

Karens Petrosjans

**SENĶĪNIEŠU VĒSTURNIEKA
SNIEGTĀS ZIŅAS PAR
ĀZIJAS HUŅĒMIEM**

古代中國匈奴歷史資料

陽康龍 譯注

古代中國匈奴歷史資料

陽康龍 譯注

拉托维亚大学出版社
2015 年•里加

SENĶĪNIEŠU VĒSTURNIEKA SNIEGTĀS ZIŅAS PAR ĀZIJAS HUŅŅIEM

Karena Petrosjana

ievadraksts, tulkojums no senķīniešu valodas,
komentāri, ķīniešu teksta ievadišana, pielikumi

LU Akadēmiskais apgāds
Rīga, 2015

Petrosjans K. Senķīniešu vēsturnieka sniegtās ziņas par Āzijas
huņņiem. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015. 126 lpp., il.

Recenzenti:

Dr. habil. hist. **Leons Gabriels Taivāns** (LU Humanitārā
fakultāte)

Dr. hist. **Imants Ļaviņš** (LU Humanitārā fakultāte)

Uz vāka:

Sjunnu jātnieki. Fragments no Austrumu *Haņ* laikmeta bareljefa.
Mūsdienu *Šaņdun* province, *Liņji* pilsēta.

Karena Petrosjana vāka dizains

Literārā redaktore **Solvita Bukšāne**

Korektore **Ieva Zarakovska**

Maketētāja **Andra Liepiņa**

© Karens Petrosjans, 2015

© Latvijas Universitāte, 2015

ISBN 978-9934-18-032-3

SATURS

1. DAĻA

<i>SJUNNU</i> TAUTA UN TĀS VĒSTURE	7
1.1. Ķīniešu Hērodots	9
1.2. <i>Sjunnu</i> etnosa izcelsmes jautājums	10
1.3. Senie <i>sjunnu</i>	12
1.4. <i>Sjunnu</i> un to kaimiņi 3. gs. p.m.ē. beigās	14
1.5. Stāsts par čaņuju Modu un <i>sjunnu</i> zelta laikmetu	16
1.6. <i>Sjunnu</i> politiskā iekārta	22
1.7. <i>Sjunnu</i> lielvalsts pēc čaņuja Modu laikmeta	23
1.8. <i>Haņ</i> impērijas piecpadsmit gadu karš ar <i>sjunnu</i>	26
1.9. <i>Haņ</i> impērija un rietumu valstis	30
1.10. Desmit gadu karš ar <i>sjunnu</i> tautu un tās lielvalsts noriets	32

2. DAĻA

TULKOJUMS UN KOMENTĀRI	35
2.1. Sima Cjeņ. 110. tīstoklis: „ <i>Sjunnu</i> apraksts” un tā tulkojums	37
2.2. Komentāri	88
PIELIKUMI	101
Vārdu un titulu nosaukumu rādītājs	103
Ģeogrāfisko nosaukumu rādītājs	109
Etnonīmu un dzimtu rādītājs	116
Militāro terminu vārdnīca	118
Izmantotā literatūra	121
SUMMARY	125

1. DAĻA

SJUNNU TAUTA UN TĀS VĒSTURE

1.1. Ķīniešu Hērodots

Katram eiropietim no skolas laikiem ir zināms par huņņiem, kas iebruka Eiropā 4. gadsimtā. Taču maz kas ir zināms par viņu Āzijas senčiem, kuri 3. gs. p.m.ē. beigās izveidoja cilšu apvienību Iekšējā Āzijā¹, kura nepārtraukti karoja ar Ķīnu. Tieši šo iemeslu dēļ par huņņu (turpmāk – *sjunnu*) laikmetu Āzijā kļuva zināms, pateicoties senķīniešu avotiem. Viens no galvenajiem avotiem, ar ko vēlamies lasītājus iepazīstināt, ir gūts no Senās Ķīnas literatūras pieminējuma „Ši dzji” (tulkojumā „Vēsturnieka pieraksti” jeb „Vēstures pieraksti”), kura autors ir vēsturnieks Sima Cjeņ (145.–87. g. p.m.ē.). Sima Cjeņ dzīvoja Rietumu *Haņ* (206. g. p.m.ē.–m.ē. 8. g.) laikmetā, kalpojot par galveno rakstvedi imperatora galmā.

Sima Cjeņ *sjunnu* vēsturei veltījis atsevišķu nodaļu jeb, pareizāk sakot, tīstokli, kurā viņš ir izklāstījis to vēsturi no mitoloģisko senču laikiem līdz pat 101. g. p.m.ē. Pēc tam ziņas par *sjunnu* sniedz ķīniešu dinastijas hronikas „Haņ šu” un „Hou haņ šu”. 110. tīstoklis „*Sjunnu* apraksts” ir iekļauts „Ši dzji” piektajā sadaļā, ko sauc *Lie džuaņ* („Dzīves stāsti” jeb „Biogrāfijas”). Tieši šī sadaļa ļauj pētniekiem iegūt visvairāk informācijas par *sjunnu* vēsturi, jo tajā iekļautas arī to ķīniešu karavadoņu biogrāfijas, kas piedalījās karos ar *sjunnu* (piem., 81., 88., 109., 111. tīstoklis). Sadaļa *Lie džuaņ* atspoguļo pagātnes vispārējo ainu, pamatojoties uz vēsturisko personu dzīves aprakstiem. Taču termina „biogrāfija” tulkojums ne visai precīzi un nepilnīgi atklāj tā saturu. Neskaitot slaveno vēsturisko personu

---

¹ Ar terminu „Iekšējā Āzija” daudzi pētnieki, kā, piem., O. Latimors, apzīmē Āzijas reģionu, kurā ietilpst mūsdienu Mongolijas teritorija un Ķīnas rietumu un ziemeļrietumu daļa (Iekšējās Mongolijas autonomais rajons, *Ninsja-Hui* autonomais rajons, *Sjiņdzjan*-Uiguru a.r., Tibetas a.r., *Gaņsu* un *Cjinhai* provinces, kā arī *Šaņsji* provinces ziemeļu daļa). O. Latimors jēdzienā „Iekšējā Āzija” iekļāva arī Mandžūrijas teritoriju.

biogrāfijas, Sima Cjeņ šajā sadaļā ir iekļāvis vairāku kaimiņu cilšu un valstu aprakstus.

像 遷 馬 司

1. attēls. **Sima Cjeņ, attēls no *Min* dinastijas laikmeta enciklopēdijas *Saņcai tuhui*.**

Jāteic, ka „*Sjunku* apraksts” jau krietnu laiku ir pieejams Āzijas pētniekiem Eiropā. Pirmoreiz tas tika tulkots krievu valodā, un to veica N. J. Bičurins. Teksts tika izdots 1851. gadā, un kopš tiem laikiem tas tika tulkots arī citās Eiropas valodās.

1.2. *Sjunku* etnosa izcelsmes jautājums

Vispirms jāsāk ar jautājumu, no kurienes ir cēlies vārds *sjunku*? Informācija par etnonīmu *sjunku* mums kļuvusi zināma, pateicoties senķīniešu avotiem, kas sniedz vērtīgas ziņas par šo zudušo tautu. Daudzi vēsturnieki uzskata *sjunku* tautu

par Eiropas huņņu senčiem (piem., L. N. Gumiļevs, J. S. Hudjakovs). Etonnīmu *sjunnu* var lietot, gan apzīmējot cilšu apvienību, kas tika dibināta Iekšējā Āzijā aptuveni 209. g. p.m.ē., gan arī tā dominējošo etnosa nosaukumu, kas parādās ķīniešu avotos kopš „Karojošo valstu” perioda (475.–221. g. p.m.ē.). Avotos ir sastopams arī vārds *gunni*, ko ķīnieši mūsu ēras 15. g. piedāvāja lietot *sjunnu* etnonīma vietā. [1, 3828. lpp.] Tāpat eksistēja arī citi sinonīmi. Pastāvēja jēdziens *hu*, kas kopš 4. gs. p.m.ē. apzīmēja visas ziemeļu klejotāju ciltis, tajā skaitā arī *sjunnu*. Kopš Rietumu *Haņ* laikiem vārds *hu* kļuva par sinonīmu vārdam *sjunnu*. [33, 129. lpp.] Mūsdienu vēsturnieku darbos tiek lietots arī jēdziens Āzijas huņņi, lai tādā veidā norādītu vēsturisko saikni ar Eiropas huņņiem.

Kāda bija *sjunnu* etniskā piederība, un kādā valodā viņi runāja? Atbildēt uz šo jautājumu ir visai grūti, jo *sjunnu* ļaudīm

2. attēls. *Sjunnu* attēls no 14. gs. ķīniešu enciklopēdijas. [42, 29. lpp.]

nebija rakstības sistēmas. Pētnieki izvirza daudzas hipotēzes, bet neviena vēl nav ieguvusi vispārīgu atzinumu, jo lingvistiskie pētījumi nesniedz pārliecinošus rezultātus. Pašlaik dominē viedoklis, ka *sjunnu* valoda piederēja pie tjurku vai mongoļu valodu grupas. Pazīstamais pētnieks E. Dž. Pulliblenks veica nopietnu pētniecisku darbu un izvirzīja hipotēzi, ka *sjunnu* tauta runāja Jeņisejas valodu saimes valodā, piebilstot, ka tās leksikonu vēlāk mantoja tjurki un mongoļi. [57, 62. lpp.]

1.3. Senie *sjunnu*

Sjunnu vēsture pirms 209. g. p.m.ē. ir ļoti miglaina. Raks-tiskas liecības nesniedz skaidru priekšstatu un reizēm ir visai pretrunīgas. Sima Cjeņ atklāj informāciju par karojošo valstu attiecībām ar *sjunnu* un citām ziemeļu ciltīm. Analizējot šos datus, visticamāk šķiet, ka *Džao* valstij bija tieši sakari ar *sjunnu* 3. gs. p.m.ē. *Džao* valsts pēc Ordosas teritorijas iekarošanas cieta no *sjunnu* uzbrukumiem un bija spiesta tērēt daudz līdzekļu robežu aizsardzībai. „Ši dzji” 81. tīstoklī ir aprakstīta *Džao* valsts karavadoņa Li Mu biogrāfija. Viņš 3. gs. p.m.ē. vidū veiksmīgi karoja ar *sjunnu* ciltīm, neļaujot klejotājiem atgūt savas vēsturiskās zemes. 222. g. p.m.ē. *Džao* valsts krita, tādējādi *sjunnu* atkal atgriezās Ordosā. Kopš šī brīža notikumi, kas ir saistīti ar *sjunnu* vēsturi, kļūst nedaudz skaidrāki.

Pirmais *sjunnu* augstākais valdnieks jeb *čaņju*, kas, pateicoties avotiem, pētniekiem ir zināms, ir *čaņju* Toumaņ. Datu par laika periodu, kad viņš kļuva par valdnieku, nav, toties mēs zinām, ka viņš tika nogalināts aptuveni 209. g. p.m.ē. Tādējādi iespējams aprēķināt, ka viņa valdīšanas laiks lielā mērā sakrita ar pirmās Ķīnas centralizētās impērijas *Cjiņ* periodu (221.–207. g. p.m.ē.). Tajā laikā leģendārais ķīniešu karavado-nis Men Tieņ ar simt tūkstošu lielu karaspēku iekaroja Ordosu un zemes ziemeļos no Dzeltenās upes lielā līkuma. Tādā veidā

sjunnu ļaudis aptuveni 215. g. p.m.ē. tika padzīti tālāk uz ziemeļiem. Jāakcentē fakts, ka ķīnieši militārajā ziņā bija pārāki, jo viņu karavīri bija apbruņoti ar stopiem, kas ļāva šaut no tālākām distancēm nekā *sjunnu* loks. Stopa bultas lidošanas attālumš bija vairāk nekā seši simti soļu. [60, 17. lpp.]

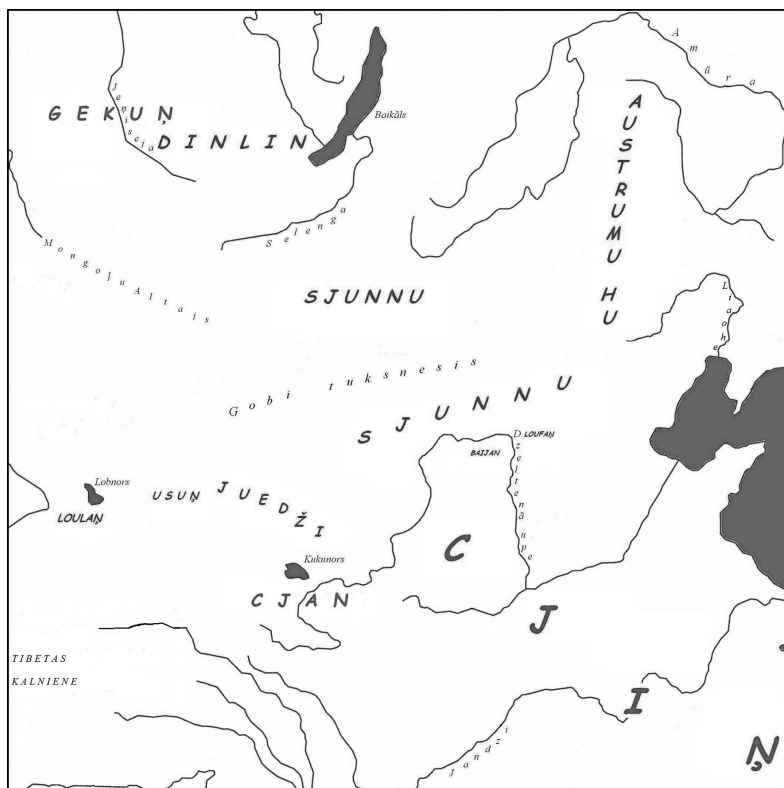
3. attēls. **Stopnieks, kas šauj, balstoties uz ceļgala** (3. gs. p.m.ē. beigās).
Cjiņ Ši-huandi terakotas armija (*Šaņsji* province, *Sjiņ* pilsēta).

Uz iekarotajām teritorijām tika nosūtīti noziedznieki, kuri apdzīvoja jaunizveidotos apriņķus. Gar ziemeļu robežu tika uzbūvēts t.s. Garais mūris (*čan čen*), kas Eiropas literatūrā vairāk pazīstams kā Lielais Ķīnas mūris. Jāteic, ka Ķīnā līdzīgas celtnes tika būvētas arī agrākos laikos. Var teikt, ka unikālās būves celšana, milzīgu finansiālo līdzekļu tērēšana ziemeļu robežu aizsardzībai bija viens no iemesliem drīzai *Cjiņ* dinastijas krišanai.

1.4. *Sjunku* un to kaimiņi 3. gs. p.m.ē. beigās

Pirms turpinām aprakstīt vēsturisko notikumu gaitu daži vārdi jāsaka par ģeopolitisko situāciju, kas bija izveidojusies Iekšējā Āzijā 3. gs. p.m.ē. beigās. Čaņuja Toumaņ valdīšanas laikā *sjunku* ciltis jau ieņēma plašas stepju teritorijas, un viņu vidū varēja novērot apvienošanās tendences. Viņi klejoja *Jiņšaņ* kalnos un Ordosas plato (palaikam zaudējot to), kas bija *sjunku* sensenas zemes. Saskaņā ar ķīniešu aprakstiem tajā laikā šīs zemes bija bagātas ar zāli, kas ir īpaši labvēlīgs aspekts klejotāju saimniecībai. *Jiņšaņ* kalnos auga arī kupli meži [1, 3803. lpp.], kur *sjunku* medīja putnus un zvērus. Tieši šajās zemēs dzīvoja *sjunku* pamattauta un atradās valdnieka mītne. Otrs *sjunku* cilšu atzars mitinājās centrālajā Mongolijā. Jautājumam par to, kad viņi pārgāja Gobi tuksnesi un sāka mitināties tur, pagaidām precīzas atbildes nav.

Rietumos no *sjunku* dzīvoja klejotāju savienība *juedži*, avotos sastopami kā *sjunku* pretinieki. Aprakstītajā laika posmā viņi piedzīvoja uzplaukuma stadiju. [7, 2887. lpp.] Pirmie ziņojumi par viņiem attiecas uz periodu pirms *Haņ* dinastijas. *Juedži* bija viens no austrumu „skitu” kultūras pārstāvjiem. Pētnieki identificē viņus ar tohāriem, kas minēti antīkajā literatūrā. [40, 142. lpp.] Valoda, kurā runāja *juedži*, bija viena no indoeiropiešu valodu saimes atzariem. Kaut gan saskaņā ar „Ši dzji” to teritorijas bija rietumu *Gaņsu* provincē, „starp *Duņhuan* un *Cjilienšaņ* kalniem (Rihthofena grēda. – *K.P.*)” [7, 3162. lpp.], reāli tās bija daudz plašākas, ieskaitot Džungāriju un zemes dienvidaustrumos no tās. Tātad viņiem piederēja svarīgas teritorijas, kas bija saistītas ar Transāzijas tirdzniecības ceļa posmiem. Blakus *juedži* ciltīm rietumu *Gaņsu* zemēs klejoja *usuņ* ļaudis, kas bija viņiem etniski visai tuvi. Dzeltenās upes augštecē klejoja *sjunku* ciltij draudzīgās *cjan* ciltis, nabadzīgie nomadi, kas vēlāk izveidoja pamatu tibetiešu tautai. Etnonīms *cjan* ir ļoti sens, sastopams uz t.s. zilēšanas kauliem (14.–11. gs. p.m.ē.).

1. karte. Austrumu un lekšējā Āzija 3. gs. p.m.ē. beigās
(saskaņā ar ķīniešu avotiem).

Ziemeļrietumos dzīvoja *dinlin*, dienvidu Sibīrijas ļaudis, kas mitinājās lielās teritorijās Sajānu kalnos. Ķīniešu avotos *dinlin* pirmo reizi minēti aptuveni 204. g. p.m.ē. To etniskā piederība vēl nav skaidri zināma. Jeņisejas upes augštecē dzīvoja *gekuņ* cilts, kas, neapšaubāmi, bija kirgīzu senči.

Sjunnu austrumu kaimiņi bija *dunhu* jeb austrumu *hu* cilšu savienība. Austrumu *hu* ir ķīniešu lietotais nosaukums, viņu pašu nosaukums nav zināms. Viņi mitinājās Lielā Hingana kalnos, to vidus un dienvidu daļā, kā arī blakus esošajās teritorijās. Vienlaikus ar *juedži* viņi bija tā laika visvarenākie agrārieši

valstiskie veidojumi. Pēc to sabrukuma nošķīrās divi lieli etnosi – *uhuaņ* un *sjeņbei*² (mongoļu tautas senči). Tādējādi iespējams secināt, ka *sjunnu* ļaudis 3. gs. p.m.ē. beigās atradās starp varenajām *juedži* un austrumu *hu* cilšu savienībai, savukārt dienvidos bija ķīniešu *Cjiņ* impērija.

1.5. Stāsts par čaņjuju Modu un *sjunnu* zelta laikmetu

Sima Cjeņ izklāstījis visai interesantu un piedzīvojumiem bagātu stāstu par Modu ceļu uz troni. Modu bija čaņjuja Toumaņ vecākais dēls. Šis fakts padarīja viņu par galveno pretendentu uz troni, toties Toumaņ vēlējās pasludināt par troņa mantinieku savu jaunāko dēlu, kas bija piedzimis no jaunas un mīļas sievas. Lai tiktu vaļā no vecākā dēla, Toumaņ nosūtīja viņu kā ķīlnieku pie *juedži*. Klejotāju pasaulē tā bija izplatīta prakse, lai noslēgtie miera līgumi netiktu pārkāpti. Nedaudz vēlāk *sjunnu* pēkšņi uzbruka *juedži*. Nenoliedzami jaunajam Modu tas nozīmēja nāvi. Tā arī notiktu, taču veiklais Modu spēja nozagt labas šķirnes zirgu un atgriezties atpakaļ. Viņa varoņdarbs tika augstu novērtēts, tādēļ Toumaņ viņam deva iespēju stāties diezgan liela jātnieku karaspēka priekšgalā, tomēr Modu nespēja piedot tēvam pārdzīvoto pazemojumu un plānoja atriebties, taču viņam pirms tam bija kārtīgi jāsaprot savi padotie karavīri.

Tajā laikā Modu izgatavoja t.s. svilpjošās bultas, kas lidošanas laikā radīja svilpienu. Dodoties medībās, visiem padotajiem tika pavēlēts šaut tur, kur Modu izšāva savu svilpjošo bultu, savukārt tiem, kas nešāva, tika nocirsta galva. Kad Modu izšāva svilpjošo bultu uz savu labo zirgu, daži padotie neuzdrošinājās šaut un par to arī tika bargi sodīti. Nākamreiz par šaušanas

---

² Tieši tā ķīniešu transkripcijā skan šis seno klejotāju cilšu apvienības nosaukums. Rietumu pētnieki izmanto citu transkripciju, proti, *sjeņbi*.

mērķi kļuva Modu mīļākā sieva. Daži padotie ļoti sabijās un neuzdrošinājās šaut, un par to viņi tika sodīti ar nāvi. Citreiz Modu svilpjošo bultu izšāva uz savu zirgu, un visi padotie sekoja viņa rīcībai. Tad Modu saprata, ka viņa karaspēks ir labi organizēts un to var izmantot savu mērķu īstenošanai. Sekojot līdzi savam tēvam medībās, Modu izšāva svilpjošo bultu uz Toumaņ. Arī visi viņa padotie, sekojot Modu piemēram, izšāva svilpjošās bultas, tādējādi nogalinot čaņjuju Toumaņ. Pēc tam Modu nogalināja savu pamāti un jaunāko brāli, kā arī viņu augstmaņus, kuri nevēlējās viņam pakļauties. 209. g. p.m.ē. Modu pats sevi iecēla tronī un pieņēma čaņjuja titulu. Šis gads tiek uzskatīts par atskaites punktu *sjunnu* cilšu savienības dibināšanai.

Laikā, kad Modu kāpa tronī, *sjunnu* kaimiņu ciltis austrumu *hu* bija varenas un piedzīvoja uzplaukumu. Uzzinot, ka Modu nogalināja tēvu un pats uzkāpa tronī, austrumu *hu* nosūtīja sūtni pie Modu, lai izteiktu dažas simboliskas prasības, tādējādi savā veidā testējot jauno valdnieku. Pirmā prasība bija atdot viņiem kādu neparasti izturīgu zirgu, kas bija palicis no Toumaņ laikiem. Modu gribēja zināt padomdevēju viedokli, tie ieteica atteikt, taču Modu atbildēja: „Kā var sīkstuloties ar vienu zirgu kaimiņvalsts ļaudīm?” Tā zirgs tika atdots. Nākamā prasība bija atdot čaņjuja mīļāko sievu. Visi notikumi izvērtās pēc iepriekšējā scenārija. Visbeidzot

4. attēls.
***Sjunnu* svilpjošā
bulta.**
Krievu arheologa
S. Miņajeva
uzmetums.
[32, 11. lpp.]

austrumu *hu* pieprasīja atdot pierobežas teritorijas, kas bija neapdzīvotas. Starp Modu padomdevējiem nebija vienotības, kā rīkoties šajā gadījumā. Saniknotais Modu sacīja: „Zeme ir valsts pamats, kā to var atdot!” Katram, kurš pauda viedokli, ka šīs teritorijas vajadzētu atdot, tika nocirsta galva. Uzreiz pēc tam Modu organizēja karagājienu pret austrumu *hu* ciltīm, pavēlot nocirst galvu katram, kurš kavēsies ierasties. Pretinieks nebija gaidījis šādu notikumu pavērsienu un pilnīgi tika sakauts, turklāt tika nogalināts arī to valdnieks.

Jāatzīst, ka daži pētnieki visai kritiski vērtē Sima Cjeņ stāstu. Piemēram, N. N. Kradins uzskata, ka tas vairāk līdzinās pasakas sižetam vai kādam episkam darbam, nevis patiesam stāstam. [47, 51. lpp.] Autors izsaka daudz kritisku piezīmju, kas, neapšaubāmi, ir visai objektīvas. Tomēr, neskatoties uz to, nozīmīgi ir akcentēt faktu, ka šis stāsts norāda uz Modu militārās disciplīnas stingro principu ieviešanu *sjunnu* sabiedrībā, savukārt saistībā ar to, ka tas izklāstīts pārāk nežēlīgi, rodas šaubas par šī stāsta patiesumu.

Atgriežoties savās zemēs, Modu uzbruka *juedži* ciltīm, spiežot tās atkāpties uz rietumiem. Dienvidos tika sakautas *loufaņ* un *baijan* ciltis, tika atgūtas Ordosas zemes, kas bija atņemtās *Cjiņ* dinastijas laikā. Visticamāk, dienvidu karagājiens viņam nesagādāja lielas grūtības, ņemot vērā to, ka drīz pēc *Cjiņ* dinastijas krišanas Ķīnas teritorijas kļuva par asiņainu cīņu vietu par imperatora troni. Nedaudz vēlāk norisinājās ziemeļu karagājiens, kura laikā tika pakļautas piecas dienvidu Sibīrijas ciltis, tajā skaitā *dinlin* un *gekuņ*. Tādējādi tika nosargāta *Sjunnu* valsts aizmugure. Acīmredzot šie notikumi ir datējami laika posmā no 207. līdz 202. g. p.m.ē.

200. g. p.m.ē., kad Ķīnā nesen bija nodibināta *Haņ* dinastija, Modu organizēja vienu no lielākajiem karagājieniem ķīniešu zemēs, mūsdienu *Šaņsji* provinces teritorijā. *Sjunnu* karaspēks uzbruka un ielenca *Maji* pilsētu. *Haņ*-van *Sjiņ*, kas pārvaldīja šo pilsētu, nolēma padoties klejotājiem un pārgāja *sjunnu* pusē.

Sjunku karotāji devās uz dienvidiem, veiksmīgi nonākot līdz *Dzjinjan* pilsētai. Tad jaundibinātās *Haņ* dinastijas imperators Gao pats stājās karaspēka priekšgalā un devās uzbrukumā. Saskaņā ar Sima Cjeņ sniegtajiem datiem ķīniešu karaspēks sastāvēja no 320 000 cilvēkiem, turklāt *sjunku* bija apmēram 400 000 jātnieku, kas, bez šaubām, ir daudzkārt pārspīlēts fakts. [44, 79. lpp.] Modu, izliekoties, ka atkāpjas, aizvīlināja ķīniešu karaspēku uz ziemeļiem. Imperators Gao ar savu karaspēku agrāk par saviem kājniekiem ieradās *Pinčēn* pilsētā, kur viņu gaidīja *sjunku* atlasītais karaspēks, kas ielenca imperatoru Gao pie *Baidēn* kalna, tādējādi neļaujot ķīniešu karaspēkam apvienoties. *Sjunku* noturēja ielenkumu septiņas dienas. Ņemot vērā faktu, ka šie notikumi norisinājās ziemas laikā, varam pieļaut, ka ķīniešu imperatora un viņa karaspēka stāvoklis bija neapskaužams. Visbeidzot ķīniešu imperators nosūtīja spiegu pie Modu sievas, lai tas uzdāvinātu viņai dārgas dāvanas un viņa pārliecinātu savu vīru izbeigt ielenkumu un atbrīvot ķīniešu

5. attēls. *Sjunku* viegļi bruņotais jātnieks. Mūsdienu rekonstrukcija.

[62, 48. lpp.]

karaspēku. Pēc šīs sarunas Modu tiešām atbrīvoja daļu cīnītāju, lai tādējādi imperatora karaspēks varētu atbrīvoties no ielenkuma. Visticamāk, tas nebija īstais iemesls, kāpēc *čaņju* piekrita savai sievai. Ir zināms, ka *sjunnu* nesagaidīja palīgspēkus no Haņ-van Sjiņ, tāpēc šis fakts liecina tikai par to, ka *sjunnu* jātnieku skaits patiesi nebija tik liels, lai tiktu galā ar *Haņ* impērijas karaspēkiem.

Pēc notikumiem pie *Baiden* kalna ķīnieši piedāvāja noslēgt t.s. „miera un radniecības līgumu” (*hecjiņ jue*). Kopumā imperatora Gao valdīšanas laikā tika noslēgti divi šāda veida līgumi. Otrs līgums tika noslēgts 196. g. p.m.ē. Līguma iniciators bija ķīniešu puse. Līguma ideja piederēja vienam no galma padomdevējiem Liu Dzjin. Saskaņā ar viņa plānu imperatoram bija jā-sūta *sjunnu* valdniekam sava meita, kas noteikti būs Modu mīļākā sieva. Kad viņa dzemdēs *čaņju*jam dēlu, viņš noteikti būs troņmantnieks un respektēs savu ķīniešu vectēvu. Tādā veidā bez karadarbību īstenošanas viņš cerēja pārvērst *sjunnu* ļaudis par saviem vasaļiem. [7, 2719. lpp.]

Imperators piekrita šai idejai, tiesa, savu meitu viņš tomēr nenosūtīja, bet par „princesi” kļuva parastas kārtas meitene, kurai bija lemts doties pie Modu. Kopā ar „princesi” uz stepju valdnieka mītni ķīnieši nosūtīja arī dāvanas, zīda audumus, vīnu un zemkopības produktus. Dāvanas bija jā-sūta katru gadu. Valdnieku vidū tika pasludinātas brālīgas attiecības. Pēc līguma noslēgšanas *sjunnu* uzbrukumi samazinājās, taču sīkas pierobežas laupīšanas tomēr notika.

Nenoliedzami, „miera un radniecības līgumi” ķīniešiem bija pazemojoši, jo tie bija pieraduši uzskatīt savu valsti par viscivilizētāko, kurai apkārt dzīvo tikai mežonīgas ciltis, ļaudis ar zvēru sirdīm. Taču imperators Gao, būdams *Cjiņ* impērijas krišanas aculiecinieks, labi saprata, ka tas ir daudz izdevīgāk nekā tērēt līdzekļus karadarbībām vai robežu aizsardzībai.

Tomēr arī pēc otrā līguma noslēgšanas *sjunnu* uzbrukumi vēl turpinājās, un tos veica kāds ķīniešu pārbēdzējs – bijušais

karavadonis Lu Vaņ. Kopā ar savu karaspēku viņš pārgāja *sjunnu* pusē un veica uzbrukumus zemēm ziemeļaustrumu apgabalos.

Notikumu raksturs mainījās pēc imperatora Gao nāves. 192. g. p.m.ē. Modu nosūtīja vēstuli mirušā imperatora sievai. Vēstulē tika piedāvāts stāties laulības attiecībās. Modu cerēja, ka laulība ar imperatori dāvātu viņam tiesības uzskatīt *Haņ* impērijas zemes par savas valsts teritorijām. Saņemot vēstuli, imperatore Ļu bija tik ļoti saniknota, ka grasījās pavēlēt sagatavot karaspēku uzbrukumam. Ātri pārdomāt viņu mudināja augstmanis Dzji Bu, atgādinot par notikumiem pie *Baiden* kalna. Tad tika nolemts nosūtīt atbildes vēstuli. Tajā imperatore pieklājīgi atteica čaņņujam, atsaucoties uz savu vecumu.

Jāakcentē fakts, ka Sima Cjeņ savā darbā neatklāja Modu vēstules saturu, rakstot, ka Modu tajā sarunāja kādas blēņas [7, 2895. lpp.], bet par atbildes vēstuli vispār netiek minēts ne vārda. Vēstules teksts parādās tikai „*Haņ šu*” 94. nodaļā. Iemesls, kāpēc Sima Cjeņ noslēpa tās saturu, ir visai skaidrs, Rietumu *Haņ* laikmetā vēstules tika uzskatītas kā ķīniešu galmu pazemojošas.

179. g. p.m.ē. Ķīnā sākās imperatora Veņ laikmets. Pēc kāpšanas tronī viņš apstiprināja miera un radniecības līgumu. Tomēr miers saglabājās tikai līdz 177. g. p.m.ē. *Sjunnu* labējais gudrais valdītājs uzbruka ķīniešu zemēm dienvidaustrumos no *Ordosas*, kur klejotāji veica lielus postījumus. Imperators sūtīja 85 000 vīru lielu karaspēku, taču *sjunnu* nolēma patverties aiz nocietinājuma līnijas, tā arī neiesaistoties kaujā.

Nākamajā gadā *čaņju* nosūtīja imperatoram vēstuli, kurā izteica vēlēšanos apstiprināt veco līgumu. No vienas puses, *čaņju* savā veidā atvainojās par viņa padoto veiktajiem postījumiem, taču, no otras puses, Modu nosodīja arī ķīniešu pierobežas ierēdņu uzvedību, jo tie aizvainoja labējo gudro valdītāju.

Savā vēstulē *čaņju* informēja imperatoru, ka viņa padotais tika nosūtīts rietumu karagājienā, tādējādi saņemot sava veida sodu par viņa patvaļību, jo uzbrukums tika sarīkots bez Modu atļaujas. Tāpat tika aprakstīti arī karagājiena rezultāti, kas

sniedz mums ziņas par *sjunnu* teritorijas paplašināšanu. Modu paziņoja, ka iznīcināja *juedži* cilti, pakļāva *usuņ* [7, 2896. lpp.], kā arī ieņēma divdesmit sešas oāžu pilsētas Austrumu Turkestānā³. Jāsaka, ka ziņas par *juedži* pilnīgu iznīcināšanu šķiet stipri apšaubāmas, jo karš ar tiem turpinājās arī nākamā Čaņjuja valdīšanas laikā. Savukārt Austrumu Turkestānas pilsētu ieņemšana bija ļoti svarīga *sjunnu* ekonomikai, jo no šī reģiona klejotāji saņēma zemkopības produktus.

Haņ imperators Veņ ilgī kavējās ar atbildes sniegšanu, un tikai 174. g. p.m.ē. vēlreiz tika apstiprināts radniecības līgums. Kopā ar imperatora vēstuli *sjunnu* valdniekam tika nosūtītas arī bagātīgas dāvanas.

1.6. *Sjunnu* politiskā iekārta

Būtiski ir minēt pāris vārdus par *sjunnu* politisko iekārtu Modu laikā. Modu pārveidoja *sjunnu* cilšu attiecības par sava veida militāru organizāciju ar hierarhisku sistēmu. Katrs vīrietis, kurš bija fiziski vesels, bija iekļauts šajā sistēmā. Hierarhijas augšgalā atradās *čaņju*. Saskaņā ar „Haņ šu” šis tituls *sjunnu* valodā nozīmēja „plats” jeb „plašs” (*guanda*). [1, 3751. lpp.] *Sjunnu* augstākais valdnieks piederēja pie *Luaņdi* dzimtas. Viņa vara nebija absolūta, zemākstāvošie viņam pakļāvās globālos jautājumos, bet bija brīvi savā iekšējā pārvaldē. *Čaņju* pārstāvēja savu cilšu apvienību politiskās attiecības ar pārējām valstīm, organizēja lielus iebrukumus vai pasludināja mieru, slēdza līgumus, kā arī pildīja reliģiskas funkcijas. Varas mantojums bija atkarīgs no viņa vēlmes jeb testamenta, parasti Čaņjuja titulu mantoja viņa dēli. Čaņjuja mītne atradās pie mūsdienu Huh-hoto pilsētas Iekšējā Mongolijā. [43, 55. lpp.]

---

³ Ar terminu „Austrumu Turkestāna” tiek pieņemts apzīmēt teritoriju, kurā ietilpst mūsdienu KTR *Sjiņdzjan*-Uiguru autonomais rajons. Ķīnieši apzīmējuši šo zemi *Sjiju* jeb „Rietumu mala”.

Tālāk hierarhijas ziņā sekoja divdesmit četri t.s. *vaņcji*, kas burtiski nozīmē „desmit tūkstoši jātnieku”, citiem vārdiem – desmit tūkstošu jātnieku vadoņi. Vārdu „desmit tūkstoši” nevajag uztvert tieši, jo hieroglifs *vaņ* ķīniešu valodā ir sinonīms vārdam „liels daudzums”. Vadoņi bija sadalīti kreisajā un labējā jeb austrumu un rietumu spārnā. Galvenie bija kreisais un labējais gudrais valdītājs (*sjunnu* valodā *tucji*) un kreisais un labējais *luli* valdītājs. Viņi bija čaņjuja tuvākie radinieki vai viņa ģimenes locekļi. Tālāk sekoja kreisais un labējais lielais karavadonis, kreisais un labējais *duvei*, kreisais un labējais *danhu*, kas bija Luaņdi dzimtas pārstāvji. Visiem desmit minētajiem vadoņiem varēja piederēt aptuveni desmit tūkstoši jātnieku, savukārt pārējiem četrpadsmit vadoņiem piederēja daži tūkstoši jātnieku. Visi divdesmit četri *vaņcji* paši savā karaspēkā ievēlēja zemākstāvošas militāras personas, t.i., tūkstošniekus, simtniekus un desmitniekus, kuri tika ievēlēti no nelielu cilšu vadoņu vai dzimtas vecāko vidus.

1.7. *Sjunnu* lielvalsts pēc čaņjuja Modu laikmeta

174. g. p.m.ē. *čaņju* Modu nomira, viņa dēls Dzjiju kāpa tronī un kļuva par čaņjuju. Vēsturē viņš ir pazīstams kā *čaņju* Laošan. Lai apstiprinātu veco līgumu, ķīniešu imperators nosūtīja jaunajam stepju valdniekam princesi no imperatora dzimtas. Einuham Džunhan Jue bija pavēlēts princesi pavadīt. Ierodoties čaņjuja mītnē, einuhs uzreiz pārgāja *sjunnu* pusē. *Čaņju* viņam uzticējās. Spriežot pēc avotiem, vēlāk ķīnietis iemantoja lielu ietekmi politisko procesu jomā. Viņš iemācīja čaņjuju aplikēt ar nodokļiem iedzīvotājus un to mājlopus. Šiem notikumiem sekoja lielas pārmaiņas *sjunnu* sabiedrībā. Čaņjuja mītnē sāka iepļūst lielas bagātības, kas palielināja ekonomisko diferenciāciju sabiedrības šķirās.

Pamatojoties uz Džunhan Jue sarunām ar *Haņ* galma sūtņiem, iespējams spriest par pārmaiņām, kas notika *sjunnu*

elites uzplaukuma stadijā. Sima Cjeņ vēsta, ka Džunhan Jue aicināja čaņjuju atbalstīt klejotāju dzīves veida materiālās vērtības un uzturu. Acīmredzot ķīniešu einuhs pamanīja kādas negatīvas pārmaiņas klejotāju vidē, bet bija jau par vēlu, *sjunnu* cilšu aristokrātijas tikumi bija mainījušies. Ķīniešu preces, t.i., zīds, vīns, zemkopības produkti un citas preces, bija mainījušas klejotāju dzīvesveidu. Visi sabiedrības slāņi bija ieinteresēti palielināt ķīniešu preču daudzumu.

Turpmāk pievērsīsim uzmanību ārpolitikas notikumiem. 166. g. p.m.ē. *sjunnu* čaņju Laošan veica iebrukumu, kura mērogu var salīdzināt tikai ar notikumiem pie *Baiden* kalna. Toties šajā reizē klejotāji iebruka no ziemeļrietumu puses, un to bija iespējams realizēt tāpēc, ka *juedži* pēc iepriekšējiem zaudējumiem bija atstājuši savas austrumu teritorijas. Tādējādi *sjunnu* nodrošināja sev jaunu placdarmu uzbrukumiem *Gaņsu* koridorā. Simt četrdesmit tūkstoši *sjunnu* jātnieku sasniedza seno *Penjan* apriņķi. Tad karaspēks sadalījās vairākās daļās. Viena no tām iebruka *Gaņcjuan* pilī. Tādējādi *sjunnu* karaspēks nokļuva ļoti tuvu galvaspilsētai *Čanaņ*. Imperators Veņ nebija gaidījis

6. attēls. *Sjunnu* jātnieki kaujas laukā. Fragments no Austrumu *Haņ* laikmeta bareljefa. Mūsdienu *Šaņdun* province, *Liņji* pilsēta.

šādu notikumu pavērsienu un steidzami mobilizēja simts tūkstošu jātnieku karaspēku. Kopumā čaņjuja karaspēks *Haņ* impērijas zemēs pavadīja vairāk nekā divus mēnešus, veicot lau-pišanas un saņemot ļaudis gūstā. Kad klejotāji devās prom, ķīniešu karaspēks tos vajāja, līdz tie atgriezās savās zemēs. Visi *sjunnu* jātnieki atgriezās dzīvi un veseli.

Šie notikumi tik ļoti iespaidoja imperatoru, ka viņš steidzīgi lūdza čaņjuju noslēgt miera un radniecības līgumu. Čaņju Laošan tam piekrita. 162. g. p.m.ē. imperators Veņ vēstulē lūdza čaņjuju ļaut ķīniešu tautai nodarboties ar saviem darbiem un neuztraukt to ar karadarbībām. *Haņ* un *Sjunnu* viņš nosauca par „spēka ziņā līdzīgām kaimiņvalstīm” (*di guo*). [7, 2903. lpp.]

Čaņjuja Laošan valdīšanas laikā norisinājās arī cits svarīgs ārpolitisks notikums, kas izmainīja Iekšējās Āzijas etnoģenēzes vēsturi. *Sjunnu* beidza karot ar *juedži* ciltīm, to seniem ienaidniekiem. „Ši dzji” 123. tīstoklis vēsta, ka čaņju Laošan nogalināja *juedži* valdnieku un no viņa galvaskausa izgatavoja vīna kausu [7, 3162. lpp.], lai vienmēr atcerētos par uzvaru. Pēc smagā zaudējuma lielākā daļa *juedži* pārcēlās uz Ili upes ieleju, kur viņi ieņēma *se* (kas tiek identificēts ar sakiem) etnosa zemes, *se* valdnieks bija spiests bēgt prom ārpus savas teritorijas. Kas attiecas uz pārējiem *juedži*, viņi padevās *sjunnu* ļaudīm. Taču arī Ili upes ielejā *juedži* ilgi neuzturējās, *usuņ* viņus piespieda atkāpties uz dienvidrietumiem līdz Baktrijas valsts ziemeļu robežām.

Juedži zemes *Gaņsu* koridorā ieņēma *sjunnu* ļaudis. Kad notika šis karš, un kad *juedži* pameta savas zemes? Uz šiem jautājumiem ir grūti atbildēt, jo avoti par to nesniedz precīzu informāciju. Lielākā daļa pētnieku uzskata, ka tas notika 165. g. p.m.ē., tātad pēc *sjunnu* veiksmīgā karagājiena pret ķīniešiem.

Sjunnu panākumos liela loma bija diviem faktoriem. Pirmkārt, viņi bija labāk organizēti, otrkārt, viņu rīcībā bija tajā laikā pats jaudīgākais tālšāvēju loks, kas sastāvēja no vienpadsmit uzliktņiem, un to garums sasniedza pusotru metru. [62, 29. lpp.]

161. g. p.m.ē. *čaņju* Laošan nomira. Viņa dēls Dzjuņčen mantoja milzīgās iekarotās teritorijas, kuru robežas no dienvidiem līdz ziemeļiem pletās no Ordosas līdz Baikāla ezeram, bet robežas no austrumiem līdz rietumiem pletās no Lielā Hingana līdz *Tienšaņ* kalniem. Tomēr valstī pastāvēja neatrisinātas problēmas. Viena no tām bija tirdzniecības jautājums ar Ķīnu. *Haņ* dinastija pretojās tirgus atvēršanai, kas ļautu klejotājiem iegūt nometnieku tautas produktus un audumus. Iepriekš ķīniešu produkti tika nogādāti čaņjuja mītnē un vēlāk sadalīti starp viņa padotajiem, taču bija jāapmierina arī parasto klejotāju vajadzības. Šādā situācijā čaņjujam nekas cits neatlika, kā organizēt laupīšanas uzbrukumus. Tas arī tika realizēts 158. g. p.m.ē., kad 60 tūkstoši *sjunnu* jātnieku iebruka ziemeļu apgabalos. Kamēr ķīniešu karaspēks sasniedza robežu, klejotāji bija jau tālu aiz tās.

156. g. p.m.ē. Ķīnas tronī kāpa imperators Dzjin. Viņš apstiprināja miera un radniecības līgumu un pavēlēja atvērt pierobežas tirgus. Nepārprotami tas bija *sjunnu* apogejs. Tirgos klejotājiem bija iespēja apmainīt mājlopus pret zemkopības precēm vai audumiem. Šo attiecību modeli ar *sjunnu* var uzskatīt par optimālu visā Rietumu *Haņ* dinastijas pastāvēšanas vēsturē. Sima Cjeņ apraksta, ka abpusējās attiecības bija draudzīgas. Kaut gan sīkas laupīšanas tomēr notika, lieli iebrukumi vairs netika piedzīvoti. [7, 2904. lpp.]

1.8. *Haņ* impērijas piecpadsmit gadu karš ar *sjunnu*

Attiecību veids starp divām lielvalstīm radikāli mainījās *Haņ* imperatora U valdīšanas laikā (140.–87. g. p.m.ē.). Sava valdīšanas laika pirmajos gados viņš apstiprināja ar ziemeļu kaimiņu gan līgumu, gan tirdzniecības attiecības. Vienlaicīgi imperators un augstmaņu grupa, kas atbalstīja ārējo militāro politiku, sāka gatavoties karadarbībai.

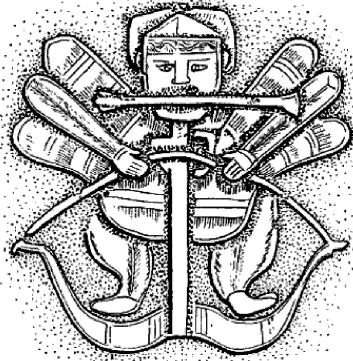

7. attēls. *Haņ* imperators U. Attēls no *Min* dinastijas laikmeta enciklopēdijas *Saņcai tuhui*.

133. g. p.m.ē. imperatora galms sagatavoja plānu, kura mērķis bija panākt, lai *čaņju* ar savu karaspēku ienāk *Maji* pilsētā un lai varētu pēkšņi no slēpņa viņiem uzbrukt. Vecajam vīram Nie Ji bija pavēlēts ar aizliegtām precēm doties pie *sjunnu*, uzsākt tirdzniecību un, galvenais, solīt viņiem nodot *Maji* pilsētu. *Čaņju* viņam noticēja. Kad *čaņju* ar savu karaspēku ienāca ķīniešu zemēs, *sjunnu* uzbruka novērošanas tornim, kur slēpās kāds ķīniešu ierēdnis, *sjunnu* viņu noķēra, un bailīgais ķīnietis pastāstīja par slēpni. *Sjunnu* atgriezās savās zemēs, tādējādi ķīniešu plāns bija izgāzies. Kopš šī brīža sākās lielais piecpadsmit gadu karš ar *sjunnu* (133.–119. g. p.m.ē.). Pēc notikumiem pie *Maji* klejotāji atkal uzsāka savus postošos uzbrukumus pierobežas zemēm.

129. g. p.m.ē. ķīniešu imperators nosūtīja četrus karavadoņus uzbrukt *sjunnu* zemēm. Rezultāti bija visai pieticīgi, nelielus panākumus izdevās sasniegt tikai karavadonim Vei Cjin. Atbildot uz karadarbību, divus gadus pēc kārtas *sjunnu* veica postošos uzbrukumus. Ķīniešiem veiksmīgs izrādījās 127. g. p.m.ē. veikts karagājiens, kura rezultātā tika atgūtas Ordosas zemes. Arī šajā reizē īpaši izcēlās karavadonis

Vei Cjin. Iekarotajās zemēs tika nodibināts *Šuofan* apgabals, kā arī atjaunotas *Cjin* dinastijas aizsardzības celtnes. Jāatzīst, ka *sjunnu* dažus gadus mēģināja atgūt Ordosu, taču bez panākumiem.

8. attēls. **Ķīniešu stopnieks ar kāju uzvelk stiegru. *Haņ* laikmeta attēls.**

Drīz pēc Ordosas zaudēšanas *čaņju* Dzjuņceņ nomira. Reizē ar viņu noslēdzās arī *sjunnu* zelta laikmets, kas aizsākās Modu laikā un turpinājās *čaņju* Laošan valdīšanas laikā. Par jauno *čaņju* kļuva Jidžisje.

Īpaši veiksmīgs ķīniešiem izrādījās 124. g. p.m.ē. karagājiens ar Vei Cjin priekšgalā. *Sjunnu* atbildēja ar dažiem pēkšņiem uzbrukumiem. Savukārt 121. g. p.m.ē. tika organizēts ziemeļrietumu karagājiens, kurā lielus panākumus guva karavadonis Huo Cjubin. Gūstā tika saņemti daudzi *sjunnu* cilšu vadoņi, bet vēlāk ķīniešu pusē pārgāja arī viens no šī reģiona valdniekiem kopā ar ļaudīm. Tādā veidā imperators U ieņēma *Gaņsu* koridoru jeb t.s. zemes rietumos no upes, kas bija stratēģiski ļoti svarīga teritorija, jo ceļš uz rietumiem tajā brīdī bija iekarots. Tur tika izveidoti jauni apgabali un nosūtīti nabadzīgie ļaudis jaunu teritoriju apdzīvošanai.

Liela mēroga karadarbības norisinājās 119. g. p.m.ē. To mērķis bija sakaut *čaņju* un tā karaspēku aiz Gobi tuksneša, kur

viņš bija atkāpies pēc smagiem zaudējumiem. Tika veikta armijas reforma, sagatavoti 100 tūkstoši jātnieku un 140 tūkstoši palīgzirgu ar proviantu. Karaspēks tika sadalīts divās daļās, kuras komandēja divi izcili karavadoņi – Vei Cjin un Huo Cjubin.

Kaut kādā veidā *čaņju* tomēr uzzināja par tuvojošos ķīniešu karaspēku un paspēja nosūtīt nomadu ģimenes un lopus uz ziemeļiem, bet pats ar karaspēku gaidīja ķīniešu armijas ierašanos. Starp Vei Cjin un čaņuju sākās kauja. Vei Cjin spēja ielenkt Jidžisje, bet, par laimi, viņam izdevās izrauties. Cits karavadoņis – Huo Cjubin – sakāva labējo gudro valdnieku un viņa karaspēku. Kopumā *sjunnu* zaudēja aptuveni 90 tūkstošus cilvēku. Kādu laiku ķīniešu armija turpināja virzīties tālāk uz ziemeļiem, taču provianta trūkums lika viņiem atgriezties. Atpakaļceļš bija šausmīgs. Tie, kas izdzīvoja kaujas laukos, nomira no bada. Ķīniešu kritušo karavīru skaitu Sima Cjeņ nepaziņoja, jo acīmredzot tas tiešām bija iespaidīgs, turklāt zaudēta bija arī lielākā daļa zirgu. Šie apstākļi piespieda imperatoru pārtraukt karu.

9. attēls. T.s. čikojas jātnieks, datējams ap 1. gs. p.m.ē. vai m.ē. 1. gs. *Sjunnu* dekoratīvās bronzas paraugs (jostas rotājums) [32, 111. lpp.].
1925. g. arheoloģiskais atradums Aizbaikāla teritorijā.

Piecpadsmit gadu karš ieviesa korekcijas *sjunnu* ģeopolitiskā. *Čaņju* bija spiests pārcelt savu mītņi uz ziemeļiem no Gobi

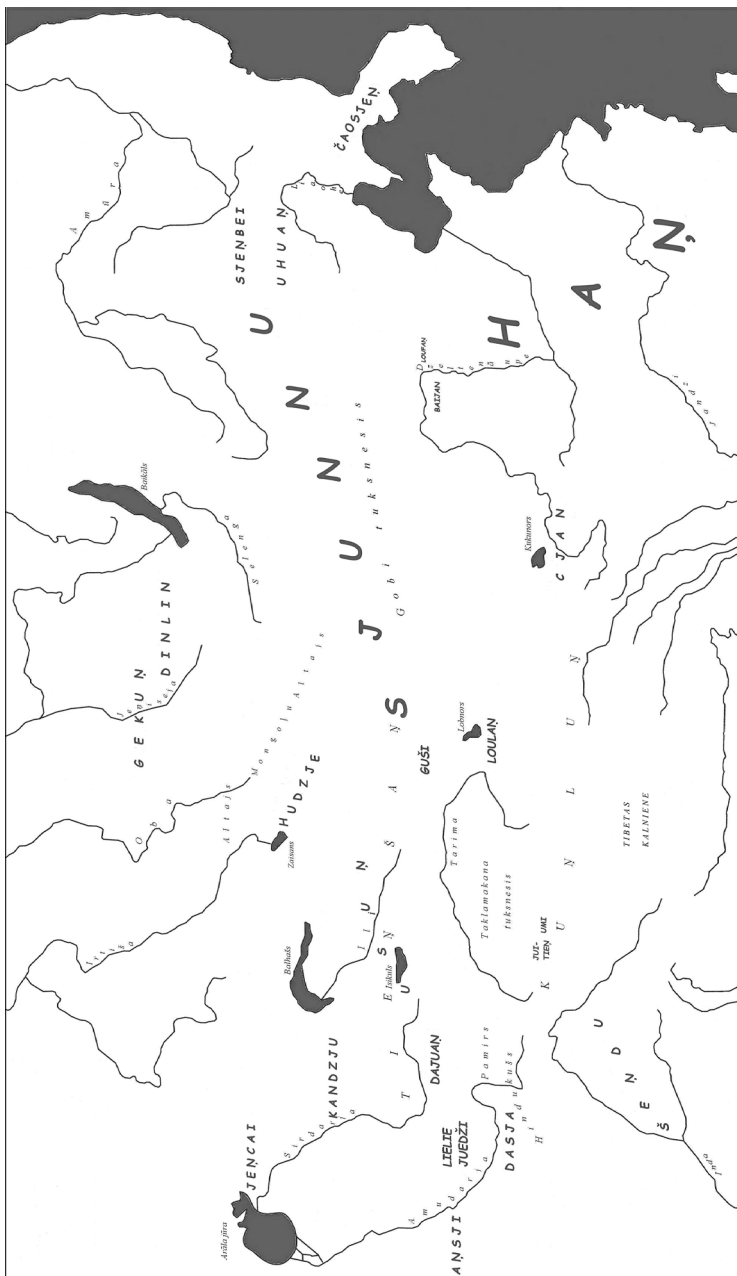
tuksneša. Kopš tā laika *sjunnu* ciltis sāka apdzīvot Aizbaikāla teritorijas, kur mūsdienās arheologi atraduši daudz materiālu liecību par viņu klātbūtni šajā reģionā. [52, 48. lpp.]

1.9. *Haņ* impērija un rietumu valstis

Pēc 119. g. p.m.ē. imperators U ilgu laiku nekaroja ar *sjunnu*, tomēr 112. g. p.m.ē. norisinājās viens karagājiens, kas neguva panākumus. *Sjunnu* arī nebija aktīvi, viņi vēlējās noslēgt mierlīgumu, lai ļautu saviem ļaudīm uzkrāt spēkus, savukārt ķīniešu puse gribēja panākt oficiālu *sjunnu* pakļaušanu *Haņ* dinastijai. Rezultātā abas puses vienošanos diplomātiskā līmenī neguva. Tajā laikā imperators U pievērsa uzmanību arī citiem reģioniem. Dienvidos tika iekarota seno vjetnamiešu Dienvidu *Jue* valsts, ziemeļaustrumos – seno korejiešu *Čaosjeņ* valsts.

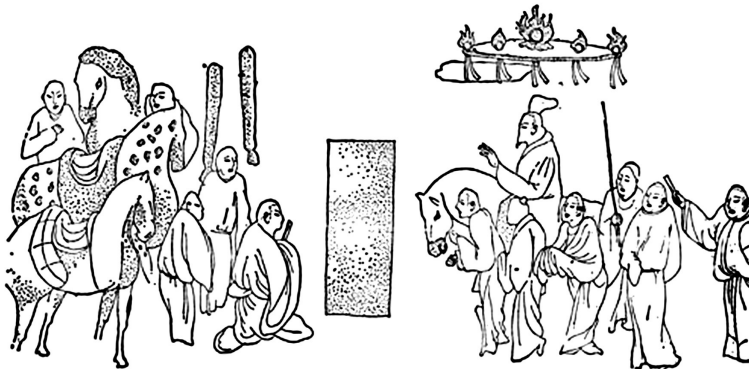
Rietumos imperators U aktīvi meklēja sabiedrotos cīņai pret *sjunnu*. 139. g. p.m.ē. Džan Cjeņ vadībā tika organizēta diplomātiska misija pie *juedži* ļaudīm. Ceļš veda caur *sjunnu* zemēm. Izejot ārpus *Haņ* impērijas robežām, Džan Cjeņ ātri tika noķerts. *Sjunnu* veiksmīgi kontrolēja tirdzniecības ceļus un nevēlējās citu konkurentu iejaukšanos. Pēc desmit gūstā pavadītiem gadiem Džan Cjeņ izdevās bēgt uz rietumu pusi. Pirmā valsts, ko viņš sasniedza, bija *Dajuāņ* (Fergana). No turienes viņam palīdzēja nonākt līdz mērķim. Tomēr izrādījās, ka *juedži* valdnieks nevēlējās uzsākt karadarbību ar *sjunnu*, jo bija apmierināts ar jauniegūtajām zemēm. Atpakaļceļā *sjunnu* vēlreiz aizturēja Džan Cjeņ, taču, pateicoties tam, ka *sjunnu* valdošajā elitē sākās cīņa par varu, viņam izdevās aizbēgt.

126. g. p.m.ē. Džan Cjeņ ieradās *Haņ* imperatora galmā. Viņa stāsti par rietumu zemēm atklāja ķīniešiem jaunu pasauli. Tika iegūta informācija par *Dajuāņ*, *Kandzju*, *Dasja* (Baktrija), *Aņsi* (Parta), *Šeņdu* (Indija) un citām valstīm, kā arī tika papildinātas zināšanas par *usuņ* un *juedži*. 119. g. p.m.ē. imperators U vēlreiz sūtīja misiju uz rietumiem Džan Cjeņ vadībā.

2. karte. Austrumu, leksējā un Centrālā Āzija 2. gs. p.m.ē. beigās (saskaņā ar ķīniešu avotiem).

Tajā laikā tas kļuva mazāk bīstami, jo pēc veiksmīgiem karagājieniem ķīnieši bija iekarojuši *Gaņsu* koridoru. Kopš tā laika *Haņ* galma misijas uz Centrālās Āzijas valstīm tika organizētas regulāri.

10. attēls. **Džan Cjeņ atvadas pirms došanās misijā uz rietumu valstīm. Kreisajā pusē uz ceļiem nokritušais vīrs ir Džan Cjeņ, bet viņam pretī zīrgā sēž imperators U. Attēla fragments no *Tan* dinastijas laikmeta sienas gleznojuma** (*Mogao* alas, *Duņhuan* pilsēta, *Gaņsu* province).

Ķīnieši ne tikai meklēja sabiedrotos, bet arī vēlējās iegūt labas šķirnes zirgus no *Dajuāņ*, kuri saskaņā ar leģendu bija t.s. „debesu zirgu” pēcteči. Tam par iemeslu bija fakts, ka piecpadsmit gadu ilgā kara dēļ tika zaudēti gandrīz visi zirgi, bez kuriem karš ar *sjunnu* nebija iedomājams. Kopumā tika organizēti divi karagājieni, no kuriem otrais (102. g. p.m.ē.) izrādījās veiksmīgs. *Dajuāņ* bija spiesta apmierināt ķīniešu prasības.

1.10. Desmit gadu karš ar *sjunnu* tautu un tās lielvalsts noriets

99. g. p.m.ē. imperators U atsāka karadarbības ar *sjunnu*. Pētnieki to dēvē par desmit gadu karu ar *sjunnu* (99.–89. g. p.m.ē.). Karaspēku vadīja karavadonis Li Guanli. Šī kara laikā panākumi netika gūti. Būtiski ir minēt faktu, ka 90. g. p.m.ē.

ķīnieši cieta vissmagāko sakāvi pie *Jeņžanšaņ* kalna. Karavado-
nis Li Guanli padevās *sjunnu*, savukārt viss viņa karaspēks kri-
ta. Nākamajā gadā *čaņju* Hulugu savā vēstulē pieprasīja miera
un radniecības līguma atjaunošanu un materiālo vērtību nosūtī-
šanu, kā tas tika īstenots agrākos laikos.

87. g. p.m.ē. imperators U nomira. Karojošā imperatora po-
litikas sekas bija iespaidīgas. Ķīna paplašināja savas teritorijas
visos virzienos. Taču liela mēroga pasākumu īstenošanai bija
nepieciešami lieli izdevumi. Sima Cjeņ savos traktātos atklāj
faktu, ka 119. g. p.m.ē. valsts kase bija tukša. [7, 1432. lpp.] Tajā
laikā līdzekļi tika meklēti dažādos veidos, tostarp palielinot no-
dokļus, kas negatīvi ietekmēja vienkāršos ļaudis. Viņa despo-
tiskā valdīšanas veida dēļ tika zaudēts milzum daudz cilvēku
un materiālo resursu.

Nākamais imperators Džao savā valdīšanas laikā atturējās
no karadarbībām pret *sjunnu*, savukārt ziemeļu kaimiņi perio-
diski veica laupīšanas uzbrukumus.

Liktenīgs *sjunnu* izrādījās 72. g. p.m.ē. Pirmo triecienu īs-
tenoja ķīniešu karaspēks. Ziemā *čaņju* Hujeņdi ar savu 10 tūk-
stošu kareivju lielo karaspēku uzbruka *usuņ* ļaudīm, kas tajā
laikā bija kļuvuši par ķīniešu sabiedrotajiem. Uzbrukums bija
visai veiksmīgs, taču atpakaļceļā iestājās spēcīgs sals, sa-
snīga daudz sniega un bojā gāja jātnieki un mājlopi. Saskaņā
ar „Haņ šu” pausto informāciju atgriezās tikai desmit procentu
cilvēku un mājlopu. Izmantojot *sjunnu* vājumu, no rietumiem
uzbruka *usuņ*, no ziemeļiem – *dinlin*, savukārt no austru-
miem – *uhuaņ* ciltis. [1, 3787. lpp.] Tas apliecināja vien to, ka
sjunnu bija zaudējuši kontroli pār saviem kaimiņiem. Vēlāk,
68. g. p.m.ē., *sjunnu* zemē iestājās liels bads, bojā gāja daudz
ļaužu un mājlopu.

1. gs. p.m.ē. vidū *sjunnu* praktiski zaudēja Austrumu Tur-
kestānu kā savas ietekmes zonu, un tās vietu ieņēma Ķīna. Tajā
pašā laikā palielinājās arī iekšējās problēmas, cīņa par varu sa-
dalīja sabiedrību.

11. attēls. Divi vīri cīņas laikā. Attēls no *sjunnu* bronzas sprādzes. 1957. g. arheoloģiskais atradums no *sjunnu* apbedījuma *Šaansji* provincē Ķīnā, datējams ap 2. gs. p.m.ē. Ķīniešu vēsturnieks Liņ Gaņ pieļauj, ka tas varētu piederēt kādam *sjunnu* sūtnim vai sūtņa palīgam. [23, 138. lpp.]

53. g. p.m.ē. notika vēsturisks brīdis – glēvmais *čaņju* Huhaņje, lai saglabātu savu varu stepē, nolēma atzīt *Haņ* dinastijas protektorātu. Nākamajā gadā viņš ieradās imperatora pili. Viss, kas padarīja viņu par pakļautu personu, izpaudās brīdī, kad viņš tika iepazīstināts ar imperatoru. Viņa vārds netika nosaukts, bet tā vietā izskanēja jēdziens „vasalis” (*čeņ*). [1, 3798. lpp.] Imperators *Sjuaņ* *čaņjuju* pieņēma diezgan laipni, viņam tika pasniegts daudz dāvanu, to daudzums bija lielāks nekā tas, ko ķīnieši sūtīja miera un radniecības politikas ietvaros. Pēc mēneša *čaņju* Huhaņje atgriezās atpakaļ, taču pēc trim gadiem atkal ieradās vizītē. Jāatzīst, ka viņam izdevās daudzu gadu garumā ieviest mieru un stabilitāti *sjunnu* sabiedrībā, taču sapņot par kaut ko vairāk jau bija neiespējami.

1. gs. ir *sjunnu* norieta laiks – to sašķeltība pielika punktu viņu kādreizējai domināncei Iekšējā Āzijā. 48. g. viņi sadalījās dienvidu un ziemeļu *sjunnu*. Pirmie pārgāja *Haņ* dinastijas pusē un sargāja tās ziemeļu robežas, savukārt otrie laika gaitā tika iekļauti *sjeņbei* etnosā, kas 2. gs. sākumā sāka valdīt Āzijas stepēs.

2. DAĻA

TULKOJUMS UN KOMENTĀRI

2.1. Sima Cjeņ. 110. tīstoklis: „*Sjunnu* apraksts” un tā tulkojums

匈奴其先祖夏后氏之苗裔也曰淳維唐虞以上有山戎獫狁葷粥居于北蠻隨畜牧而轉移其畜之所多則馬牛羊其奇畜則橐駝驢羸馱騊駼騾逐水草遷徙毋城郭常處耕田之業然亦各有分地毋文書以言語爲約束兒能騎羊引弓射鳥鼠少長則射狐兔用爲食士力能毋弓盡爲甲騎其俗寬則隨畜因射獵禽獸爲生業急則人習戰攻以侵伐其天性也其長兵則弓矢短兵則刀鋌利則進不利則退不羞遁走苟利所在不知禮義自君王以下咸食畜肉衣其皮革被旃裘壯者食肥美老者食其餘貴壯健賤老弱父死妻其後母兄弟死皆取其妻妻之其俗有名不諱而無姓字

Sjunnu – to sencis bija *Sjahouši*¹ [dzimtas] pēctecis vārdā Čuņvei. Pirms [imperatoriem] Tan² un Ju³ pastāvēja kalnu *žun*⁴, *sjejuņ* un *sjuņju*⁵ [ciltis], kas mitinājās ziemeļu svešzemnieku⁶ [zemēs], tās pārcēlās [no vienas vietas uz citu], sekojot līdzī saviem lopiem. No lopiem viņiem lielā daudzumā bija zirgi, ragulopi, aitas, arī dīvaini lopi – kamieļi⁷, ēzeļi, mūļi, zirgēzeļi, labākās šķiras kumeļi, savvaļas zirgi⁸. Meklējot ūdeni un zāli, tie pārcēlās [no vienas vietas uz citu]. Viņiem nebija [pilsētu] ar iekšējiem un ārējiem mūriem, nocietinājumiem, kā arī nebija zemkopības darbu, tomēr katram bija piešķirts zemesgabals⁹. Neeksistēja rakstība, taču likumi [tika pasludināti] mutiski. Zēni prata jāt uz auna, savilkt loku un šaut putnus un peles, nedaudz vecāki šāva lapsas un zaķus, pēc tam lietojot tos kā barību. Vīrieši, kam pa spēkam bija savilkt loku, kļuva par bruņniešiem. Saskaņā ar paražām viņi parasti sekoja līdzī lopiem, vienlaicīgi medījot putnus un mežonīgos zvērus, un tas bija viņu rūpals. Trauksmes laikā ļaudis vingrinājās karamākslā, lai dotos uzbrukumos un karagājienos, jo tāda bija viņu būtība. Viņu tālās cīņas ieroči bija loki un bultas, savukārt tuvējās ieroči – zobeni un īsi šķēpi ar dzelzs rokuriem. Ja [kaujas laikā viss norisinājās] labvēlīgi, tad viņi devās uz

priekšu, bet, ja nelabvēlīgi, tad atkāpās, neuzskatot bēgšanu par apkaunojošu rīcību. Vīri nezināja un nepiekopa nedz rituālus, nedz arī pazina jēdzienu „taisnīgums”. Gan valdnieks, gan zemāk stāvošie ļaudis visi ēda lopu gaļu, ģērbās to ādās un piesedzās ar tūbas kažokādām. Brieduma gados [vīri] ēda treknākos un labākos ēdienus, savukārt vecie vīri pārtika no atlikumiem. Īpašu cieņu iemantoja nobrieduši un stipri [vīri], turpretī vecos un vājos vīrus nicināja. Ja nomira tēvs, tad [dēli] precējās ar pamātēm; ja nomira vecākais vai jaunākais brālis, visi [dzīvie brāļi] apprecēja viņu sievas. Saskaņā ar viņu paražām katram bija vārds, ko nebija aizliegts izrunāt¹⁰, taču viņiem nebija uzvārdu un palamu.

夏道衰而公劉失其稷官變于西戎邑于豳其後三百有餘歲戎狄攻大王亶父亶父亡走岐下而豳人悉從亶父而邑焉作周其後百有餘歲周西伯昌伐畎夷氏後十有餘年武王伐紂而營雒邑復居于鄴鄴放逐戎夷涇洛之北以時入貢命曰荒服其後二百有餘年周道衰而穆王伐犬戎得四白狼四白鹿以歸自是之後荒服不至於是周遂作甫刑之辟穆王之後二百有餘年周幽王用寵姬褒姒之故與申侯有卻申侯怒而與犬戎共攻殺周幽王于驪山之下遂取周之焦穫而居于涇渭之間侵暴中國秦襄公救周於是周平王去鄴鄴而東徙雒邑當是之時秦襄公伐戎至岐始列爲諸侯是後六十有五年而山戎越燕而伐齊齊釐公與戰于齊郊其後四十四年而山戎伐燕燕告急于齊齊桓公北伐山戎山戎走其後二十有餘年而戎狄至洛邑伐周襄王襄王奔于鄭之汜邑初周襄王欲伐鄭故娶戎狄女爲后與戎狄兵共伐鄭已而黜狄后狄后怨而襄王後母曰惠后有子子帶欲立之於是惠后與狄后子帶爲內應開戎狄戎狄以故得入破逐周襄王而立子帶爲天子於是戎狄或居于陸渾東至於衛侵盜暴虐中國中國疾之故詩人歌之曰戎狄是應薄伐獫狁至於大原出輿彭彭城彼朔方周襄王既居外四年乃使使告急于晉晉文公初立欲修霸業乃興師伐逐戎翟誅子帶迎內周襄王居于雒邑

Kad *Sja*¹¹ [galma] tikumība bija pagrimusi, Gun-liu zaudēja lauku darbu pārvaldnieka [amatu un pārcēlās] uz rietumu *žun*¹²

[zemi, kur īstenoja] pārveidošanu, un *Biņ*¹³ [zemē] uzbūvēja pilsētu. Pēc nedaudz vairāk nekā trīs simt gadiem *žundi*¹⁴ uzbruka Lielajam valdniekam *Daņ-fu*¹⁵, *Daņ-fu* aizbēga uz *Cji*¹⁶ [kalnu] pakāji, bet visi ļaudis no *Biņ* [zemes] sekoja viņam un uzbūvēja pilsētu. Tā tika nodibināta *Džou* [valsts]. Pēc nedaudz vairāk nekā simts gadiem *Čan*¹⁷ no *Džou*, [kas godāts par] „Rietumu valdnieku”, devās karagājienā pret *cjuanji*¹⁸ ciltīm. Pēc nedaudz vairāk nekā desmit gadiem valdnieks *U*¹⁹ devās karagājienā pret *Džou* [*Sjiņ*]²⁰ un uzcēla *Luoji*²¹ [pilsētu], pēc tam atgriezās dzīvot *Fen*²² un *Hao*²³ [galvaspilsētās], padzina *žunji* [ciltis] uz ziemeļiem no *Dzjin* un *Luo* [upēm]²⁴, piespieda viņus laikā maksāt nodevas, kas tika dēvētas par „nomaļu zemju kļaušām”. Pēc nedaudz vairāk nekā divsimt gadiem *Džou* [galma] tikumība bija pagrimusi, [*Džou*] valdnieks *Mu*²⁵ devās karagājienā pret *cjuanžun*²⁶ [ciltīm]. Saņēmis [dāvanā] četrus baltus vilkus un četrus baltus briežus, viņš atgriezās. Kopš tā laika „nomaļu zemju kļaušas” nenonāca [valdnieka galmā]. Tajā laikā *Džou* izveidoja likumu [krājumu] „*Fu sodi*”. Nedaudz vairāk nekā divsimt gadu pēc valdnieka *Mu* [valdīšanas] *Džou* valdniekam *Jou*²⁷ radās domstarpības ar *Šeņ-hou*²⁸, jo [valdnieks *Jou*] dievināja konkubinīni *Bao-si*. *Šeņ-hou* sadusmojās un kopā ar *cjuanžun* [ciltīm] uzbruka *Džou* [valsts] valdniekam *Jou*, nogalinot viņu *Lišan*²⁹ [kalna] pakājē. *Cjuanžun* ieņēma *Džou* [piederošo] *Dzjaohuo* [ezeru] un, apmeties starp *Dzjin* un *Vei* [upēm], uzbruka un tiranizēja *Vidusvalsti*³⁰. Hercogs *Sjan* no *Cjiņ*³¹ [valsts] izglāba *Džou*. Tad *Džou* valdnieks *Pin*³² pameta *Fen* un *Hao* [galvaspilsētas] un pārcēlās uz *Luoji*. Tajā laikā hercogs *Sjan* no *Cjiņ* [valsts] devās karagājienā pret *žun* [un aizdzina viņus] līdz *Cji* [kalniem], viņš pēc tam tika iekļauts *džuhou*³³ [apriņdās]. Pēc sešdesmit pieciem gadiem kalnu *žun*, izejot cauri *Jeņ*³⁴ [valstīm], devās karagājienā pret *Cji*³⁵ [valsti]. Hercogs *Sji* no *Cji* [valsts] karoja ar [kalnu *žun*] pie *Cji* robežām. Pēc četrdesmit četriem gadiem kalnu *žun* devās karagājienā pret *Jeņ* [valsti]. *Jeņ* lūdza palīdzību *Cji* [valstīm]. Hercogs *Huaņ* no *Cji* [valsts] devās ziemeļu karagājienā

pret kalnu *žun*, un kalnu *žun* devās prom. Pēc nedaudz vairāk nekā divdesmit gadiem *žundi* sasniedza *Luoji* [pilsētu], dodoties karagājienā pretī *Džou* valdniekam Sjan³⁶. Valdnieks Sjan bēga uz *Fanji* [pilsētu] *Džen*³⁷ [valstī]. Sākotnēji *Džou* valdnieks Sjan gatavojās doties karagājienā pret *Džen* ar nolūku apprecēt *žundi* [vadoņa] meitu, padarīt viņu par valdnieci un kopā ar *žundi* karaspēkiem doties karagājienā pret *Džen* [valstī]. Vēlāk valdniece Di³⁸ zaudēja [titulu] un tāpēc iedegās dusmās. Turklāt valdnieka Sjan pamātei, vārdā valdniece Hou, bija dēls [vārdā] *Dzi-dai*, kuru vēlējās celt tronī. Tad valdniece Hui, valdniece Di un *Dzi-dai* no iekšpuses atbalstīja *žundi*, atverot viņiem [pilsētas vārtus], tāpēc *žundi* bija iespēja iebrukt [pilsētā, viņi] sakāva un padzina *Džou* valdnieku Sjan, savukārt tronī kāpušais *Dzi-dai* kļuva par Debesu dēlu³⁹. Tajā laikā daži no *žundi* apmetās *Luhun*⁴⁰ [zemēs], citi austrumos nonāca līdz *Veī*⁴¹ [valstij]. Viņi īstenoja uzbrukumus, laupīja un pazemoja Vidusvalsti. Vidusvalstī viņus ienīda. Šī iemesla dēļ dzejnieki sacerēja dziesmas „Dot pretsparu *žundi*”, „Dodamies karagājienā pret *sjeņjun* [cilti], jau *Taijuan* esam sašnieguši”, „Dodas laukā kaujas rati, uzbūvēsim nocietinātu mūri ziemeļos⁴²”. *Džou* valdnieks Sjan jau četrus gadus dzīvoja ārpus [savas valsts], tad viņš nosūtīja sūtņus uz *Dzjiņ*⁴³ [valstī], lūdzot pēc palīdzības. Hercogs *Veņ*⁴⁴ no *Dzjiņ* [valsts] tikko bija uzkāpis tronī un gatavojās nodibināt savu kundzību; tad viņš sūtīja karaspēku karagājienā pret *žundi*, sodīja ar nāvi *Dzi-dai*, kā arī atsauca atpakaļ *Džou* valdnieku Sjan dzīvot *Luoji* [pilsētā].

當是之時秦晉爲疆國晉文公攘戎翟居于河西圖洛之間號曰赤翟白翟秦穆公得由余西戎八國服於秦故自隴以西有緜諸緄戎翟獯之戎岐梁山涇漆之北有義渠大荔烏氏胸衍之戎而晉北有林胡樓煩之戎燕北有東胡山戎各分散居谿谷自有君長往往而聚者百有餘戎然莫能相一

Tajā laikā *Cjiņ* un *Dzjiņ* bija varenas valstis. Hercogs *Veņ* no *Dzjiņ* [valsts] izdzina *žundi*. Viņi apmetās *Hesj*⁴⁵ [zemēs] starp

[upēm] *Jiņ*⁴⁶ un *Luo* un tika dēvēti par rudiem *di* un baltiem *di*. Hercogs *Mu*⁴⁷ no *Cjiņ* [valsts] uzņēma [dienestā] *Jouju*, un astoņi rietumu *žun* valdījumi pievienojās *Cjiņ*, tāpēc no *Lun* [kalniem] uz rietumiem mitinājās *mieņdžu* [žun], *huņžun*, *di* un *huaņžun* [ciltis], bet ziemeļos no *Cji* un *Lianšaņ* [kalniem], *Dzjiņ* un *Cji* upēm apmetās *jidzju* [žun], *dali* [žun], *udži* [žun] un *cjujeņžun*⁴⁸ [ciltis]. Ziemeļos no *Dzjiņ* [valsts] mitinājās *žun* [ciltis] *liņhu* un *loufaņ*⁴⁹, ziemeļos no *Jeņ* [valsts] dzīvoja ausrumu *hu* un kalnu *žun*. Viņi visi dzīvoja sašķelti kalnu ielejās, viņiem bija savi valdnieki un cilšu vadoņi, un, kaut gan bieži vien sapulcējās vairāk nekā simts *žun* [cilšu], tomēr viņi nespēja apvienoties.

自是之後百有餘年晉悼公使魏絳和戎翟戎翟朝晉後百有餘年趙襄子踰句注而破并代以臨胡貉其後既與韓魏共滅智伯分晉地而有之則趙有代句注之北魏有河西上郡以與戎界邊其後義渠之戎築城郭以自守而秦稍蠶食至於惠王遂拔義渠二十五城惠王擊魏魏盡入西河及上郡于秦秦昭王時義渠戎王與宣太后亂有二子宣太后詐而殺義渠戎王於甘泉遂起兵伐殘義渠於是秦有隴西北地上郡築長城以拒胡而趙武靈王亦變俗胡服習騎射北破林胡樓煩築長城自代並陰山下至高關爲塞而置雲中鴈門代郡其後燕有賢將秦開爲質於胡胡甚信之歸而襲破走東胡東胡卻千餘里與荆軻刺秦王秦舞陽者開之孫也燕亦築長城自造陽至襄平置上谷漁陽右北平遼西遼東郡以拒胡當是之時冠帶戰國七而三國邊於匈奴其後趙將李牧時匈奴不敢入趙邊後秦滅六國而始皇帝使蒙恬將十萬之衆北擊胡悉收河南地因河爲塞築四十四縣城臨河徙適戍以充之而通直道自九原至雲陽因邊山險澗谿谷可繕者治之起臨洮至遼東萬餘里又度河據陽山北假中

Pēc vairāk nekā simts gadiem hercogs *Dao* no *Dzjiņ* [valsts] nosūtīja *Vei Dzjan* [noslēgt] mieru ar *žundi*. *Žundi* sāka apmeklēt *Dzjiņ* galmu. Pēc vairāk nekā simts gadiem *Džao Sjandzi* pārgāja pāri *Goudžu*⁵⁰ [kalniem], sakāva un pievienoja *Dai*⁵¹ [valsti un nonāca] *hu* un *mo*⁵² [cilšu zemju] tuvumā. Pēc tam [viņš] kopā

ar *Haņ* un *Vei* [valstīm] iznīcināja Dži-bo, sadalīja *Dzjiņ* zemes un tās pārvaldīja. Šādā veidā *Džao* [valsts] ieguva *Dai* [valsts zemes] ziemeļos no *Goudžu* [kalniem], *Vei* [valsts] ieguva *Hesji* [zemes] un *Šandzjuņ* [apgabalu], kas robežojās ar *žun*. Vēlāk *jidzjužun* [cilts] savai aizsardzībai uzbūvēja pilsētas ar iekšējiem un ārējiem mūriem, bet *Cjiņ* [valsts] pakāpeniski tās pārņēma savā varā. Valdnieka Hui⁵³ laikā tika sagrābtas divdesmit piecas *jidzju* [žun cilšu] pilsētas. Valdnieks Hui uzbruka *Vei* [valstīm], *Vei* atdeva visas *Hesji* [zemes] un *Šandzjuņ* [apgabalu] *Cjiņ* [valdniekam]. *Cjiņ* valdnieka *Džao*⁵⁴ laikmetā *jidzjužun* [cilšu] valdnieka un valdnieces – atraitnes *Sjuaņ* – vidū izveidojās slepenas attiecības, [viņiem] bija divi dēli. Valdniece – atraitne *Sjuaņ* – [izmantoja] viltus līdzekļus un nogalināja *žun* valdnieku pie *Gaņcjuaņ*⁵⁵ [kalniem], pēc tam sapulcēja karaspēku karagājienam pret *jidzju* [žun cilti] un to iznīcināja. Tajā laikā *Cjiņ* [valstīm] piederēja *Lunsji*, *Beidi* un *Šandzjuņ* [apgabali]⁵⁶, tāpat arī bija uzbūvēts Garais mūris, lai izrādītu pretestību *hu* [ļaudīm]. Valdnieks *Ulin*⁵⁷ no *Džao* [savā valstī] reformēja paražas, ieviesa *hu* [ļaužu] apgērību, iemācīja jāt un šaut ar loku, ziemeļos sakāva *liņhu* un *loufaņ* [ciltis]. Tāpat tika uzbūvēts Garais mūris no *Dai* [valsts] gar *Jiņšaņ*⁵⁸ [kalnu] pakājēm līdz *Gaocjue*⁵⁹, tas kļuva par nocietinātu robežu; tika nodibināti *Junđžun*, *Jeņmeņ* un *Daidzjuņ* [apgabali]⁶⁰. Vēlāk *Jeņ* [valstī] dzīvoja spējīgs karavadonis *Cjiņ Kai*, kurš kļuva par ķīlnieku pie *hu* [ļaudīm]. *Hu* [ļaudis] viņam ļoti uzticējās. Atgriezies [savā valstī], viņš pēkšņi uzbruka un sakāva austrumu *hu*, viņus padzenot. Austrumu *hu* atkāpās vairāk par tūkstoti *li*⁶¹. *Cjiņ Ujan*, kurš kopā ar *Dzjin Ke* [mēģināja] īstenot atentātu pret *Cjiņ* valdnieku, bija [Cjiņ] Kai mazdēls. *Jeņ* [valsts] arī uzbūvēja Garo mūri no *Dzaojan* līdz *Sjanpin* [pilsētai], nodibināja *Šangu*, *Jujan*, *Joubeipin*, *Liaosji* un *Liaodun* apgabalus⁶², lai aizsargātos no *hu* [ļaudīm]. Tajā laikā bija septiņas karojošās valstis, kurās nēsāja [ieredņus] galvassegas un jostas, no tām trīs valstis⁶³ robežojās ar *sjunnu*. Pēc tam *Džao* karavadoņa *Li Mu*⁶⁴ laikā *sjunnu* neuzdrošinājās iebrukt *Džao* [valsts]

robežās. Vēlāk *Cjiņ* iznīcināja sešas valstis. Ši-huandi⁶⁵ nosūtīja karavadoni Men Tien⁶⁶ ar simts tūkstošu karavīru milzīgu [armiju] uzbrukt *hu* ļaudīm. [*Cjiņ*] saņēma visas *Henaņ*⁶⁷ zemes. Šādā veidā [Dzeltenā] upe kļuva par robežu. Pie upes tika uzbūvētas četrdesmit četras apriņķu pilsētas, to pastiprināšanai uz pierobežas garnizoniem tika pārcelti noziedznieki. Tika izbūvēts taisns ceļš no *Dzjiujuan*⁶⁸ [apgabala] līdz *Juņjan*⁶⁹ [piliij]. Gar pierobežas kalniem no *Liņtao*⁷⁰ [apriņķa] līdz *Liaodun* [apgabalam] vairāk nekā desmit tūkstošu *li* garumā [aizsardzības mērķiem] tika sakārtoti visi bīstamie grāvji un kalnu aizas. [Karas spēks] arī pārcēlās pār [Dzelteno] upi un ieņēma [zemes] starp *Janšaņ* [kalniem] un *Beidzja*⁷¹.

當是之時東胡疆而月氏盛匈奴單于曰頭曼頭曼不勝秦北徙十餘年而蒙恬死諸侯畔秦中國擾亂諸秦所徙適戍邊者皆復去於是匈奴得寬復稍度河南與中國界於故塞

Tajā laikā austrumu *hu* bija vareni, savukārt *juedži* piedzīvoja uzplaukumu⁷². *Sjunnu* čaņjuja vārds bija Toumaņ. Toumaņ nespēja uzveikt *Cjiņ* un pārcēlās uz ziemeļiem. Pagāja vairāk nekā desmit gadu, Men Tien nomira, *džuhou* nodeva *Cjiņ*, un Vidusvalstī iestājās juku laiki. Visas *Cjiņ* [impērijas] uz pierobežas garnizoniem pārceltie noziedznieki bija atgriezti atpakaļ, tāpēc *sjunnu* sajūtās atviegloti. [Viņi] pamazām pārcēlās uz *Henaņ* [zemēm], un vecā nocietinātā robeža kļuva par robežu ar Vidusvalsti.

單于有太子名冒頓後有所愛闕氏生少子而單于欲廢冒頓而立少子乃使冒頓質於月氏冒頓既質於月氏而頭曼急擊月氏月氏欲殺冒頓冒頓盜其善馬騎之亡歸頭曼以爲壯令將萬騎冒頓乃作爲鳴鏑習勒其騎射令曰鳴鏑所射而不悉射者斬之行獵鳥獸有不射鳴鏑所射者輒斬之已而冒頓以鳴鏑自射其善馬左右或不敢射者冒頓立斬不射善馬者居頃之復以鳴鏑自射其愛妻左右或頗恐不敢射冒頓又復斬之居頃之冒頓出獵以鳴鏑射單于善馬左右皆射之於是冒頓知其左右皆可用從

其父單于頭曼獵以鳴鏑射頭曼其左右亦皆隨鳴鏑而射殺單于頭曼遂盡誅其後母與弟及大臣不聽從者冒頓自立爲單于

Čaņņujam bija vecākais dēls vārdā Modu⁷³. Vēlāk viņam bija jaunākais dēls, kurš piedzima no mīļās *jeņdži*⁷⁴. Čaņņju vēlējās gāzt Modu un celt tronī jaunāko dēlu, tāpēc nosūtīja Modu kā ķīlnieku pie *juedži* [ciltīm]. Tikko Modu kļuva par ķīlnieku pie *juedži*, Toumaņ nekavējoties uzbruka *juedži*. *Juedži* vēlējās nogalināt Modu, savukārt Modu nozaga viņiem labu zirgu un tā mugurā aizauļoja atpakaļ. Toumaņ uzskatīja [Modu] par drošsirdīgu un pavēlēja viņam stāties desmit tūkstošu jātnieku priekšgalā. Modu izgatavoja svilpjošās bultas, apmācīja savus [jātniekus] šaut ar loku jāšus un pavēlēja: „Ikvienam, kas nešaus tur, kur lidos svilpjošā bulta, tiks nocirsta galva.” Dodoties medīt putnus un zvērus, katram, kas nešāva tur, kur [Modu] raidīja savu svilpjošo bultu, tika nocirsta galva. Citreiz Modu pats izšāva svilpjošo bultu uz savu labo zirgu. Daži no padotajiem neuzdrošinājās šaut, un Modu uzreiz nocirta galvas tiem, kas nešāva uz labo zirgu. Pēc kāda laika [Modu] atkal izmantoja svilpjošu bultu, pats to izšaujot uz savu mīļo sievu. Daži padotie ļoti sabijās un neuzdrošinājās šaut, savukārt Modu atkal par šādu rīcību viņiem nocirta galvas. Vēl pēc kāda laika Modu devās medībās un izšāva svilpjošu bultu uz čaņņju labo zirgu. Visi padotie arī šāva tajā pašā virzienā. Tikai tad Modu saprata, ka ir pienācis laiks izmantot visus savus padotos. Sekojot līdzī savam tēvam čaņņujam Toumaņ medībās, [Modu] izšāva svilpjošu bultu uz Toumaņ. Visi viņa padotie, sekojot viņa rīcībai, arī izšāva svilpjošās bultas un nogalināja čaņņju Toumaņ. Uzreiz pēc tam viņš sodīja ar nāvi savu pamāti un jaunāko brāli, kā arī augstmaņus, kas viņam nepakļāvās. Modu pats sevi iecēla tronī un kļuva par čaņņju.

冒頓既立是時東胡疆盛聞冒頓殺父自立乃使使謂冒頓欲得頭曼時有千里馬冒頓問羣臣羣臣皆曰千里馬匈奴寶馬也勿與冒頓曰奈何與人鄰國而愛一馬乎遂與之千里馬居頃之東

胡以爲冒頓畏之乃使使謂冒頓欲得單于一闕氏冒頓復問左右左右皆怒曰東胡無道乃求闕氏請擊之冒頓曰奈何與人鄰國愛一女子乎遂取所愛闕氏予東胡東胡王愈益驕西侵與匈奴間中有弃地莫居千餘里各居其邊爲歐脫東胡使使謂冒頓曰匈奴所與我界歐脫外弃地匈奴非能至也吾欲有之冒頓問羣臣羣臣或曰此弃地予之亦可勿予亦可於是冒頓大怒曰地者國之本也奈何予之諸言予之者皆斬之冒頓上馬令國中有後者斬遂東襲擊東胡東胡初輕冒頓不爲備及冒頓以兵至擊大破滅東胡王而虜其民人及畜產既歸西擊走月氏南并樓煩白羊河南王侵燕代悉復收秦所使蒙恬所奪匈奴地者與漢關故河南塞至朝那虜施遂侵燕代是時漢兵與項羽相距中國罷於兵革以故冒頓得自疆控弦之士三十餘萬

Laikā, kad Modu kāpa tronī, austrumu *hu* bija vareni un piedzīvoja uzplaukumu. Uzzinot, ka Modu nogalinājis tēvu un pats uzkāpis tronī, [austrumu *hu*] uzreiz nosūtīja sūtni pie Modu, jo vēlējās saņemt tūkstoš jūdžu zirgu, kas bijis [čaņuja] Toumaņ laikā. Modu vaicāja augstmaņiem, un visi augstmaņi atbildēja: „To nedrīkst atdot, jo tūkstoš jūdžu zirgs ir *sjunnu* dārgais zirgs.” Modu sacīja: „Kā var sīkstuloties ar vienu zirgu kaimiņvalsts ļaudīm?” Tādējādi tūkstoš jūdžu zirgs tika atdots. Pēc kāda laika austrumu *hu* [sāka] uzskatīt, ka Modu baidās no viņiem, un uzreiz nosūtīja sūtni pie Modu, jo vēlējās saņemt vienu no čaņuja *jeņdži*. Modu atkal vaicāja saviem padotajiem, un visi padotie dūsmās atbildēja: „Austrumu *hu* [ļaudīm] nav tikumības, tāpēc arī prasa *jeņdži*, [mēs] lūdzam uzbrukt viņiem!” Modu sacīja: „Kā var sīkstuloties ar vienu sievieti kaimiņvalsts ļaudīm?” Rezultātā [viņš] atdeva savu mīlo *jeņdži* austrumu *hu* [valdniekam]. Austrumu *hu* valdnieks vēl vairāk izlepa un uzbruka rietumu [zemēm]. Starp [austrumu *hu*] un *sjunnu* atradās pamesta zeme, kas vairāk nekā tūkstoš *li* plašumā bija neapdzīvota, tās abās malās bija uzstādīti novērošanas posteņi. Austrumu *hu* nosūtīja sūtni pie Modu un sacīja: „Ārpus novērošanas posteņiem ir pamesta zeme, kas kalpo par robežu starp *sjunnu* un mūsu

[zemi], *sjunnu* nedrīkst to sasniegt, mēs gribam to paturēt savā varā.” Modu vaicāja augstmaņiem, un daži augstmaņi atbildēja: „Šo pamesto zemi var atdot, bet var arī neatdot.” Tad Modu ļoti saniknojās un sacīja: „Zeme ir valstu pamats, kā to var atdot!” Katram, kas pauda viedokli, ka [zeme] ir jāatdod, tika nocirsta galva. Modu kāpa zirgā un devās uz austrumiem, lai negaidīti uzbruktu austrumu *hu* [ļaudīm], pavēlēja [visā] valstī nocirst galvu ikvienam, kas [pie viņa] kavēsies ierasties. Iepriekš austrumu *hu* necienīja Modu un rīkojās nepiesardzīgi. Kad Modu karaspēka priekšgalā sasniedza [austrumu *hu* zemes], viņš uzbruka un pilnībā sakāva [ienaidnieku]. Tika iznīcināts austrumu *hu* valdnieks, bet viņa ļaudis tika saņemti gūstā kopā ar lopiem. Drīzumā [Modu] atgriezās un rietumos uzbruka *juedži*, tos padzenot. Dienvidos tika ieņemtas *loufaņ* [cilšu zemes] un *baijan*⁷⁵ [cilšu] valdnieka *Henaņ* [zemes]. Atkal pilnībā tika atgūtas visas *sjunnu* zemes, ko *Cjiņ* [impērijas laikā] bija iekarojis tur nosūtītais Men Tieņ, un ar *Haņ* [zemēm *sjunnu* sāka] saskarties gar veco nocietināto robežu *Henaņ* [zemēs], [tie] sasniedza *Džaona*⁷⁶ un *Fuši*⁷⁷ [apriņķus], uzbruka *Jeņ* un *Dai* [zemēm]. Tajā laikā *Haņ* karaspēks pretojās Sjan Ju⁷⁸. Karš nogurdināja Vidusvalsti, tāpēc Modu kļuva varens, viņam bija vairāk nekā trīssimt loka šāvēju.

自淳維以至頭曼千有餘歲時大時小別散分離尚矣其世傳不可得而次云然至冒頓而匈奴最彊大盡服從北夷而南與中國爲敵國其世傳國官號乃可得而記云

No Čuņ-vei [laikiem] līdz Toumaņ pagāja vairāk nekā viens tūkstotis gadu, [šajā laikā *sjunnu*] bija gan vareni, gan arī vāji, tika piedzīvota sašķeltība un sabrukums, kam pamatā ir plaša vēsture. Viņu ģenealogiju nav iespējams izklāstīt secīgi pēc kārtas. Modu laikā *sjunnu* [valsts] kļuva ļoti varena, viņi pakļāva savai varai ziemeļu svešzemniekus, dienvidos izveidojot Vidusvalstij spēka ziņā līdzīgu valsti, [kopš tiem laikiem] viņu valsts amati ir fiksēti.

置左右賢王左右谷蠡王左右大將左右大都尉左右大當戶左右骨都侯匈奴謂賢曰屠耆故常以太子爲左屠耆王自如左右賢王以下至當戶大者萬騎小者數千凡二十四長立號曰萬騎諸大臣皆世官呼衍氏蘭氏其後有須卜氏此三姓其貴種也諸左方王將居東方直上谷以往者東接穢貉朝鮮右方王將居西方直上郡以西接月氏氏羌而單于之庭直代雲中各有分地逐水草移徙而左右賢王左右谷蠡王最爲大左右骨都侯輔政諸二十四長亦各自置千長百長什長裨小王相封都尉當戶且渠之屬

Iedibina: kreisais un labējais gudrais valdītājs, kreisais un labējais *luli* valdītājs, kreisais un labējais lielais karavadonis, kreisais un labējais lielais *duvei*, kreisais un labējais lielais *danhu*, kreisais un labējais *gudu-hou*. *Sjunnu* gudro dēvē par „*tucji*”, tāpēc [čaņjuja] vecākais dēls vienmēr tiek iecelts par kreiso *tucji* valdītāju. Lieliem [vadoņiem] no kreisā un labējā gudrā valdītāja un zemāk līdz pat *danhu* ir desmit tūkstoši jātnieku, savukārt maziem [vadoņiem] ir daži tūkstoši jātnieku. Kopumā ir divdesmit četri vadoņi, kas tiek saukti par „desmit tūkstošu jātnieku [vadoņiem]”. Visi augstmaņi amatus manto. Triju uzvārdu – *Hujeņ*, *Laņ*, vēlākā *Sjubu* – dzimtas ir viņu dižciltīgās dzimtas⁷⁹. Visi kreisās puses valdītāji un karavadoņi apdzīvo austrumu pusi pretī *Šangu* [apgabalam], austrumos sasniedzot *huimo*⁸⁰ [ciltis] un *Čaosjeņ* [valsti]; labējās puses valdītāji un karavadoņi apdzīvo rietumu pusi pretī *Šandzjuņ* [apgabalam], rietumos sasniedzot *juedži*, *di*⁸¹ un *cjan*. Čaņjuja galvenā mītne atrodas pretī *Dai* [*dzjuņ*] un *Juņdžun* [apgabalam]. Katram tiek piešķirts zemesgabals, kurā tie klejo [no vienas vietas uz citu], meklēdami ūdeni un zāli. Turklāt kreisais un labējais gudrais valdītājs, kreisais un labējais *luli* valdītājs ir lielākie [zemes īpašnieki]. Savukārt kreisais un labējais *gudu-hou* [viņiem] palīdz valdīt. Katrs no divdesmit četriem vadoņiem pats ieceļ amatā tūkstošniekus, simtniekus, desmitniekus, valdnieciņus, [kā arī] *sjanfen*, *duvei*, *danhu* un *dzjudzju*.

歲正月諸長小會單于庭祠五月大會龍城祭其先天地鬼神秋馬肥大會蹕林課校人畜計其法拔刃尺者死坐盜者没入其家有罪小者軋大者死獄久者不過十日一國之囚不過數人而單于朝出警拜日之始生夕拜月其坐長左而北鄉日上戊己其送死有棺槨金銀衣裘而無封樹喪服近幸臣妾從死者多至數千百人舉事而候星月月盛壯則攻戰月虧則退兵其攻戰斬首虜賜一卮酒而所得鹵獲因以予之得人以為奴婢故其戰人人自為趣利善為誘兵以冒敵故其見敵則逐利如鳥之集其困敗則瓦解雲散矣戰而扶輿死者盡得死者家財

Katra gada pirmajā mēnesī čaņjuja galvenajā mītnē [notiek] maza sapulce, kurā visi vadoņi veic upurēšanu. Piektajā mēnesī norisinās liela sapulce *Lunčen* [pilsētā], kurā viņi upurē saviem senčiem, debesīm un zemei, mirušo gariem un debesu gariem. Rudenī, kad zirgi ir nobaroti, tiek organizēta liela sapulce *Dailiņ* [mežā] ar mērķi saskaitīt cilvēkus un mājlopus. Saskaņā ar viņu likumiem [tas, kurš] izvilka zobenu uz vienu *čī*⁸², tiek notiesāts uz nāvi⁸³; par laupīšanu tiek atņemta ģimene; par sīku noziegumu [cilvēks tika pak]auts] locītavas saspiešanai, par smagu noziegumu – [tika izpildīts] nāvessods. Ieslodzījums cietumā nav ilgāks par desmit dienām. Visā valstī cietumnieku [skaits] nav lielāks par dažiem cilvēkiem. No rīta *čaņju*, izejot ārā no nometnes, paklanās uzlecošajai saulei, savukārt vakarā viņi paklanās mēnesim. [Saskaņā ar paradumiem] *čaņju* apsēžas vienkopus, vadoņi apsēžas kreisajā pusē [ar seju] pret ziemeļiem. Tāpat tiek godinātas dienas, [kas saistītas ar] *u* un *dzji* cikliskajām zīmēm. Mirušajiem viņi zārkā [līdz] dod zeltu un sudrabu, apģērbu un kažokus, apbedīšanai tiek izmantots zārka un ārējais koka sarkofāgs, taču netiek nedz uzbērtā kapa kopiņa, nedz iestādīti koki, kā arī [netiek vilkts] sēru apģērbs. Kopā ar nelaiķi tiek apbedīti arī viņa mīļākie kalpi un piegulētājas. Šo cilvēku daudzums sasniedz vairākus simtus vai pat tūkstošus⁸⁴. Uzsākot ar karadarbību saistītas darbības, *čaņju* vēro zvaigžņu un mēness [stāvokli]. Viņi uzbrūk un iesaistās

aktīvā karadarbībā pilnmēness laikā, savukārt, kad ir dilstošs mēness, karaspēks atkāpjas. Tiem, kas kara laikā nocērt [ienaidnieka] galvu vai saņem [ienaidnieku] gūstā, tiek dāvināts viens vīna kauss, tāpat arī viņiem tiek atdotas iegūtās kara trofejas, turpretī gūstā saņemtie ļaudis kļūst par vergiem un verdzenēm⁸⁵. Šī iemesla dēļ kara laikā, bez šaubām, visi ir ieinteresēti tikai uzvarēt. [Viņi] veikli prot ievilināt ienaidnieka karaspēku, lai pēc tam to ielenktu. Tādēļ, ieraugot ienaidnieku, viņi dzenas pēc laupījuma vienoti kā putni. Kad viņi [sastopas] ar grūtībām vai cieš sakāvi, tad izklīst kā mākoņi. Kara laikā tai personai, kas atved nogalinātā [liķi], tiek atdoti mirušā ģimenes īpašumi.

後北服渾庾屈射丁零鬲昆薪犁之國於是匈奴貴人大臣皆服以冒頓單于爲賢

Vēlāk [Modu] ziemeļos pakļāva *hunju, cjuji, dinlin, gekuņ un sjiņli* valdījumus⁸⁶. Tajā laikā visi *sjunnu* dižciltīgie un augstmaņi nolieca galvas un atzina čaņuju Modu par gudro.

是時漢初定中國徙韓王信於代都馬邑匈奴大攻圍馬邑韓王信降匈奴匈奴得信因引兵南踰句注攻太原至晉陽下高帝自將兵往擊之會冬大寒雨雪卒之墮指者十二三於是冒頓詳敗走誘漢兵漢兵逐擊冒頓冒頓匿其精兵見其羸弱於是漢悉兵多步兵三十二萬北逐之高帝先至平城步兵未盡到冒頓縱精兵四十萬騎圍高帝於白登七日漢兵中外不得相救餉匈奴騎其西方盡白馬東方盡青驪馬北方盡烏驪馬南方盡騂馬高帝乃使使閒厚遺閼氏閼氏乃謂冒頓曰兩主不相困今得漢地而單于終非能居之也且漢王亦有神單于察之冒頓與韓王信之將王黃趙利期而黃利兵又不來疑其與漢有謀亦取閼氏之言乃解圍之一角於是高帝令士皆持滿傅矢外鄉從解角直出竟與大軍合而冒頓遂引兵而去漢亦引兵而罷使劉敬結和親之約

Tajā laikā *Haņ* [dinastija] tikko iedibināja mieru Vidusvalstī, *Haņ-van Sjiņ* tika pārcelts uz *Dai* [*dzjuņ* apgabalu], kur tika uzbūvēta *Maji*⁸⁷ [pilsēta]. *Sjunku* lieliem spēkiem uzbruka *Maji* [pilsētai] un ielenca to, *Haņ-van Sjiņ* padevās *sjunku*. *Sjunku*, ieguvuši *Haņ-van Sjiņ*, uzreiz veda karaspēku uz dienvidiem. Pārgājuši pāri *Goudžu* [kalniem], viņi iebruka *Taijuāņ*⁸⁸ [apgabalā] un sasniedza *Dzjiņjan*⁸⁹ [apriņķi]. Imperators Gao pats stājās karaspēka priekšgalā un devās uzbrukumā. Tajā ziemā bija liels aukstums un sniga sniegs, turklāt no kopumā desmit karavīriem divi vai trīs bija nosaldējuši pirkstus. Tad Modu izlikās, ka cieš sakāvi un atkāpās, šādi pievilinot *haņ* karaspēku. *Haņ* karaspēks sāka vajāt Modu, bet Modu noslēpa savu atlasīto karaspēku un parādīja tikai nogurušos un vājos [vīrus]. Tajā brīdī visi *haņ* spēki – trīssimt divdesmit tūkstoši kājnieku – dzina ienaidnieku uz ziemeļiem. Imperators Gao agrāk par citiem ieradās *Pinčen*⁹⁰ [apriņķī], kamēr kājnieku karaspēks vēl nebija ieradies. Modu nosūtīja četrsimt tūkstošu jātnieku lielu atlasītu karaspēku un ielenca imperatoru Gao pie *Baiden* [kalna]. Septiņas dienas *haņ* iekšējie un ārējie karaspēki nevarēja viens otram palīdzēt ar pārtiku. *Sjunku* jātnieki rietumu pusē visi sēdēja baltos zirgos, austrumu pusē – melnos zirgos ar baltu plankumu uz purna, ziemeļu pusē – melnos zirgos, savukārt dienvidu pusē – rudos zirgos. Tad imperators Gao nosūtīja sūtņi, lai tas slepeni nogādā *jeņdži* bagātīgas dāvanas. *Jeņdži* sacīja Modu: „Diviem valdniekiem nevajag ielenkt vienam otru. Ja šobrīd tiks saņemtas *haņ* zemes, tad beigu beigās *čaņju* nespēs apmesties šajās zemēs. Vēl jo vairāk, *Haņ* valdniekam ir savi [apsargājošie] gari, *čaņju*jam tas ir jāņem vērā.” Modu vienojās [par palīdzību] ar *Haņ-van Sjiņ* karavadoņiem Van Huan un Džao Li, bet Van Huan un Džao Li karaspēks neieradās, kā rezultātā [Modu] radās aizdomas, ka ir īstenota sazvērestība ar *Haņ* [imperatoru]. Tajā mirklī [viņš atcerējās] vārdus, ko bija dzirdējis no *jeņdži*, un uzreiz vienā pusē apturēja aplenkumu. Tad imperators Gao pavēlēja visiem karavīriem uzvilkt lokus un,

nomērķējot bultas uz pretinieku, iziet cauri atbrīvotajam stūrim, lai beidzot savienotos ar galvenajiem spēkiem. Tad Modu stājās karaspēka priekšgalā un devās projām. *Haņ* [imperators] arī stājās karaspēka priekšgalā un atkāpās, savukārt uz [čaņjuja galveno mītni] tika nosūtīts Liu Dzjin, lai noslēgtu miera un radniecības līgumu.

是後韓王信爲匈奴將及趙利王黃等數倍約侵盜代雲中居無幾何陳豨反又與韓信合謀擊代漢使樊噲往擊之腹拔代鴈門雲中郡縣不出塞是時匈奴以漢將衆往降故冒頓常往來侵盜代地於是漢患之高帝乃使劉敬奉宗室女公主爲單于闕氏歲奉匈奴絮繒酒米食物各有數約爲昆弟以和親冒頓乃少止後燕王盧縮反率其黨數千人降匈奴往來苦上谷以東

Pēc minētajiem notikumiem *Haņ-van Sjiņ* kopā ar *Džao Li* un *Van Huan* kļuva par *sjunnu* karavadoņiem. Viņi dažreiz mēdza pārkāpt līgumu, īstenojot uzbrukumus un laupīšanu *Dai* [*dzjuņ*] un *Juņdžun* [apgabalos]. Pēc neilga laika Čeņ Sji nodeva [*Haņ* imperatoru], viņš kopā ar *Haņ* [-van] Sjiņ sarīkoja savvērestību un uzbruka *Dai* [*dzjuņ* apgabalam]. *Haņ* [imperators] pavēlēja [karavadonim] *Faņ Kuai* doties pretī uzbrucējam, un viņš vēlreiz sagrāba *Dai* [*dzjuņ*], *Jeņmeņ* un *Juņdžun* apgabalus, taču nedevas aiz nocietinātās robežas. Tajā laikā daudzi *haņ* karavadoņi padevās *sjunnu*, tāpēc Modu allaž devās uzbrukumā un laupīšanā *Dai* [*dzjuņ* apgabala] zemēs. *Haņ* [galms] šī iemesla dēļ satraucās. Imperators Gao nosūtīja [padomdevēju] Liu Dzjin, lai čaņjujam uzdāvinātu princesi no imperatora dzimtas, kurai bija jāklūst par *jeņdži*. Katru gadu zināms skaits *sjunnu* saņēma rupja zīda matēriju, zīda audumu, vīnu, rīsus un [citu] pārtiku. Pamatojies uz miera un radniecības [līgumu], tika nodibinātas brālīgas attiecības, un Modu [uzbrukumi] nedaudz mitējās. Pēc tam *Jeņ* [dalienas valdījumā] valdnieks Lu Vaņ nodeva [*Haņ* imperatoru], kas bieži nāca laupīt zemes austrumos no *Šangu* [apgabala]. Viņš, stājies dažu tūkstošu atbalstītāju priekšgalā, padevās *sjunnu*.

高祖崩孝惠呂太后時漢初定故匈奴以驕冒頓乃爲書遺高后
妄言高后欲擊之諸將曰以高帝賢武然尚困於平城於是高后
乃止復與匈奴和親

Gao-dzu⁹¹ nomira, [iestājās imperatora] Sjaohui un imperatores Ļu laikmets. *Haņ* tikko iedibināja mieru [Vidusvalstī], tāpēc *sjunnu* uzvedās augstprātīgi. Modu uzrakstīja vēstuli⁹² un nosūtīja to imperatorei Gao, [bet viņa to uztvēra kā] blēņas. Imperatore Gao vēlējās viņam uzbrukt, taču visi karavadoņi sacīja: „Pat gudrais un drosmīgais imperators Gao bija ielenkts *Pinčēn* [apriņķi].” Tad imperatore Gao nomierinājās un vēlreiz [noslēdza] ar *sjunnu* miera un radniecības [līgumu].

至孝文帝初立復修和親之事其三年五月匈奴右賢王入居河南地侵盜上郡葆塞蠻夷殺略人民於是孝文帝詔丞相灌嬰發車騎八萬五千詣高奴擊右賢王右賢王走出塞文帝幸太原是時濟北王反文帝歸罷丞相擊胡之兵

Laikā, kad imperators Sjaoveņ tikko uzkāpa tronī, viņš vēlreiz nodibināja miera un radniecības [līgumā] pamatotās attiecības. Viņa valdīšanas piektā gada⁹³ trešajā mēnesī *sjunnu* labējais gudrais valdītājs iebruka un ieņēma *Henaņ* [zemes, *sjunnu*] uzbruka un aplaupīja *Šandzjuņ* [apgabala zemes, ko apdzīvoja] nocietināto robežu apsargājošie svešzemnieki; viņi nonāvēja un sagūstīja daudz ļaužu. Tad imperators Sjaoveņ pavēlēja galvenajam ministram [vārdā] Gvaņ Jin⁹⁴ doties ar astoņdesmit pieciem tūkstošiem [karavīru], ar kaujas ratiem un jātniekiem uz *Gaonu*⁹⁵ [apriņķi], lai uzbruktu labējam gudrajam valdītājam. Labējais gudrais valdītājs devās atpakaļ aiz nocietinātās robežas. Savukārt imperators Veņ ieradās *Taijuāņ* [apgabalā]. Tajā laikā [imperatoru] nodeva Džjibei-van, imperators Veņ atgriezās [galvaspilsētā un pavēlēja] galvenajam ministram atsaukt karaspēku, [kurš bija devies] uzbrukt *hu* [ļaudīm].

其明年單于遺漢書曰天所立匈奴大單于敬問皇帝無恙前時皇帝言和親事稱書意合歡漢邊吏侵侮右賢王右賢王不請聽後義盧侯難氏等計與漢吏相距絕二主之約離兄弟之親皇帝讓書再至發使以書報不來漢使不至漢以其故不和鄰國不附今以小吏之敗約故罰右賢王使之西求月氏擊之以天之福吏卒良馬疆力以夷滅月氏盡斬殺降下之定樓蘭烏孫呼揭及其旁二十六國皆以爲匈奴諸引弓之民并爲一家北州已定願寢兵休士卒養馬除前事復故約以安邊民以應始古使少者得成其長者安其處世世平樂未得皇帝之志也故使郎中係雱淺奉書請獻橐他一匹騎馬二匹駕二駟皇帝卽不欲匈奴近塞則且詔吏民遠舍使者至卽遣之以六月中來至薪望之地書至漢議擊與和親孰便公卿皆曰單于新破月氏乘勝不可擊且得匈奴地澤鹵非可居也和親甚便漢許之

Nākamajā gadā *čaŋju* nosūtīja *Haŋ* [imperatoram] vēstuli, kurā bija teikts: „Debesu ieceltais *sjunnu*, lielais *čaŋju* godbijīgi vaicā imperatoram par veselību. Agrākos laikos imperators runāja par lietām, kas skar mieru un radniecības [līgumu], abas puses priecājās, kas bija atbilstoši vēstules saturam. *Haŋ* robežu ierēdņi apspieda un apvainoja labējo gudro valdītāju, labējais gudrais valdītājs nelūdza [manu atļauju, bet] paklausīja Naŋdži – [titulā] Houjilu-hou – un citus. Tad sākās cīņa ar *Haŋ* [robežas] ierēdņiem. [Tādā veidā] tika lauzts līgums starp abiem valdniekiem un izjauktas brālīgas attiecības. Imperators divas reizes sūtīja apsūdzības vēstules, [savukārt es] sūtīju vēstnesi ar rakstisku atbildi, taču viņš neatgriezās un *Haŋ* [galma] sūtnis arī neatnāca. Šī iemesla dēļ *Haŋ* [imperators nevēlējās] salīgt mieru un ar kaimiņvalsti nesatuvinājās, paužot savu nostāju: „Šobrīd sīko ierēdņu dēļ ir pārkāpts [miera un radniecības] līgums, es sodīju labējo gudro valdītāju, nosūtīju viņu uz rietumiem meklēt *juedži* [cilti], lai tai uzbruktu.” Debesis viņu pasargāja, jo karavadoņi un karavīri bija labi sagatavoti, zirgi bija stipri un veseli, tādēļ svešzemnieki *juedži* tapa iznīcināti, daži tika nogalināti, turpretī citi padevās. Tika

apspiestas *Loulaņ, usuņ, hudzje*⁹⁶ [cilts], kā arī divdesmit sešas viņu tuvākās valstis, kā rezultātā viņi visi tajā brīdī tika pakļauti *sjunnu* [varai]. [Tādējādi] visas loku savelkošās tautas kļuva par vienu ģimeni. Ziemeļu malā visi jau ir apspiesti, [tagad es] vēlos dāvāt atpūtu karaspēkam un karavīriem, pabarot zirgus, novērst iepriekšējos pārpratumus, atjaunot veco līgumu, lai iedibinātu mieru pierobežā dzīvojošo ļaužu vidū, kā tas bija senatnē. [Gribu] ļaut jaunajiem augt, bet vecajiem vīriem mierīgi dzīvot, [baudot] mieru un pārticību paaudžu paaudzēs. Nezinot imperatora vēlmi, [es] nosūtu miesassargu⁹⁷ [vārdā] *Sjijucjeņ* ar vēstuli, [kā arī] vienu kamieli, divus jājamzirgus un divus četrjūgus. Ja imperators nevēlas, lai *sjunnu* tuvotos [jūsu] nocietinātajai robežai, tad pavēliet ierēdņiem un ļaudīm apmesties tālāk [no robežas]. Kad vēstnesis ieradīsies, tad uzreiz nosūtiet viņu atpakaļ." Sestā mēneša vidū [sūtis] esot atgriezies *Sjiņvan*⁹⁸ zemēs. Saņemot vēstuli, *Haņ* [imperators] apspriedās, vai izdevīgāk ir uzbrukt vai arī [ievērot] miera un radniecības [līgumu]. Visi augstmaņi sacīja: „*Čaņju* nesen sakāva *juedži*, tādēļ šobrīd nedrīkst uzbrukt, jo viņš ir uzvaru iedvesmots. Pat vairāk, saņemot *sjunnu* zemes, [mēs tik un tā] nespēsīm apmesties starp solončakiem. Miera un radniecības [līgums] mums ir ļoti izdevīgs." *Haņ* [imperators] piekrita augstmaņu sacītajam.

孝文皇帝前六年漢遺匈奴書曰皇帝敬問匈奴大單于無恙使郎中係雩淺遺朕書曰右賢王不請聽後義盧侯難氏等計絕二主之約離兄弟之親漢以故不和鄰國不附今以小吏敗約故罰右賢王使西擊月氏盡定之願寢兵休士卒養馬除前事復故約以安邊民使少者得成其長者安其處世世平樂朕甚嘉之此古聖主之意也漢與匈奴約爲兄弟所以遺單于甚厚倍約離兄弟之親者常在匈奴然右賢王事已在赦前單于勿深誅單于若稱書意明告諸吏使無負約有信敬如單于書使者言單于自將伐國有功甚苦兵事服繡袷綺衣繡袷長襦錦袷袍各一比余一黃金飾具帶一黃金胥紕一繡十匹錦三十匹赤緋綠繒各四十匹使中大夫意謁者令肩遺單于

Imperatora Sjaoveņ pirmā valdīšanas perioda sestajā gadā⁹⁹ *Haņ* [imperators] nosūtīja *sjunnu* vēstuli, kurā bija teikts: „Imperators godbijīgi vaicā *sjunnu* lielajam čaņujam par veselību. Nosūtītais miesassargs [vārdā] Sjijucjeņ man piegādāja vēstuli, kurā teikts: „Labējais gudrais valdītājs nevaicāja [manu atļauju, bet] paklausīja Naņdzi – [titulā] Houjilu-hou – un citus, [tādā veidā] tika laužts līgums starp abiem valdniekiem un izjauktas brālīgas attiecības. Šī iemesla dēļ *Haņ* [imperators nevēlējās] izlīgt mieru un ar kaimiņvalsti nesatuvinājās. Šobrīd sīko ierēdņu dēļ ir pārkāpts [miera un radniecības] līgums, [es] sodīju labējo gudro valdītāju, nosūtīju viņu rietumos uzbrukt *juedži* [ciltīm], kuras tagad ir pilnīgi pakļautas. [Es] vēlos apstādināt karadarbības, dāvāt iespēju karavīriem atpūsties, pabarot zirgus, novērst iepriekšējos pārratumus, atjaunot veco līgumu, lai ieviestu mieru pierobežā dzīvojošo ļaužu vidū, ļaut jaunajiem augt, bet vecajiem vīriem mierīgi dzīvot, [baudot] mieru un pārticību paaudžu paaudzēs. Es apbrīnoju jūsu vārdus, tie ir senatnes gudro valdnieku nodomi.” *Haņ* un *sjunnu* vienojās kļūt par brāļiem, tāpēc čaņujam tika piegādātas ļoti bagātīgas dāvanas. „Līguma pārkāpšana un brālīgo attiecību izjaukšana vienmēr tika veikta no *sjunnu* [puses], tomēr pirms noziedznieku apžēlošanas labējais gudrais valdītājs rīkojās ļoti ļauni, čaņujam nevajadzēja sodīt pārāk bargi. Ja čaņuja nodomi sakrīt ar vēstules jēgu, tad stingri paziņojiet visiem ierēdņiem [jūsu] pavēli nepārkāpt līgumu, bet būt uzticīgiem un ievērot to, kas rakstīts vēstulē. Sūtnis stāstīja, ka *čaņju* pats veiksmīgi stājās karagājiena priekšgalā pret [svešām] valstīm, taču karadarbība ir ļoti nogurdinoša. Tādēļ nosūtu manis valkāto brīnišķīgo zīda halātu ar oderi un izšūtu rakstu, garu zīda kaftānu ar oderi un izšūtu rakstu, brokāta halātu ar oderi – pa vienam no katra, vienu ķemmi, vienu ar zeltu rotātu jostu, vienu jostas sprādzi no zelta, desmit gabalus rakstā izšūta zīda, trīsdesmit gabalus brokāta, kuplo sarkano zīdu un [parasto] zaļo zīdu pa četrdesmit gabaliem no katra.

Lai to uzdāvinātu čaņujam, es nosūtu galma padomnieku Ji un pieņēmēju [vārdā] Lin Dzeņ.”

後頃之冒頓死子稽粥立號曰老上單于

Drīz pēc tam Modu nomira, [un viņa] dēls Dzijju, dēvēts par čaņju Laošan, uzkāpa tronī.

老上稽粥單于初立孝文皇帝復遣宗室女公主爲單于闕氏使宦者燕人中行說傅公主說不欲行漢疆使之說曰必我行也爲漢患者中行說既至因降單于單于甚親幸之

Tikko čaņju Laošan Dzijju uzkāpa tronī, imperators Sjaoveņ vēlreiz nosūtīja čaņujam princesi no savas dzimtas, lai viņa kļūtu par *jeņdži*. Lai par princesi kāds rūpētos, viņai līdzī tika nosūtīts arī einuhs [vārdā] Džunhan Jue, kurš bija *Jeņ* [dalienas valdījuma] cilvēks. [Džunhan] Jue nevēlējās doties līdzī princesei, taču *Haņ* [galms] piespieda viņu braukt. [Džunhan] Jue sacīja: „Ja es došos, tad noteikti *Haņ* [galmu] piemeklēs nelaime.” Tikko Džunhan Jue ieradās, tas uzreiz padevās čaņujam, čaņju viņam izrādīja lielu žēlsirdību un uzticību.

初匈奴好漢繒絮食物中行說曰匈奴人衆不能當漢之一郡然所以疆者以衣食異無仰於漢也今單于變俗好漢物漢物不過什二則匈奴盡歸於漢矣其得漢繒絮以馳草棘中衣袴皆裂敝以示不如旃裘之完善也得漢食物皆去之以示不如湏酪之便美也於是說教單于左右疏記以計課其人衆畜物

Agrākos laikos *sjunnu* patika *haņ* zīda audumi, rupja zīda matērija un ēdiens. Džunhan Jue sacīja: „*Sjunnu* iedzīvotāju skaits nepārsniedz *Haņ* [valsts] vienu apgabalu, tomēr viņi ir stipri, jo drēbes un ēdamais ir atšķirīgi, un nav atkarīgi šajā ziņā no *Haņ* [galma]. Ja čaņju kļūs neuzticīgs [*sjunnu*] paražām un aizrausies ar *haņ* mantām, tad divas desmitās daļas no *haņ*

mantām pietiks, lai visi *sjunnu* pārietu *Haņ* [galma pusē]. Kad jūs saņemat no *Haņ* [galma] zīda audumus un rupja zīda matēriju, tad brāžaties pār nezālēm un ērkšķainiem krūmiem, [piespiežot] virsdrēbes un bikses plīst, [tādā veidā] apliecinot, ka [šīs drēbes] nav tik labas kā tūba kažokādas. Kad jūs saņemat no *Haņ* [galma] ēdienu, tad metiet to visu ārā, tādā veidā parādot, ka [šīs ēdamais] nebūt nav tik ērts un garšīgs kā piens un siers.” Tajā laikā [Džunhan] Jue iemācīja čaņjuja padotos veikt pierakstus, lai ļaudis un lopi tiktu saskaitīti un aplikti ar nodokli.

漢遺單于書牘以尺一寸辭曰皇帝敬問匈奴大單于無恙所遺物及言語云云中行說令單于遺漢書以尺二寸牘及印封皆令廣大長倨傲其辭曰天地所生日月所置匈奴大單于敬問漢皇帝無恙所以遺物言語亦云云

Haņ [imperators] sūtīja čaņjujam vēstules, izmantojot koka plāksnītes, kas bija viena *či* un viena *cuņ*¹⁰⁰ [garuma]. [Vēstules] sākās ar vārdiem: „Imperators ar cieņu apvaicājas *sjunnu* lielajam čaņjujam par veselību.” Tālāk sekoja dāvanu apraksts, pats vēstules saturs un tā tālāk. Džunhan Jue iemācīja arī čaņjuju sūtīt *Haņ* [imperatoram] vēstules, izmantojot koka plāksnītes, kas bija viena *či* un divas *cuņ* [garumā, kā arī lietot] zīmogu un aploksnas, kas bija vēl platākas, lielākas un garākas. [Vēstules] sākās ar augstprātīgiem vārdiem: „Debesīm un zemei dzimušais, saulei un mēnesim uzliktais *sjunnu* lielais čaņju ar cieņu apvaicājas *Haņ* imperatoram par veselību.” Tad vēstules tekstā sekoja dāvanu apraksts, pats vēstules saturs un tā tālāk.

漢使或言曰匈奴俗賤老中行說窮漢使曰而漢俗屯戍從軍當發者其老親豈有不自脫溫厚肥美以齎送飲食行戍乎漢使曰然中行說曰匈奴明以戰攻爲事其老弱不能鬪故以其肥美飲食壯健者蓋以自爲守衛如此父子各得久相保何以言匈奴輕老也漢使曰匈奴父子乃同穹廬而卧父死妻其後母兄弟死盡

取其妻妻之無冠帶之飾闕庭之禮中行說曰匈奴之俗人食畜肉飲其汁衣其皮畜食草飲水隨時轉移故其急則人習騎射寬則人樂無事其約束輕易行也君臣簡易一國之政猶一身也父子兄弟死取其妻妻之惡種姓之失也故匈奴雖亂必立宗種今中國雖詳不取其父兄之妻親屬益疏則相殺至乃易姓皆從此類且禮義之敝上下交怨望而室屋之極生力必屈夫力耕桑以求衣食築城郭以自備故其民急則不習戰功緩則罷於作業嗟土室之人顧無多辭令喋喋而佔佔冠固何當

Haṅ [galma] sūtnis reiz teica: „Saskaṅā ar paražām *sjunnu* [ļaudis] nicina vecos.” Džunhan Jue jautāja *Haṅ* sūtnim: „Saskaṅā ar jūsu *haṅ* paražām, kad [jūs] sūtāt karavīrus sargāt pierobežas garnizonus, vai jūsu cienījamie vecāki neliedz sev siltu un blīvu [apģērbu], treknāku un labāku [barību], kad nosūta dzerramo un ēdamo tiem, kas dodas uz pierobežas garnizoniem?” „Jā,” atbildēja *Haṅ* sūtnis. Džunhan Jue sacīja: „*Sjunnu* skaidri uzskata karu un uzbrukumus par svarīgu lietu, bet viņu vecie un vājie nejaudā karot, tāpēc viņi dzirdina un baro nobriedušos un stipros [vīrus] ar treknāko un labāko pārtiku, tādā veidā sargājot sevi. Ja tēvi un dēli ilgstoši viens otru aizsargā, kā var teikt, ka *sjunnu* [ļaudis] nicina vecos?” *Haṅ* [galma] sūtnis teica: „Izrādās, ka *sjunnu* tēvi un dēli guļ kopā [vienā] kupolveida teltī¹⁰¹. Ja tēvs ir miris, [dēli] precas ar pamātēm; ja vecākais vai jaunākais brālis nomirst, visi [dzīvie brāļi] precas ar viņu sievām. [Viņi] nelieto civilizētu ļaužu izgreznojumus, [kā arī nepārstāv] galma rituālus.” Džunhan Jue sacīja: „Saskaṅā ar *sjunnu* paražām [visi] ēd lopu gaļu, dzer to pienu, gērbjas to ādās. Lopi ēd zāli un dzer ūdeni, un, kad nepieciešams, pārceļas [no vienas vietas uz citu], tāpēc trauksmes laikā viņu ļaudis vingrinās jāšanā un loka šaušanā, savukārt miera laikā ļaudis priecājas un nerūpējas [par lietām]. Viņu likumi ir vienkārši, un tos ir viegli pildīt. Attiecības starp valdnieku un padotajiem ir vienkāršas, [tāpēc valdniekam] visas valsts pārvaldīšana ir līdzīga kā sava ķermeņa [pārvaldīšana]. Ja tēvi vai brāļi mirst,

[tad dzīvie dēli un brāļi] precas ar viņu sievām, [jo *sjunnu*] baidās zaudēt savu dzimtu. Šī iemesla dēļ pat gadījumā, ja *sjunnu* piedzīvo juku laikus, tronī noteikti tiek iecelts pēctecis no galvenās dzimtas. Tagad Vidusvalstī, neskatoties uz to, ka ļaudis izliekas [par kārtīgiem] un neprecas ar [nomirusā] tēva brāļu sievām, tomēr radnieki arvien vairāk atsvešinās, nogalina viens otru, viss notiek līdz pat [valdošo] uzvārdu maiņām. Viss minētais norisinās šo iemeslu dēļ. Vēl jo vairāk – nogurdinošie rituāli un taisnīguma [kults] veicina naidu starp augstākajiem un zemākajiem [slāņiem], bet pārmērīga māju un ēku [celtniecība] noteikti paņem visus spēkus. [Ļaudis] iegulda milzīgu enerģiju zemkopībā un zīdkopībā, lai iegūtu drēbes un ēdienu, tiek būvētas [pilsētas] ar iekšējiem un ārējiem mūriem, lai sevi aizsargātu, tāpēc jūsu ļaudis trauksmes laikā nevingrinās karamākslā, bet miera laikā nogurst no darbiem. Ak, zemnīcu ļaudis, nevajag daudz runāt. Ja pļāpāsiet vienā pļāpāšanā, tad kāds labums no jūsu [ierēdņu] galvassegām?”

自是之後漢使欲辯論者中行說輒曰漢使無多言顧漢所輸匈奴繒絮米粳令其量中必善美而已矣何以爲言乎且所給備善則已不備苦惡則候秋孰以騎馳蹂而稼穡耳日夜教單于候利害處

Kopš tā laika, ja *Haņ* [galma] sūtnis vēlējās uzsākt strīdu, Džunhan Jue vienmēr teica: „*Haņ* sūtnim nevajag daudz runāt, [jums] jā rūpējas, lai *haņ* rupjā zīda matērija, zīda audums, rīsi un rīsu ieraugs, kas tiek vests *sjunnu*, tiktū nosūtīts pietiekamā daudzumā un noteikti labā kvalitātē. Kādēļ runāt? Ja piegādātie produkti būs labi un pietiekamā daudzumā, tad [mēs] apstāsimies, taču, ja tos saņemsim nepietiekamā daudzumā un tie būs sliktas kvalitātes, tad, pienākot rudenim, kad raža nobriedīs, ieradīsies [mūsu] jātnieki un izbradās jūsu ražu.” Dienu un nakti [Džunhan Jue] mācīja čaņjuju veikt [uzbrukumam] izdevīgas un neizdevīgas vietas izlūkošanu.

漢孝文皇帝十四年匈奴單于十四萬騎入朝那蕭關殺北地都尉印虜人民畜產甚多遂至彭陽使奇兵入燒回中宮候騎至雍甘泉於是文帝以中尉周舍郎中令張武爲將軍發車千乘騎十萬軍長安旁以備胡寇而拜昌侯盧卿爲上郡將軍甯侯魏遯爲北地將軍隆慮侯周竈爲隴西將軍東陽侯張相如爲大將軍成侯董赤爲前將軍大發車騎往擊胡單于留塞內月餘乃去漢逐出塞卽還不能有所殺匈奴日已驕歲入邊殺略人民畜產甚多雲中遼東最甚至代郡萬餘人漢患之乃使使遺匈奴書單于亦使當戶報謝復言和親事

Haņ imperatora Sjaovenĉetrpadsmitajā valdīšanas gadā¹⁰² *sjunnu čaņju* [kopā ar] simt četrdesmit tūkstošiem jātnieku iebruka *Džaona* un *Sjaoguan*¹⁰³. *Beidi* [apgabalā] tika nogalināts apgabala komandants [vārdā] An, gūstā tika saņemts liels daudzums ļaužu un mājlopu, kā arī tālāk tika sasniegts *Penjan*¹⁰⁴ [apriņķis]. [Tur *čaņju*] nosūtīja pēkšņa uzbrukuma karaspēku, kas iebruka un nodedzināja *Huidžun*¹⁰⁵ pili, bet jātnieku izlūki sasniedza *Jun*¹⁰⁶ [apriņķi] un *Gaņcjuan* pili. Tad imperators Veņ iecēla par karavadoņiem galvaspilsētas uzraugu Džou Še un imperatora svītas vadītāju Džan U. Tika nosūtīts viens tūkstošis kaujas ratu un simts tūkstoši jātnieku, kas bija novietoti [galvaspilsētas] *Čanan*¹⁰⁷ tuvumā, lai tie būtu gatavi *hu* [ļaužu] iebrukumam. Turklāt [augstā militārā] pakāpē iecēla Lu Cjin – [titulā] Čan-hou – par *Šandzjuņ* [apgabala] karavadoni, Vei Su – [titulā] Nin-hou – par *Beidi* [apgabala] karavadoni, Džou Džao – [titulā] Lunju-hou – par *Lunsji* [apgabala] karavadoni, Džan Sjanžu – [titulā] Dunjan-hou – par galveno karavadoni, Dun Či – [titulā] Čen-hou – par priekšējo spēku karavadoni. Uzbrukumā *hu* [ļaudīm] lielā daudzumā tika nosūtīti kaujas rati un jātnieki. *Čaņju* uzturējās nocietinātās robežas iekšējā pusē nedaudz vairāk par mēnesi un tad devās prom. *Haņ* [karaspēks] viņus vajāja, tie iekļuva aiz nocietinātās robežas, taču ātri atgriezās atpakaļ, jo nespēja nevienu nogalināt. Ar katru dienu *sjunnu* bija kļuvuši aizvien lepnāki, tie ik gadu iebruka [*Haņ*]

robežās, nogalināja un sagūstīja krietnu skaitu ļaužu un māļopu. Visvairāk cieta *Juņdžun* un *Liaodun* [apgabali], bet līdz pat *Daidzjuņ* [apgabala robežām tika nogalināti] vairāk nekā desmit tūkstoši cilvēku. *Haņ* [galms] satraucās par to un nosūtīja pie *sjunnu* sūtni ar vēstuli. *Čaņju* arī nosūtīja *danhu* ar pateicības atbildi, kurā atkal runāja par miera un radniecības [līguma] jautājumiem.

孝文帝後二年使使遺匈奴書曰皇帝敬問匈奴大單于無恙使當戶且居雕渠難郎中韓遼遺朕馬二匹已至敬受先帝制長城以北引弓之國受命單于長城以內冠帶之室朕亦制之使萬民耕織射獵衣食父子無離臣主相安俱無暴逆今聞溥惡民貪降其進取之利倍義絕約忘萬民之命離兩主之驩然其事已在前矣書曰二國已和親兩主驩說寢兵休卒養馬世世昌樂闐然更始朕甚嘉之聖人者日新改作更始使老者得息幼者得長各保其首領而終其天年朕與單于俱由此道順天恤民世世相傳施之無窮天下莫不咸便漢與匈奴鄰國之敵匈奴處北地寒殺氣早降故詔吏遺單于絺纈金帛絲絮佗物歲有數今天下大安萬民熙熙朕與單于爲之父母朕追念前事薄物細故謀臣計失皆不足以離兄弟之驩朕聞天不頗覆地不偏載朕與單于皆捐往細故俱蹈大道墮壞前惡以圖長久使兩國之民若一家子元元萬民下及魚鼈上及飛鳥跂行喙息蠕動之類莫不就安利而辟危殆故來者不止天之道也俱去前事朕釋逃虜民單于無言章尼等朕聞古之帝王約分明而無食言單于留志天下大安和親之後漢過不先單于其察之

Imperatora Sjaoveņ otrā valdīšanas perioda otrajā gadā¹⁰⁸ pie *sjunnu* tika sūtīts vēstnesis ar vēstuli, kurā bija teikts: „Imperators ar cieņu apvaicājas *sjunnu* lielajam čaņjujam par veselību. Nosūtītais Diao Čjunaņ – [amatā] *danhu* un *dzjudzju* –, *Haņ* *Liao* – [amatā] miesassargs – uzdāvināja man divus zirgus, tie jau ir piegādāti un saņemti ar cieņu. Saskaņā ar nelaiķa imperatora lēmumu loku savelkošās valstis, [kas apmetas] ziemeļos no Garā mūra, saņem pavēles no čaņjuja, bet mājas, kurās valkā

ierēdņu galvassegas un jostas un [apdzīvo] zemes šaipus Gara-
jam mūrim, ir manis pārvaldītas. Lai visiem, kas nodarbojas ar
zemkopību, aušanu un medībām būtu drēbes un ēdiens, lai tēvi
un dēli nešķirtos, lai starp padotajiem un valdniekiem būtu
miers, lai nebūtu ļaunuma un dumpju. Tagad nākas dzirdēt, ka
ļaudari, kuriem ir tieksme uz laupīšanu, ir izjaukuši taisnīgu-
mu un pārkāpj [miera un radniecības] līgumu, ir aizmirsts par
desmitiem tūkstošu cilvēku dzīvībām, kā arī divu valdnieku
starpā ir izjaukta draudzība. Taču tā jau ir pagātne. [Jūsu] vēs-
tulē ir rakstīts: „Pēc miera un radniecības [līguma noslēgšanas]
starp divām valstīm abi valdnieki priecāsies par draudzību,
[es vēlos] apstādināt karadarbības, dāvāt iespēju karavīriem
atpūsties, pabarot zirgus, baudot mieru un pārticību paaudžu
paaudzēs, kā rezultātā valdīs miers un sāksies jauna dzīve.” Es
pilnībā piekrītu šiem vārdiem. Gudrie vīri katru dienu pilnvei-
dojas, maina uzvedību un sāk visu no jauna, lai ļautu vecajiem
atpūsties, savukārt mazgadīgie aug. Novēlu, lai katrs saglabā
galvu uz pleciem un nodzīvo līdz Debesu iepriekš noteiktajam
vecumam. Man un čaņujam kopā jājiet pa šo Ceļu! Ja paaudžu
paaudzēs tiek ievēroti Debesu likumi, jūtot līdzī laudīm, tad
Padebešu [valstī] visus gaidīs labums. *Haņ* un *Sjunn* ir spēka
ziņā līdzīgas kaimiņvalstis. *Sjunn* dzīvo ziemeļu zemēs, kur
agri iestājas aukstums un nāvējošs laiks, tāpēc ierēdņiem ir pa-
vēlēts katru gadu dāvināt čaņujam noteiktu daudzumu gaoļa-
na ierauga, zelta, zīda matērijas, rupja zīda matērijas un citas
dāvanas. Šobrīd Padebešu [valstī] ir iestājies pilnīgs miers, visi
dzīvo draudzīgi un priecīgi, bet es un *čaņju* esam viņu tēvs un
māte. Atceroties pagātnes notikumus, es pārliecinājos, ka nie-
ki, nenožīmīgi atgadījumi, augstmaņu sazvērnieku kļūdainie
plāni – ar to nav gana, lai izjauktu brālīgu draudzību. Es dzir-
dēju: „Debesis pārklāj visus, zeme visus taisnīgi nes.” Man un
čaņujam, mums abiem ir jāatstāj nenožīmīgi atgadījumi un
kopā jāseko Lielajam Ceļam, jānovērš agrākais ļaunums, lai vei-
dotu ilglaicīgas ieceres. Abu valstu ļaudīm ir jāļauj līdzināties

vienas ģimenes bērniem. Visi labie ļaudis, zivis un bruņurupuči, kas [peld] ūdenī, putni, kas lido debesīs, [dzīvnieku] ģintis, kas staigā ar kājām, elpo ar muti un rāpo – visi virzās uz mieru un labumu, vēloties atbrīvoties no briesmām. Tāpēc Debesu Likums ir neapstādināt gaidāmos notikumus. Abiem ir jāaizmirst iepriekšējie pārpratumi. Es apžēloju tos, kuri bija saņēmti gūstā vai aizbēguši [pie jums], bet *čaņju* nerunās par Džanni¹⁰⁹ un citiem. Es dzirdēju, ka senatnes imperatori slēdza skaidrus līgumus un turēja doto vārdu. Ja *čaņju* ņems to vērā, tad Padebešu [valstī] iestāsies pilnīgs miers pēc miera un radniecības [līguma noslēgšanas], *Haņ* [galms] pirmais to nepārkāps. *Čaņju*, izskatiet sacīto rūpīgi!”

單于既約和親於是制詔御史曰匈奴大單于遺朕書言和親已定亡人不足以益衆廣地匈奴無入塞漢無出塞犯令約者殺之可以久親後無咎俱便朕已許之其布告天下使明知之

Kad *čaņju* noslēdza miera un radniecības [līgumu], tad [imperators Sjaoven], dodot pavēli savam cenzoram¹¹⁰, teica: „*Sjunnu* lielais *čaņju* atsūtīja man vēstuli, kurā ir teikts, ka miera un radniecības [līgums] jau ir apstiprināts. Pārbēdzēju [skaits] ir nepietiekams, lai palielinātu iedzīvotāju skaitu un lai paplašinātu teritoriju. *Sjunnu* [turpmāk] nešķērsos nocietinātās robežas, savukārt *Haņ* neizies no nocietinātās robežas. Tie, kas pārkāps šo līgumu, ir lemti nāvei. Tādā veidā iespējams spēcīnāt radnieciskās saites, nākotnē izvairoties no nelaimēm, kas visiem būs izdevīgi. Es piekritu visam sacītajam un pavēlēju saprotami to pasludināt visā Padebešu [valstī].”

後四歲老上稽粥單于死子軍臣立爲單于既立孝文皇帝復與匈奴和親而中行說復事之

Pēc četriem gadiem *čaņju* Laošan Dzjiju nomira, viņa dēls Džuņčeņ kāpa tronī un kļuva par *čaņjuju*. Drīzumā pēc

kāpšanas tronī imperators Sjaoveņ ar *sjunnu* atkal noslēdza miera un radniecības [līgumu], bet Džunhan Jue turpināja viņam kalpot.

軍臣單于立四歲匈奴復絕和親大入上郡雲中各三萬騎所殺略甚衆而去於是漢使三將軍軍屯北地代屯句注趙屯飛狐口緣邊亦各堅守以備胡寇又置三將軍軍長安西細柳渭北棘門霸上以備胡胡騎入代句注邊烽火通於甘泉長安數月漢兵至邊匈奴亦去遠塞漢兵亦罷後歲餘孝文帝崩孝景帝立而趙王遂乃陰使人於匈奴吳楚反欲與趙合謀入邊漢圍破趙匈奴亦止自是之後孝景帝復與匈奴和親通關市給遺匈奴遣公主如故約終孝景時時小入盜邊無大寇

Čaņjuja Dzjuņčeņ ceturtajā valdīšanas gadā¹¹¹ *sjunnu* atkal lauza miera un radniecības [līgumu]. Notika liels iebrukums *Šandzjuņ* un *Juņdžun* [apgabalos], katrā [iebruka] trīsdesmit tūkstoši jātnieku, viņi nogalināja un sagūstīja daudz ļaužu un devās projām. Tad *Haņ* [imperators] pavēlēja trim karavadoņiem izvietot vienības *Beidi* un *Dai* [*dzjuņ* apgabalā], *Goudžu* [kalnos], *Džao* [zemēs], *Feihukou*¹¹² [kalnu pārejā]. Katrs nocietinājās pierobežā, lai būtu gatavi *hu* [ļaužu] iebrukumam. Tika iecelti vēl trīs karavadoņi, kas izvietoja karaspēku *Sjiliu* [zemēs] rietumos no [galvaspilsētas] *Čanaņ*, *Dzjimeņ* [pilī] *Vei* [upes] ziemeļu [krastā] un *Bašan*¹¹³ [zemēs], lai varētu būt gatavi *hu* [ļaužu iebrukumam]. Kad *hu* jātnieki iebruka *Dai* [*dzjuņ* apgabalā] līdzās *Goudžu* [kalniem], tad ar signāluguni tas tika paziņots *Gaņcjuaņ* [pilīm un tālāk] *Čanaņ* [galvaspilsētai]. Pēc dažiem mēnešiem *haņ* karaspēks sasniedza robežu, bet *sjunnu* jau bija aizgājuši tālu aiz nocietinātās robežas, arī *haņ* karaspēks apstājās. Pēc nedaudz vairāk nekā gada imperators Sjaoveņ nomira, savukārt tronī kāpa imperators Sjaodzjin. Tajā laikā Džao-van Sui slepeni nosūtīja pie *sjunnu* kādu vīru. Kad *U* un *Ču* [dalienas valdījumi] nodeva [*Haņ* imperatoru, tad *sjunnu*] vēlējās ar Džao [-van Sui] kopīgi īstenot savvērestību,

lai iebruktu [*Haņ*] robežās. *Haņ* [karaspēks] ielenca un sakāva Džao [-van Sui], tad apstājās arī *sjunnu*. Kopš tā laika imperators Sjaodzjin atkārtoti ar *sjunnu* noslēdza miera un radniecības [līgumu], atvēra pierobežas tirgu, piegādāja *sjunnu* dāvanas, nosūtīja princesi – tieši tā, kā tas bija paredzēts saskaņā ar veco līgumu. Kopumā [imperatora] Sjaodzjin laikmetā reizēm [*sjunnu* īstenoja] nelielus iebrukumus un laupīšanas pierobežas zemēs, taču lieli iebrukumi netika realizēti.

今帝即位明和親約束厚遇通關市饒給之匈奴自單于以下皆親漢往來長城下

Kad tagadējais imperators¹¹⁴ kāpa tronī, tad skaidri tika noteiktas miera un radniecības [līguma attiecības], [pret *sjunnu*] tika izrādīta labsirdība, tika atvērts pierobežas tirgus, kā arī pietiekamā daudzumā piegādātas viņiem [dāvanas]. Visiem *sjunnu* – no čaņuja līdz zemāk stāvošajiem – bija tuvas attiecības ar *Haņ* [impēriju], viņi visi nāca pie Garā mūra.

漢使馬邑下人聶翁壹奸蘭出物與匈奴交詳爲賣馬邑城以誘單于單于信之而貪馬邑財物乃以十萬騎入武州塞漢伏兵三十餘萬馬邑旁御史大夫韓安國爲護軍護四將軍以伏單于單于既入漢塞未至馬邑百餘里見畜布野而無人牧者怪之乃攻亭是時鴈門尉史行微見寇葆此亭知漢兵謀單于得欲殺之尉史乃告單于漢兵所居單于大驚曰吾固疑之乃引兵還出曰吾得尉史天也天使若言以尉史爲天王漢兵約單于入馬邑而縱單于不至以故漢兵無所得漢將軍王恢部出代擊胡輜重聞單于還兵多不敢出漢以恢本造兵謀而不進斬恢自是之後匈奴絕和親攻當路塞往往入盜於漢邊不可勝數然匈奴貪尚樂關市嗜漢財物漢亦尚關市不絕以中之

Haņ [galms] pavēlēja vīram vārdā Nie-ven Ji¹¹⁵ no *Maji* pilsētas doties pie *sjunnu* un tirgoties ar izvešanai aizliegtām precēm, lai ar viltus solījumiem, izlikdamies par nodevēju,

ieivilinātu čaņjuju *Maji* pilsētā. Čaņju viņam uzticējās. Vēlēdamies iegūt *Maji* [pilsētas] bagātības, viņš ar simts tūkstošiem jātnieku, [šķērsojot] nocietināto robežu, iebruka *Udžou*¹¹⁶ [apriņķī]. *Haņ* [karaspēks] blakus *Maji* ierīkoja paslēptuvi ar trīs simt tūkstošiem karavīru. Galvenais cenzors *Haņ Aņguo* tika iecelts kara aizstāvja [amatā], un, komandēdams četrus karavadoņus, tas gaidīja čaņjuju paslēptuvē. Tikko čaņju iebruka *Haņ* nocietinātajās robežās, tas netika tālāk par simts *li* līdz *Maji* [pilsētai], viņš ieraudzīja lopus, kas bija izkļiedēti pa laukiem, un nebija neviena, kas tos ganītu. Tas viņam šķita dīvaiņi, un viņš uzbruka novērošanas postenim. Tajā laikā *Jeņmeņ* [apgabala] komandanta rakstvedis apbraukāja robežas. Ieraudzījis ienaidnieku, viņš noslēpās tajā novērošanas postenī. Kad čaņju viņu saķēra un vēlējās nogalināt, komandanta rakstvedis paziņoja čaņjujam *haņ* karaspēka atrašanās vietu, jo viņam bija zināms *haņ* karadarbības plāns. Čaņju, būdams ļoti nobijies, teica: „Man jau sākumā par to bija aizdomas.” Tad viņš stājās karaspēka priekšgalā un devās atpakaļ. Aizbraucot [pār nocietināto robežu, viņš] sacīja: „Es saķēru komandanta rakstvedi, tā ir Debesu griba, Debesis pavēlēja tev visu izstāstīt.” Šī iemesla dēļ komandanta rakstvedis tika dēvēts par „Debesu valdnieku”. *Haņ* karaspēki vienojās iziet no [paslēptuves tad, kad] čaņju iebrukus *Maji* [pilsētā], taču čaņju netika līdz [*Maji* pilsētai], tāpēc *haņ* karaspēks nespēja viņu notvert. *Haņ* karavadoņa *Van Hui* vienībai bija jādodas no *Dai* [*dzjuņ* apgabala], lai uzbruktu *hu* [laužu] vezumiem, bet, kad viņi uzzināja, ka čaņju devies atpakaļ un viņam ir liels karaspēks, tie neuzdrošinājās turp doties, tādēļ ka [*Van*] *Hui* bija galvenais karadarbības plāna izveidotājs, taču pats uzbrukumā nepiedalījās. *Haņ* [imperators pavēlēja] viņam nocirst galvu. Kopš tā laika *sjunnu* lauza miera un radniecības [līgumu]. [Viņi] uzbruka pierobežas cietokšņiem, kas aizsprostoja viņiem ceļu, tāpat neskaitāmas reizes tie iebruka un laupīja *Haņ* pierobežas zemes. Tomēr savas alkatības dēļ *sjunnu* joprojām patika pierobežas tirgi, jo

tie bija aizrāvušies ar *haṅ* labumiem. Lai apmierinātu viņu vēlmes, *Haṅ* [galms] tā arī neapturēja pierobežas tirgu darbību.

自馬邑軍後五年之秋漢使四將軍各萬騎擊胡關市下將軍衛青出上谷至龍城得胡首虜七百人公孫賀出雲中無所得公孫敖出代郡爲胡所敗七千餘人李廣出鴈門爲胡所敗而匈奴生得廣廣後得亡歸漢囚敖廣敖廣贖爲庶人其冬匈奴數入盜邊漁陽尤甚漢使將軍韓安國屯漁陽備胡其明年秋匈奴二萬騎入漢殺遼西太守略二千餘人胡又入敗漁陽太守軍千餘人圍漢將軍安國安國時千餘騎亦且盡會燕救至匈奴乃去匈奴又入鴈門殺略千餘人於是漢使將軍衛青將三萬騎出鴈門李息出代郡擊胡得首虜數千人其明年衛青復出雲中以西至隴西擊胡之樓煩白羊王於河南得胡首虜數千牛羊百餘萬於是漢遂取河南地築朔方復繕故秦時蒙恬所爲塞因河爲固漢亦棄上谷之什辟縣造陽地以予胡是歲漢之元朔二年也

Rudenī, piektajā gadā kopš kaujām pie *Maji*¹¹⁷, *Haṅ* [imperators] pavēlēja četriem karavadoniem, lai katrs ar desmit tūkstošiem jātnieku uzbrūk *hu* [ļaudīm] pie pierobežas tirgiem. Karavadonis *Vei Cjin*¹¹⁸ uzbrukumā devās no *Šangu* [apgabala], sasniedzot *Lunčēn* un nocērtot galvas, kā arī saņemot gūstā septiņus simtus *hu* ļaužu. *Gunsuṅ He* uzbrukumā devās no *Juṅ-džun* [apgabala], taču nespēja nevienu sagūstīt. *Gunsuṅ Ao* uzbrukumā devās no *Daidzjuṅ* [apgabala], bet cieta sakāvi cīņā ar *hu* [karaspēku], zaudējot vairāk nekā septiņus tūkstošus ļaužu. *Li Guan*¹¹⁹ uzbrukumā devās no *Jeṅmeṅ* [apgabala], taču cieta sakāvi cīņā ar *hu* [karaspēku], turklāt *sjunnu* saņēma [Li] Guan gūstā. Vēlāk [Li] Guan [karavadonim] izdevās aizbēgt atpakaļ. *Haṅ* [imperators] ieslodzīja [Li] Guan un [Gunsuṅ] Ao cietumā, bet [Li] Guan un [Gunsuṅ] Ao atpirkās no soda un kļuva par zemas kārtas cilvēkiem. Tajā ziemā *sjunnu* [ciltis] dažas reizes iebruka un laupīja pierobežas zemes, īpaši cieta *Jujan* [apgabals]. *Haṅ* [imperators] pavēlēja karavadonim *Haṅ Aṅguo* izvietoties *Jujan* [apgabalā], lai varētu būt gatavi *hu* [ļaužu iebrukumam].

Nākamā gada rudenī divdesmit tūkstoši *sjunnu* jātnieku iebruka *Haņ* [zemēs], sagrābjot vairāk nekā divus tūkstošus ļaužu un nogalinot *Liaosji* [apgabala] galveno priekšnieku. *Hu* [ļaudis] arī iebruka *Jujan* [apgabalā], sakāva apgabala galvenā priekšnieka pulku, ielenca *haņ* karavadoni [Haņ] *Aņguo*. Vairāk nekā tūkstotim [Haņ] *Aņguo* jātnieku tika arī draudēta pilnīga iznīcināšana, taču istā laikā tika saņemta palīdzība no *Jeņ* [dalienas valdījuma], kā rezultātā *sjunnu* devās prom. *Sjunnu* arī iebruka *Jeņmeņ* [apgabalā], viņi nogalināja un sagūstīja vairāk nekā tūkstoti ļaužu. Tad *Haņ* [imperiatori] pavēlēja karavadonim *Vei Cjin* stāties trīsdesmit tūkstošu jātnieku priekšgalā un doties uzbrukumā no *Jeņmeņ* [apgabala], savukārt *Li Sji* doties uzbrukumā no *Daidzjuņ* [apgabala], lai īstenotu karadarbību pret *hu* [ļaudīm]. Viņš nocirta galvas un saņēma gūstā dažus tūkstošus ļaužu. Nākamajā gadā¹²⁰ *Vei Cjin* atkal devās no *Juņdžun* [apgabala] uz rietumiem līdz *Lunsji* [apgabalam]. *Henaņ* [zemēs] viņš uzbruka *hu* [ļaužu] pakļautībā esošajiem *loufaņ* un *baijan* valdniekiem, nocirta galvas un saņēma gūstā dažus tūkstošus *hu* [cilvēku, sagrāba] vairāk nekā miljonu ragulopu un aitas. Tajā laikā *Haņ* ieņēma *Henaņ* [zemes] un uzbūvēja *Šuofan* [pilsētu]. Atkal bija sakārtota un nocietināta robeža, kuru uzcēla iepriekšējās *Cjiņ* [impērijas] laikmeta [karavadonis] *Men Tien*, tādēļ [Dzeltenā] upe kļuva par dabisku [robežu]. Savukārt *Haņ* atteicās no nomaļiem apriņķiem *Šangu* [apgabalā, ar centru] *Dzaojan* zemē un atdeva to *hu* [ļaudīm]. Tas bija *Haņ* [imperatora] otrais valdīšanas gads zem *Juaņšuo* [valdīšanas devīzes].

其後冬匈奴軍臣單于死軍臣單于弟左谷蠡王伊稚斜自立爲單于攻破軍臣單于太子於單於單亡降漠漠封於單爲涉安侯數月而死

Vēlāk, ziemā, *sjunnu* *čaņju* *Dzjuņčeņ* nomira. Čaņjuja *Dzjuņčeņ* jaunākais brālis kreisais *luli* valdītājs *Jidžisje* pats sevi iecēla tronī un kļuva par čaņjuju. Viņš uzbruka un sakāva

čaņjuja Dzjuņčeņ vecāko dēlu Udaņ. Udaņ aizbēga un padevās *Haņ* [galmam]. *Haņ* [imperators] viņam piešķīra Šeaņ-hou titulu, bet pēc dažiem mēnešiem viņš [Udaņ] nomira.

伊稚斜單于既立其夏匈奴數萬騎入殺代郡太守恭友略千餘人其秋匈奴又入鴈門殺略千餘人其明年匈奴又復入代郡定襄上郡各三萬騎殺略數千人匈奴右賢王怨漢奪之河南地而築朔方數爲寇盜邊及入河南侵擾朔方殺略吏民甚衆

Vasarā, kad *čaņju* Jidžisje uzkāpa tronī, daži desmiti tūkstoši *sjunnu* jātnieku iebruka *Daidzjuņ* [apgabalā], viņi nogalināja apgabala galveno priekšnieku Gun Jou un sagrāba vairāk nekā tūkstoti ļaužu. Tajā rudenī *sjunnu* atkal iebruka *Jeņmeņ* [apgabalā], viņi nogalināja un sagūstīja vairāk nekā tūkstoti ļaužu. Nākamajā gadā *sjunnu* iebruka *Daidzjuņ*, *Dinsjan*¹²¹ un *Šandzjuņ* [apgabalos], katrā ar trīsdesmit tūkstošiem jātnieku, tika nogalināti un sagūstīti vairāki tūkstoši ļaužu. *Sjunnu* labējais gudrais valdītājs kļuva nikns par to, ka *Haņ* iekaroja viņa *Henaņ* [zemes] un iedibināja *Šuofan* [pilsētu, tāpēc] viņš īstenoja dažus iebrukumus un sirojumus pierobežas zemēs. Viņš iebruka *Henaņ* [zemēs], uzbruka un rīkoja nekārtības *Šuofan* [apgabalā], nogalinot un sagūstot lielu skaitu ierēdņu un ļaužu.

其明年春漢以衛青爲大將軍將六將軍十餘萬人出朔方高闕擊胡右賢王以爲漢兵不能至飲酒醉漢兵出塞六七百里夜圍右賢王右賢王大驚脫身逃走諸精騎往往隨後去漢得右賢王衆男女萬五千人裨小王十餘人其秋匈奴萬騎入殺代郡都尉朱英略千餘人

Nākamā gada pavasarī¹²² *Haņ* [imperators] iecēla Vei Cjin par galveno karavadoni. [Vei Cjin] stājās sešu karavadoņu un vairāk nekā simts tūkstošu vīru priekšgalā, un devās no *Šuofan* un *Gaočjue*, lai uzbruktu *hu* [ļaudīm]. Labējais gudrais valdītājs, domādams, ka *Haņ* karaspēks nespēs sasniegt [viņa mītņi],

nodevās vīna dzeršanai. *Haņ* karaspēks, šķērsojot nocietināto robežu, kas veidoja sešus vai septiņus simtus *li*, naktī ielenca labējo gudro valdītāju. Labējais gudrais valdītājs ļoti nobijās, izlauzās [no ielenkuma] un aizbēga, bet visi atlasītie jātnieki viens aiz otra viņam sekoja. *Haņ* [karaspēks] sagrāba piecpadsmit tūkstošu vīru un sievu no labējā gudrā valdītāja ļaudīm un vairāk nekā desmit valdnieciņus. Tajā rudenī desmit tūkstoši *sjunnu* jātnieku iebruka *Daidzjuņ* [apgabalā], nogalināja apgabala priekšnieku [vārdā] Džu Jin un sagrāba vairāk nekā tūkstoši ļaužu.

其明年春漢復遣大將軍衛青將六將軍兵十餘萬騎乃再出定襄數百里擊匈奴得首虜前後凡萬九千餘級而漢亦亡兩將軍軍三千餘騎右將軍建得以身脫而前將軍翕侯趙信兵不利降匈奴趙信者故胡小王降漢漢封爲翕侯以前將軍與右將軍并軍分行獨遇單于兵故盡沒單于既得翕侯以爲自次王用其姊妻之與謀漢信教單于益北絕幕以誘罷漢兵徼極而取之無近塞單于從其計其明年胡騎萬人入上谷殺數百人

Nākamā gada pavasarī *Haņ* [imperators] atkal nosūtīja galveno karavadoni Vei Cjin stāties sešu karavadoņu un vairāk nekā simts tūkstošu jātnieku priekšgalā. Viņš divas reizes devās ceļā no *Dinsjan* [apgabala] dažu simtu *li* attālumā un uzbruka *sjunnu* [ļaudīm]. Abi karavadoņi atšķirīgā laika periodā nocirta galvas un saņēma gūstā vairāk nekā deviņpadsmit tūkstošus ļaužu. Tomēr *haņ* [karaspēks] arī zaudēja divus karavadoņus un vairāk nekā trīs tūkstošus jātnieku. Labā spārna karavadonis [Su] Dzeņ savu dzīvību saglabāja bēgot, bet priekšējo spēku karavadoņa Džao Sjiņ – [titulā] Sji-hou – karaspēks cieta neveiksmi, un viņš padevās *sjunnu*. Džao Sjiņ agrāk bija *hu* [ļaužu] valdnieciņš, taču viņš padevās *Haņ*, un *Haņ* [imperators] piešķīra viņam Sji-hou titulu. Priekšējo spēku karavadonis un labā spārna karavadonis, atdalīdamies [ar savu pulku] no kopējās armijas, sastapās ar čajuja karaspēku un cieta

pilnīgu sakāvi. Kad Sji-hou parādījās čaņjuja galmā, viņam tika piešķirts „otrā valdnieka pēc paša [čaņjuja]” tituls. Viņam par sievu tika atdota vecākā māsa, un viņi kala plānus, [kā tikt galā ar] *Haņ* [galmu]. [Džao] Sjiņ pamācija čaņjuju pamazām doties uz ziemeļiem tālu aiz tuksneša, lai nogurdinātu un ievilinātu *haņ* karaspēku līdz galējai robežai, un vēlāk to sagrābtu, netuvojoties nocietinātajai robežai. Čaņju rīkojās saskaņā ar viņa plānu. Nākamajā gadā *hu* [ļaužu] desmit tūkstoši jātnieku iebruka *Šangu* [apgabalā] un nogalināja dažus simtus cilvēku.

其明年春漢使驃騎將軍去病將萬騎出隴西過焉支山千餘里擊匈奴得胡首虜騎萬八千餘級破得休屠王祭天金人其夏驃騎將軍復與合騎侯數萬騎出隴西北地二千里擊匈奴過居延攻祁連山得胡首虜三萬餘人裨小王以下七十餘人是時匈奴亦來入代郡鴈門殺略數百人漢使博望侯及李將軍廣出右北平擊匈奴左賢王左賢王圍李將軍卒可四千人且盡殺虜亦過當會博望侯軍救至李將軍得脫漢死亡數千人合騎侯後驃騎將軍期及與博望侯皆當死贖爲庶人

Nākamā gada pavasarī¹²³ *Haņ* [imperator] pavēlēja priekšējo jātnieku pulku vadonim [Huo] Cjubin¹²⁴ doties uzbrukumā no *Lunsji* [apgabala] ar desmit tūkstošiem jātnieku priekšgalā. Pārejot aiz *Jeņdžišaņ*¹²⁵ [kalniem] vairāk nekā tūkstoš *li* attālumā, tie uzbruka *sjunnu*, nocirta tiem galvas un saņēma gūstā vairāk nekā astoņpadsmit tūkstošus *hu* jātnieku. [Huo Cjubin] sakāva Sjiuču valdītāju un sagrāba zelta cilvēku¹²⁶, [kas bija izmantots] Debesu upurēšanai. Tajā vasarā priekšējo jātnieku vadonis un Hecji-hou¹²⁷ atkal devās no *Lunsji* un *Beidi* [apgabaliem] ar dažiem desmitiem tūkstošu jātnieku, pieveikdami divus tūkstošus *li* un uzbrūkot *sjunnu* [spēkiem]. Dodoties garām *Dzjujeņ*¹²⁸ [ezeram], viņi iebruka *Cjilienšaņ* [kalnos], kur cilvēkiem nocirta galvas un saņēma gūstā vairāk nekā trīsdesmit tūkstošus *hu* ļaužu, tajā skaitā vairāk nekā septiņdesmit

valdniecībus un zemāk stāvošos ļaudis. Tajā laikā *sjunnu* iebruka arī *Daidzjuņ* un *Jeņmeņ* [apgabalos], nogalināja un sagūstīja dažus simtus cilvēku. *Haņ* [imperator] pavēlēja Bovan-hou¹²⁹ un karavadonim Li Guan doties ceļā no *Joubeipin* [apgabala], lai uzbruktu *sjunnu* kreisajam gudrajam valdītājam. Kreisais gudrais valdītājs ielenca karavadoni Li [Guan] ar karavīriem aptuveni četru tūkstošu cilvēku kopskaitā un gandrīz pilnībā to iznīcināja, taču pretinieka zaudējumi kopumā ar nogalināto un gūstekņu skaitu bija lielāki. Īstajā laikā palīdzību sniedza Bovan-hou vienība, un tādā veidā Li [Guan] izdevās izlauzties [no ielenkuma]. *Haņ* [karaspēks] zaudēja dažus tūkstošus cilvēku. Hecji-hou neieradās priekšējo jātnieku vadoņa [Huo Cjubin] noteiktajā laikā un kopā ar Bovan-hou tika notiesāts uz nāvi, taču viņi spēja atpirkties un kļuva par zemas kārtas ļaudīm.

其秋單于怒渾邪王休屠王居西方爲漢所殺虜數萬人欲召誅之渾邪王與休屠王恐謀降漢漢使驃騎將軍往迎之渾邪王殺休屠王并將其衆降漢凡四萬餘人號十萬於是漢已得渾邪王則隴西北地河西益少胡寇徙關東貧民處所奪匈奴河南新秦中以實之而滅北地以西戍卒半其明年匈奴入右北平定襄各數萬騎殺略千餘人而去

Tajā rudenī *čaņju* bija saniknots par to, ka Huņje valdītājs un Sjiuču valdītājs, kas dzīvoja rietumu pusē, *haņ* [spēkiem] bija zaudējuši dažus desmitus tūkstošu ļaužu, kas tika nogalināti un saņemti gūstā. Tas vēlējās viņus izsaukt un sodīt ar nāvi. Sjiuču un Huņje valdītāji nobijās un kala plānus, kā padoties *Haņ*. *Haņ* [imperator] pavēlēja priekšējo jātnieku vadonim doties viņiem pretī. Huņje valdītājs nogalināja Sjiuču valdītāju, sagrāba viņa ļaudis un padevās *Haņ*. Kopumā [pārgāja] vairāk nekā četrdesmit tūkstoši ļaužu, lai gan viņš apgalvoja, ka to skaits bija simts tūkstoši. Kad *Haņ* [galms] saņēma Huņje valdītāju, tad *hu* [ļaužu] iebrukumi *Lunsji*, *Beidi* [apgabalos] un *Hesji* [zemēs] pakāpeniski samazinājās. Dzīvošanai *Sjiņcjin* un

Henaņ zemēs, kas bija atkarotas no *sjunnu*, lai tās nostiprinātu, tika pārcelti nabadzīgie ļaudis no *Guaņdun* [zemes]. Rietumos no *Beidi* [apgabala] uz pusi tika samazināts pierobežas garnizonu karavīru skaits. Nākamajā gadā *sjunnu* iebruka *Joubeipin* un *Dinsjan* [apgabalos] – katrā pa dažiem desmitiem tūkstošiem jātnieku. Viņi nogalināja un sagūstīja vairāk nekā tūkstoti ļaužu un devās projām.

其明年春漢謀曰翕侯信爲單于計居幕北以爲漢兵不能至乃粟馬發十萬騎負私從馬凡十四萬匹糧重不與焉令大將軍青驃騎將軍去病中分軍大將軍出定襄驃騎將軍出代咸約絕幕擊匈奴單于聞之遠其輜重以精兵待於幕北與漢大將軍接戰一日會暮大風起漢兵縱左右翼圍單于單于自度戰不能如漢兵單于遂獨身與壯騎數百潰漢圍西北遁走漢兵夜追不得行斬捕匈奴首虜萬九千級北至闐顏山趙信城而還

Nākamā gadā pavasarī¹³⁰ *Haņ* [imperiators], apspriežot plānus, teica: „[Džao] Sjiņ – [titulā] Sji-hou – piedāvāja čaņjujam plānu apmesties ziemeļos no tuksneša, domādams, ka *Haņ* karaspēks nespēs sasniegt [viņu mītni].” Tad tika nobaroti zirgi, un turp tika nosūtīti simts tūkstoši jātnieku, kā arī ar personīgām mantām apkrauti simt četrdesmit tūkstoši palīgzirgu, neieskaitot vezumu rindas ar proviantu. Galvenajam karavadonim [Vei] Cjin un priekšējo jātnieku vadonim [Huo] Cjubin tika pavēlēts sadalīt vienības līdzīgās daļās. Galvenais karavadonis uzbrukumā devās no *Dinsjan* [apgabala], bet priekšējo jātnieku vadonis – no *Dai* [dzjuņ apgabala]. Visi vienojās pāriet pāri tuksnesim un uzbrukt *sjunnu* [ļaudīm]. Čaņju, to uzzinājis, atālināja vezumu rindas, bet pats ar atlasītu karaspēku gaidīja [pretinieku] ziemeļos no tuksneša. [Tur čaņju] iesāka kauju ar *Haņ* galveno karavadoni, kas ilga veselu dienu. Vakarā īstajā laikā sacēlās stiprs vējš. *Haņ* karaspēks pavirzīja kreiso un labo flangu, ielena čaņju. Čaņju saprata, ka neprot karot tā, kā *haņ* karaspēks. Čaņju pats ar dažiem simtiem drošsirdīgu jātnieku

izlauzās cauri *haŅ* [karaspēka] ielenkumam un aizbēga uz ziemeļrietumiem. *HaŅ* karaspēks naktī viņus vajāja, taču nespēja notvert. Vajādami *sjunnu*, viņi nocirta galvas un sagrāba deviņpadsmit tūkstošus ļaužu. Ziemeļos viņi sasniedza *Džaosjiņčen* [pilsētu] pie *TienjeŅšaŅ*¹³¹ [kalna] un tad devās atpakaļ.

單于之遁走其兵往往與漢兵相亂而隨單于單于久不與其大衆相得其右谷蠡王以爲單于死乃自立爲單于真單于復得其衆而右谷蠡王乃去其單于號復爲右谷蠡王

Pēc čaņjuja bēgšanas viņa karaspēks bieži sadūrās ar *haŅ* karaspēku, tomēr sekoja čaņjuja [pēdām]. *Čaņju* ilgi nevarēja sastapt savus galvenos spēkus. Labējais *luli* valdītājs, domādams, ka *čaņju* ir miris, pats uzkāpa tronī un kļuva par čaņjuju. Kad īstais *čaņju* atkal apvienojās ar saviem galvenajiem spēkiem, labējais *luli* valdītājs atteicās no čaņjuja titula un atkal kļuva par labējo *luli* valdītāju.

漢驃騎將軍之出代二千餘里與左賢王接戰漢兵得胡首虜凡七萬餘級左賢王將皆遁走驃騎封於狼居胥山禪姑衍臨翰海而還

HaŅ priekšējo jātnieku vadonis, kurš uzbrukumā devās no *Dai* [*dzjuŅ* apgabala] vairāk nekā divu tūkstošu *li* attālumā, iesāka kauju ar kreiso gudro valdītāju. Kopumā *haŅ* karaspēks nocirta galvas un saņēma gūstā vairāk nekā septiņdesmit tūkstošus *hu* ļaužu. Visi kreisā gudrā valdītāja karavadoņi aizbēga. Priekšējo jātnieku vadonis veica upurēšanu debesīm *LandzjusjušaŅ* [kalnā], upurēšanu zemei *GujeŅ* [kalnā], tas pie tuvojās *HaŅhai* [ezeram] un tad devās atpakaļ¹³².

是後匈奴遠遁而幕南無王庭漢度河自朔方以西至令居往往通渠置田官吏卒五六萬人稍蠶食地接匈奴以北

Pēc tam *sjunnu* atkāpās tālu, un dienvidos no tuksneša vairs nebija valdnieka mītnes. *Haņ* [ļaudis] pārcēlās pāri [Dzeltenajai] upei un apmetās zemēs no *Šuofan* [apgabala] uz rietumiem līdz *Lindzju*¹³³ [apriņķim]. Zemes iekopšanai tie izbūvēja ūdens kanālus, [nosūtīja turp] ierēdņus un karavīrus – kopskaitā piecdesmit vai sešdesmit tūkstošus ļaužu. Pakāpeniski, soli pa solim, zemes tika apgūtas, robeža ar *sjunnu* pārvirzījās uz ziemeļiem.

初漢兩將軍大出圍單于所殺虜八九萬而漢士卒物故亦數萬漢馬死者十餘萬匈奴雖病遠去而漢亦馬少無以復往匈奴用趙信之計遣使於漢好辭請和親天子下其議或言和親或言遂臣之丞相長史任敞曰匈奴新破困宜可使爲外臣朝請於邊漢使任敞於單于單于聞敞計大怒留之不遣先是漢亦有所降匈奴使者單于亦輒留漢使相當漢方復收土馬會驃騎將軍去病死於是漢久不北擊胡

Nesen divi *haņ* karavadoņi ar lieliem karaspēkiem devās ielenkt čaņjuju, viņi nogalināja un saņēma gūstā astoņdesmit vai deviņdesmit tūkstošus [ļaužu]. Tomēr *haņ* [karaspēkā] arī krita daži desmiti tūkstoši karavīru un vairāk nekā desmit tūkstoši *haņ* zirgu. Neraugoties uz to, ka *sjunnu* bija novārdzināti un bija mērojuši tālu ceļu, tomēr arī *haņ* [karaspēkiem] bija par maz zirgu, lai varētu vēlreiz doties [uzbrukumā]. *Sjunnu* izmantoja Džao Sjiņ plānu un nosūtīja sūtņi uz *Haņ* [galmu], kurš, runājot labus vārdus, lūdza noslēgt miera un radniecības [līgumu]. Tad Debesu dēls nodeva šo līgumu izskatīšanai saviem padomniekiem. Daži izteicās par labu mieram un radniecībai, turpretim citi atbalstīja viņu vasaļa atkarību [no *Haņ* galma]. Galvenā ministra vecākais rakstvedis Žeņ Čan sacīja: „*Sjunnu* nesen cieta sakāvi un izjūt grūtības, viņi ir jāpadara par ārējiem vasaļiem, kas ierodas audiencē pie robežas.” *Haņ* [imperators] nosūtīja Žeņ Čan pie čaņjuja. Čaņju uzklausīja [Žeņ] Čan plānu, ļoti saniknojās un pašu aizturēja, nenosūtīdams viņu atpakaļ. Tā kā agrāk *Haņ* [galmā] arī bija padevušies daži *sjunnu* sūtņi, tad

čāņu allaž aizardēja *Haņ* [galma] sūtņus līdzīgā daudzumā. *Haņ* [imperators] atkal pulcēja karavīrus un zirgus, taču pēkšņi nomira vadošo jātnieku karavadonis [Huo] Cjubin. Ši iemesla dēļ *Haņ* ziemeļos vēl ilgi neuzbruka *hu* [ļaudīm].

數歲伊稚斜單于立十三年死子烏維立爲單于是歲漢元鼎三年也烏維單于立而漢天子始出巡郡縣其後漢方南誅兩越不擊匈奴匈奴亦不侵入邊

Pēc dažiem gadiem, trīspadsmit gadus pavadījis tronī, čāņu Jidžisje nomira. Viņa dēls Uvei kāpa tronī un kļuva par čāņuju. Tas bija *Haņ* [imperatora] trešais valdīšanas gads zem *Juaņdin*¹³⁴ [valdīšanas devīzes]. Kad čāņu Uvei uzkāpa tronī, tad *Haņ* Debesu dēls pirmo reizi devās inspicēt apgabalus un apriņķus¹³⁵. Vēlāk *Haņ* dienvidos sūtīja soda ekspedīciju pret abām *Jue*¹³⁶ [valstīm, tātēc] neuzbruka *sjunnu*, un *sjunnu* arī neiebruka pierobežas zemēs.

烏維單于立三年漢已滅南越遣故太僕賀將萬五千騎出九原二千餘里至浮苴井而還不見匈奴一人漢又遣故從驃侯趙破奴萬餘騎出令居數千里至匈河水而還亦不見匈奴一人

Čāņuja Uvei trešajā valdīšanas gadā *Haņ* jau iznīcināja Dienvidu *Jue*. [Uzbrukumam *sjunnu* bija] nosūtīts bijušais galvenais zirgkopējs [Gunsuņ] He, kurš stājās piecpadsmit tūkstošu jātnieku priekšgalā. [Karaspēks] no *Dzjiujuan*¹³⁷ [apriņķa] mēroja vairāk nekā divus tūkstošus *li* tālu ceļu, sasniedzot *Fudzjudzjin*¹³⁸ [zemes], un griezās atpakaļ, tā arī neieraugot nevienu pašu no *sjunnu* [ļaudīm]. *Haņ* [imperators] tad sūtīja bijušo Cunpiao-hou [vārdā] Džao Ponu¹³⁹, kurš stājās vairāk nekā desmit tūkstošu jātnieku priekšgalā. [Karaspēks] no *Lindzju* [apriņķa] mēroja vairāk nekā divus tūkstošus *li* tālu ceļu, sasniedzot *Sjunhešui*¹⁴⁰ [upi], un griezās atpakaļ, tā arī neieraugot nevienu pašu no *sjunnu* [ļaudīm].

是時天子巡邊至朔方勒兵十八萬騎以見武節而使郭吉風告單于郭吉既至匈奴匈奴主客問所使郭吉禮卑言好曰吾見單于而口言單于見吉曰南越王頭已懸於漢北闕今單于能即前與漢戰天子自將兵待邊單于即不能即南面而臣於漢何徒遠走亡匿於幕北寒苦無水草之地毋爲也語卒而單于大怒立斬主客見者而留郭吉不歸遷之北海上而單于終不肯爲寇於漢邊休養息士馬習射獵數使使於漢好辭甘言求請和親

Tajā laikā Debesu dēls, inspicējot robežas, ieradās *Šuofan* [apgabālā, kur sarīkoja] militāro parādi. Tādā veidā simt astoņdesmit tūkstoši jātnieku demonstrēja savu varenību. Guo Dzji nosūtīja pie čaņjuja, lai paziņotu par to. Tikko Guo Dzji ieradās *sjunnu* [zemē], tā *sjunnu* [ierēdnis], kurš vadīja viesu uzņemšanu, apvaicājās par ierašanās mērķi. Guo Dzji labiem vārdiem atbildēja godbijīgi un pazemīgi: „Izstāstīšu, kad satikšu čaņjuju.” Čaņju pieņēma [Guo] Dzji. [Guo] Dzji teica: „Dienvidu *Jue* valdnieka galva jau izkārtā *Haņ* pils ziemeļu vārtos. Tagad, ja čaņjujam ir pa spēkam doties uz priekšu karot ar *Haņ*, Debesu dēls, pats stāvēdams karaspēka priekšgalā, gaida jūs pie robežas. Ja čaņju nespēj [karot], tad pavērsiet seju uz dienvidiem un kļūstiet par *Haņ* [galma] vasali. Kādēļ tālu bēgt un slēpties zemēs, kas atrodas ziemeļos no tuksneša, kur nav ūdens un zāles, kur ir auksti un grūti dzīvot. Nedariet tā.” [Kad sūtnis] beidza runu, čaņju ļoti sadusmojās. [Čaņju] nekavējoties nocirta galvu [ierēdnim], kurš vadīja viesu uzņemšanu un pieņēma [sūtņus], viņš aizturēja Guo Dzji, neļaudams viņam atgriezties, un vēlāk viņu izsūtīja uz *Beihai*¹⁴¹ [ezeru]. Taču čaņju nebija spējīgs iebrukt *haņ* robežās – viņš ļāva karavīriem atpūsties, nobarot zirgus, vingrināties medniecībā. Reizēm tika sūtīti sūtņi uz *Haņ* [galmu], kas saldām runām lūdza noslēgt miera un radniecības [līgumu].

漢使王烏等窺匈奴匈奴法漢使非去節而以墨黥其面者不得入穹廬王烏北地人習胡俗去其節黥面得入穹廬單于愛之詳許甘言爲遣其太子入漢爲質以求和親

Haņ [imperators] nosūtīja Van U un citus, lai uzzinātu *sjunnu* nolūkus. Saskaņā ar *sjunnu* likumiem *Haņ* [galma] sūtnis nevarēja ienākt [čaņjuja] kupolveidīgajā teltī, pirms tam neatstājot oficiālu apliecinājumu un neizrotājot seju ar tušu. Van U bija *Bei-di* [apgabala] cilvēks un labi pārzināja *hu* [Jaužu] paražas. Viņš atstāja oficiālu apliecinājumu, izrotāja seju, tāpēc viņam bija iespēja ienākt kupolveidīgajā teltī. Viņš čaņjujam patika, jo saldām runām liekulīgi apsoliņa nosūtīt savu vecāko dēlu *Haņ* [galmā] par ķilnieku, lai noslēgtu miera un radniecības [līgumu].

漢使楊信於匈奴是時漢東拔穢貉朝鮮以爲郡而西置酒泉郡以隔絕胡與羌通之路漢又西通月氏大夏又以公主妻烏孫王以分匈奴西方之援國又北益廣田至肱蠡爲塞而匈奴終不敢以爲言是歲翁侯信死漢用事者以匈奴爲已弱可臣從也楊信爲人剛直屈彊素非貴臣單于不親單于欲召入不肯去節單于乃坐穹廬外見楊信楊信既見單于說曰卽欲和親以單于太子爲質於漢單于曰非故約故約漢常遣翁主給繒絮食物有品以和親而匈奴亦不擾邊今乃欲反古令吾太子爲質無幾矣匈奴俗見漢使非中貴人其儒先以爲欲說折其辯其少年以爲欲刺折其氣每漢使入匈奴匈奴輒報償漢留匈奴使匈奴亦留漢使必得當乃肯止

Haņ [imperators] pie *sjunnu* nosūtīja Jan Sjiņ. Tajā laikā *Haņ* austrumos tika sagrābts *huimo* un *Čaosjeņ*, nodibinot tur apgabals. Rietumos tika nodibināts *Dzjiucjuņ* apgabals, lai tādējādi aizšķērsotu *hu* un *cjan* [Jaužu] sakaru ceļu. Rietumos *Haņ* [galms] nodibināja sakarus ar *juedži* un *Dasja*¹⁴² [valsti]. Tāpat arī tika saprecināta princese ar *usuņ* valdnieku, lai tādā veidā *sjunnu* rietumu puse būtu nošķirta no draudzīgām valstīm. Vēl ziemeļos pakāpeniski tika paplašināti aramlauki līdz *Sjeņlei*¹⁴³ [zemei], kur bija izveidota nocietināta robeža. Taču saistībā ar šo jautājumu jāatzīst, ka *sjunnu* neko neuzdrošinājās sacīt. Tajā gadā nomira [Džao] Sjiņ – [titulā] Sji-hou. *Haņ* [galmā] pie varas esošās personas uzskatīja, ka *sjunnu* bija kļuvuši vāji un viņus

varēja padarīt par vasaļiem. Jan Sjiņ bija vīrs, kam piemita taisnīgs un neatlaidīgs raksturs, viņš nebija dižciltīgs [cilvēks] vai augstmanis, tāpēc *čaņju* ar viņu nesatuvinājās. *Čaņju* vēlējās izsaukt viņu pie sevis, [taču Jan Sjiņ] nevēlējās atstāt oficiālu apliecinājumu. Tad *čaņju* apsēdās ārpus kupolveidīgās telts un pieņēma viņu. Jan Sjiņ, ieraudzījis *čaņju*, sacīja: „Ja vēlaties noslēgt miera un radniecības [līgumu], tad *čaņju* vecākajam dēlam ir jākļūst par ķīlnieku *Haņ* [galmā].” *Čaņju* atbildēja: „Tas nesaskan ar veco līgumu. Saskaņā ar veco līgumu *Haņ* [imperators] allaž sūtīja princesi, noteiktā daudzumā piegādāja zīda audumu, rupja zīda matēriju un ēdienu – tādā veidā tika noslēgts miera un radniecības [līgums], bet *sjunnu* neuzbruka robežām. Tagad jūs vēlaties pārkāpt senās [paražas] un piedāvājat manam vecākajam dēlam kļūt par ķīlnieku. Neceriet uz to!” Ieraudzījuši, ka *Haņ* [galma] sūtnis nav dižciltīgais, bet ir *Žu* skolas grāmatnieks¹⁴⁴, ierastā kārtā *sjunnu* atspēkoja [sūtņa] argumentus, domādami, ka šis viņus vēlas par kaut ko pārliecināt. [Ieraugot] gados jaunu cilvēku, viņi centās salauzt [sūtņa] garu, domādami, ka viņš vēlas nodurt [čaņju]. Katru reizi, kad *Haņ* [galma] sūtnis ieradās *sjunnu* [zemē], *sjunnu* vienmēr devās atbildes vizītē. Ja *Haņ* [galmā] aizturēja *sjunnu* sūtņus, *sjunnu* arī aizturēja *Haņ* [galma] sūtņus, turklāt viņi obligāti tiecās pēc vienlīdzības un tad apstājās.

楊信既歸漢使王烏而單于復調以甘言欲多得漢財物給謂王烏曰吾欲入漢見天子面相約爲兄弟王烏歸報漢漢爲單于築邸于長安匈奴曰非得漢貴人使吾不與誠語匈奴使其貴人至漢病漢予藥欲愈之不幸而死而漢使路充國佩二千石印綬往使因送其喪厚葬直數千金曰此漢貴人也單于以爲漢殺吾貴使者乃留路充國不歸諸所言者單于特空給王烏殊無意入漢及遣太子來質於是匈奴數使奇兵侵犯邊漢乃拜郭昌爲拔胡將軍及浞野侯屯朔方以東備胡路充國留匈奴三歲單于死

Drīzumā Jan Sjiņ atgriezās, un *Haņ* [imperators] nosūtīja Van U. Vēlēdamies iegūt vairāk *Haņ* [galma] dārgumu, *čaņju*

atkal saldām runām viņam glaimoja. Piekrāpis Van U, viņš teica: „Es vēlos ierasties *Haņ* [galmā] un redzēt Debesu dēlu, lai aci pret aci vienotos būt par brāļiem.” Atgriezies Van U visu paziņoja *Haņ* [imperatoram], un *Haņ* [imperators] uzbūvēja čaņujam rezidenci *Čanaņ* [galvaspilsētā]. [Tomēr] *sjunnu* [valdnieks] sacīja: „Kamēr netiks nosūtīts *Haņ* [galma] dižciltīgais, es nerunāšu ar viņu patiesi.” *Sjunnu* nosūtīja savu dižciltīgo uz *Haņ*, [taču drīzumā viņš] saslima. *Haņ* [dziednieki] deva viņam zāles, vēlējās, lai viņš izveseļojas, bet, par nelaimi, viņš nomira. *Haņ* [imperators] pavēlēja Lu Čunguo uzvilkt jostu ar zīmogu un zīda auklu [kā augstmanim, kas saņem] divu tūkstošu graudu atalgojumu, un doties [pie *sjunnu*] kā sūtnim. Vienlaicīgi viņam bija jāpārved mironis un bagātīgi apbedīšanas dāvinājumi dažu tūkstošu [*dzjiņ*] zelta vērtībā. [Par Lu Čunguo] tika teikts: „Tas ir *Haņ* [galma] dižciltīgais cilvēks.” *Čaņju*, uzskatīdams, ka *Haņ* [galms] ir nogalinājis viņa dižciltīgo sūtni, aizturēja Lu Čunguo un neļāva viņam atgriezties. Visi runāja, ka *čaņju* vienkārši piekrāpa Van U, ka viņam nemaz nebija nolūka ierasties *Haņ* [galmā] un sūtīt savu vecāko dēlu par ķilnieku. Tajā laikā *sjunnu* dažreiz sūtīja pēkšņa uzbrukuma karaspēku sirojumiem pierobežas zemēs. Tad *Haņ* [imperators] iecēla Guo Čan par *hu ļaužu* sagrābšanas karavadoni un [pavēlēja] Džuoje-hou¹⁴⁵ izvietoties austrumos no *Šuofan* [apgabala] un būt gatavam *hu* [ļaužu iebrukumam]. Kad nomira *čaņju*, Lu Čunguo tika aizturēts pie *sjunnu* jau triju gadu garumā.

烏維單于立十歲而死子烏師廬立爲單于年少號爲兒單于是歲元封六年也自此之後單于益西北左方兵直雲中右方直酒泉燉煌郡

Aizvadījis desmit gadus tronī, *čaņju* Uvei nomira, viņa dēls Ušilu uzkāpa tronī un kļuva par čaņuju. Tā kā vecuma ziņā Ušilu bija ļoti jauns, viņš tika dēvēts par *čaņju* Er¹⁴⁶. Tas gads bija *Juanfen*¹⁴⁷ [valdīšanas devīzes] sestais gads. Kopš tā laika *čaņju*

[pārcēlās] vēl tālāk uz ziemeļrietumiem, viņa kreisā spārna karaspēks atradās pretī *Juṅdžun* [apgabalam], bet labā spārna [karaspēks] – pretī *Dzjiucjuan* un *Duṅhuan*¹⁴⁸ apgabaliem.

兒單于立漢使兩使者一弔單于一弔右賢王欲以乖其國使者入匈奴匈奴悉將致單于單于怒而盡留漢使漢使留匈奴者前後十餘輩而匈奴使來漢亦輒留相當

Kad *čaŋju* Er uzkāpa tronī, *Haŋ* [imperators] nosūtīja divus sūtņus – vienu izteikt rūpes *čaŋju*jam, savukārt otru – paust gādīgu attieksmi labējam gudrajam valdītājam, tādējādi vēloties sēt naidu viņa valstī. Kad sūtņi ieradās *sjunnu* [zemē], *sjunnu* viņus abus aizveda pie *čaŋju*a. *Čaŋju* saniknojās un aizturēja *Haŋ* [galma] sūtņus. Kopumā atšķirīgos laika periodos *sjunnu* aizturēja vairāk nekā desmit *Haŋ* sūtņus, taču arī *Haŋ* [galms] vienmēr sagūstīja *sjunnu* sūtņus līdzīgā kopskaitā.

是歲漢使貳師將軍廣利西伐大宛而令因杆將軍敖築受降城其冬匈奴大雨雪畜多飢寒死兒單于年少好殺伐國人多不安左大都尉欲殺單于使人間告漢曰我欲殺單于降漢漢遠即兵來迎我我即發初漢聞此言故築受降城猶以為遠

Tajā gadā *Haŋ* [imperators] pavēlēja *erši* karavadonim [Li] Guanli¹⁴⁹ doties karagājienā uz rietumiem pret *Dajuān*¹⁵⁰ [valsti], taču *jinju* karavadonim [Gunsuŋ] Ao tika pavēlēts uzbūvēt *Šousjančen* [pilsētu]. Tajā ziemā *sjunnu* [zemēs] sasnīga daudz sniega, tāpēc aiz bada un aukstuma nomira daudz lopu. Čaŋjujam Er jaunības gados piemita izteikta tieksme nogalināt un doties karagājienos, tāpēc valstī daudzi cilvēki nejutās droši. Kreisais lielais *duvei* vēlējās nogalināt *čaŋju*ju un nosūtīja cilvēku, [lai viņš] slepeni paziņotu *Haŋ* [imperatoram]: „Es vēlos nogalināt *čaŋju*ju un padoties *Haŋ*. Bet *Haŋ* ir tālu, tāpēc, līdzko [*Haŋ*] karaspēks dosies man pretī, es nekavējoties rīkošos.” Līdzko *Haŋ* [galms] izdzirdēja šādus vārdus, tika uzbūvēta

*Šousjančen*¹⁵¹ [pilsēta, tomēr kreisais lielais *duvei*] uzskatīja, ka šī [pilsēta] atrodas par tālu.

其明年春漢使浞野侯破奴將二萬餘騎出朔方西北二千餘里期至浚稽山而還浞野侯既至期而還左大都尉欲發而覺單于誅之發左方兵擊浞野浞野侯行捕首虜得數千人還未至受降城四百里匈奴兵八萬騎圍之浞野侯夜自出求水匈奴間捕生得浞野侯因急擊其軍軍中郭縱爲護維王爲渠相與謀曰及諸校尉畏亡將軍而誅之莫相勸歸軍遂沒於匈奴匈奴兒單于大喜遂遣奇兵攻受降城不能下乃寇入邊而去其明年單于欲自攻受降城未至病死

Nākamā gada¹⁵² pavasarī *Haŋ* [imperators] pavēlēja [Džao] Ponu – [titulā] Džuoje-hou – stāties vairāk nekā divdesmit tūkstošu jātnieku priekšgalā un doties uz ziemeļrietumiem no *Šuofan* [apgabala]. [Džuoje-hou bija jāveic] vairāk nekā divi tūkstoši *li*, noteiktā laikā jāsasniedz *Dzjuŋdzjišaŋ*¹⁵³ [kalni] un jādodas atpakaļ. Džuoje-hou sasniedza [*Dzjuŋdzjišaŋ* kalnus] konkrētā laikā un pēc tam devās atpakaļ. Kreisais lielais *duvei* grasījās uzsākt plānoto rīcību, taču tika atmaskots. *Čaŋju* sodīja viņu ar nāvi un nosūtīja kreisā spārna karaspēku uzbrukumam Džuoje[-hou]. Džuoje-hou karagājiena laikā tika nocirstas galvas un saņemti gūstā daži tūkstoši ļaužu. Taču, atgriezoties atpakaļ, kad līdz *Šousjančen* [pilsētai] bija atlikuši četri simti *li*, *sjunnu* karaspēks astoņdesmit tūkstošu jātnieku kopskaitā viņu ielenca. Naktī Džuoje-hou pats devās meklēt ūdeni, bet *sjunnu* slepus viņu sagūstīja, kā arī strauji uzbruka viņa vienībai. Vienībā esošais Guo Dzun, kurš dienēja par kara aizstāvi, un Vei Van, kurš dienēja par *dzjuši*, vienojušies savā starpā, sacīja: „Tagad visi virsnieki baidās, ka ir zaudējuši karavadoni un tiks par to sodīti, neviens neiesaka atgriezties [*Haŋ* galmā].” Vēlāk vienība cieta pilnīgu sakāvi no *sjunnu* [karaspēka]. *Sjunnu čaŋju* Er bija ļoti apmierināts un uzreiz nosūtīja pēkšņa uzbrukuma karaspēku īstenot uzbrukumu *Šousjančen* [pilsētai].

Nespējot ieņemt [pilsētu, *sjunnu*] iebruka pierobežas zemēs un devās projām. Nākamajā gadā *čaņju* pats grasījās uzbrukt *Šousjančen* [pilsētai], bet savu mērķi nerasniedza, jo saslima un nomira.

兒單于立三歲而死子年少匈奴乃立其季父烏維單于弟右賢王响犁湖爲單于是歲太初三年也

Pēc triju gadu pavadīšanas tronī *čaņju* Er nomira. Viņa dēls bija gados jauns, tāpēc *sjunnu* cēla tronī viņa jaunāko tēvoci, *čaņjuja* Uvei jaunāko brāli, labējo gudro valdītāju Goulihu, kurš kļuva par *čaņjuju*. Tas bija trešais *Taiču* [valdīšanas devīzes] gads¹⁵⁴.

响犁湖單于立漢使光祿徐自爲出五原塞數百里遠者千餘里築城鄯列亭至廬胸而使游擊將軍韓說長平侯衛伉屯其旁使疆弩都尉路博德築居延澤上

Kad *čaņju* Goulihu uzkāpa tronī, *Haņ* [imperators] pavēlēja gaišās laimes augstmanim [vārdā] Sju Dzivei doties dažu simtu *li* attālā ceļā aiz nocietinātās līnijas no *Ujuan*¹⁵⁵ [apgabala], taču ne tālāk par dažiem tūkstošiem *li*. Viņam līdz *Lucju*¹⁵⁶ [kalniem] bija jāuzbūvē mūris, nelieli cietokšņi, kā arī jānovieto novērošanas posteņi. Turklāt manevrēšanas karaspēka karavadonim *Haņ Jue* un *Vei Kan*¹⁵⁷ – [titulā] Čanpin-hou – tika pavēlēts izvietoties gar šiem [nocietinājumiem], bet lieljaudas arbaletu šāvēju priekšniekam *Lu Bode* tika izteikts rīkojums uzbūvēt [nocietinājumus] pie *Dzjujeņ* ezera.

其秋匈奴大入定襄雲中殺略數千人敗數二千石而去行破壞光祿所築城列亭鄯又使右賢王入酒泉長掖略數千人會任文擊救盡復失所得而去是歲貳師將軍破大宛斬其王而還匈奴欲遮之不能至其冬欲攻受降城會單于病死

Tajā rudenī *sjunnu* veica lielu iebrukumu *Dinsjan* un *Juņdžun* [apgabalos], viņi nogalināja un sagūstīja dažus tūkstošus ļaužu, sakāva dažus [augstmaņus, kuri saņēma] divus tūkstošus *daņ* graudu atalgojumā, un devās projām. Karagājiena laikā viņi sagrava gaišās laimes augstmaņa [Sju Dzivei] uzbūvēto mūri, nelielos cietokšņus un novērošanas posteņus. Tāpat arī [čāņju] nosūtīja labējo gudro valdītāju iebrukt *Dzjiucjuāņ* un *Džanje*¹⁵⁸ [apgabalos], kur bija sagrabti daži tūkstoši ļaužu. Īstā laikā tika iegūta palīdzība no Žeņ Veņ [karavadoņa], kurš uzbruka [*sjunnu*]. [*Sjunnu*] atkal zaudēja visu sagrabto un devās projām. Tajā gadā *erši* karavadonis sakāva *Dajuāņ* [valsti], nocirta galvu tās valdniekam un devās atpakaļ. *Sjunnu* vēlējās aizšķērsot viņam ceļu, taču nespēja viņu panākt. Tajā ziemā viņi gatavojās uzbrukt *Šousjančen* [pilsētai], bet pēkšņi *čāņju* saslima un nomira.

响犁湖單于立一歲死匈奴乃立其弟左大都尉且鞮侯爲單于

Pēc viena tronī pavadītā gada *čāņju* Goulihu nomira. Tad *sjunnu* cēla tronī viņa jaunāko brāli, kreiso lielo *duvei* [vārdā] Dzjudihou, kurš kļuva par čāņuju.

漢既誅大宛威震外國天子意欲遂困胡乃下詔曰高皇帝遺朕平城之憂高后時單于書絕悖逆昔齊襄公復九世之讎春秋大之是歲太初四年也

Kad *Haņ* [imperators] sodīja *Dajuāņ* [valsti, šis notikums ļoti] satricināja ārējās valstis. Debesu dēls gatavojās ielenkt *hu* un uzreiz izdeva pavēli, kurā bija teikts: „Pēc imperatora Gao man ir saglabājušās bēdas, kas saistītas ar *Pinčen* [apriņķi], bet imperatores Gao laikā *čāņju* nosūtīja ļoti bezjēdzīgu vēstuli. Pagātnē hercogs Sjan no *Cji* [valsts] atriebās savu senču ienaidniekiem devītajā paaudzē, tāpēc Pavasara un rudens periodā viņš tika cildināts.” Tas bija *Taiču* [valdīšanas devīzes] ceturtais gads¹⁵⁹.

且鞮侯單于既立盡歸漢使之不降者路充國等得歸單于初立恐漢襲之乃自謂我兒子安敢望漢天子漢天子我丈人行也漢遣中郎將蘇武厚幣賂遺單于單于益驕禮甚倨非漢所望也其明年浞野侯破奴得亡歸漢

Tikko uzkāpis tronī, *čaņju* Dzjudihou atdeva *Haņ* [galma] sūtņus, kuri viņam nepadevās, tāpēc Lu Čunguo un citi varēja atgriezties. Sākumā, uzkāpis tronī, *čaņju* baidījās, ka *Haņ* [imperators] pēkšņi viņam varētu uzbrukt, tādēļ paziņoja: „Esmu vēl bērns, kā es varu uzdrošināties skatīties uz *Haņ* Debesu dēlu [kā uz sev līdzīgu]? *Haņ* Debesu dēls [salīdzinājumā ar] mani ir cienījama vecākā paaudze.” *Haņ* [imperators] nosūtīja galma miesassargu priekšnieku [vārdā] Su U, lai dāsni apdāvinātu *čaņju* ar vērtīgām mantām. Bet par spīti *Haņ* [imperatora] cerībām *čaņju* bija vēl lepnāks un ceremonijas laikā uzvedās ļoti augstprātīgi. Nākamajā gadā [Džao] Ponu – [titulā] Džuoje-hou – izdevās bēgt atpakaļ uz *Haņ*.

其明年漢使貳師將軍廣利以三萬騎出酒泉擊右賢王於天山得胡首虜萬餘級而還匈奴大圍貳師將軍幾不脫漢兵物故什六七漢復使因杅將軍敖出西河與彊弩都尉會涿涂山毋所得又使騎都尉李陵將步騎五千人出居延北千餘里與單于會合戰陵所殺傷萬餘人兵及食盡欲解歸匈奴圍陵陵降匈奴其兵遂没得還者四百人單于乃貴陵以其女妻之

Nākamajā gadā¹⁶⁰ *Haņ* [imperators] pavēlēja *erši* karavadonim [Li] Guanli stāties trīsdesmit tūkstošu jātnieku priekšgalā un doties ceļā no *Dzjiucjuāņ* [apgabala], lai uzbruktu labējam gudrajam valdītājam pie *Tienšāņ*¹⁶¹ [kalniem]. Viņš, nocirtis galvas un saņēmis gūstā vairāk nekā desmit tūkstošus *hu* [jaužu], devās atpakaļ. *Sjunnū* lieliem spēkiem ielenca *erši* karavadoni, bet viņam tik tikko izdevās izlauzties. *Haņ* karaspēks zaudēja sešus vai septiņus [karavīrus] no katra desmita. *Haņ* [imperators] atkal pavēlēja *jinju* karavadonim [Gunsuņ] Ao

doties no *Sjihe*¹⁶² [apgabala] un apvienoties ar lieljaudas arbaletu šāvēju priekšnieku pie *Džuotušaņ*¹⁶³ [kalniem], taču viņi nespēja nevienu satvert. Tāpat arī jātnieku sardzes priekšniekam [vārdā] Li Lin tika pavēlēts doties uz ziemeļiem no *Dzjujeņ* [apriņķa], stājoties piecu tūkstošu kājnieku un jātnieku priekšgalā. Veicis vairāk nekā tūkstoš *li* garu [ceļu], viņš satika čaņjuja [karaspēku]. Sākās kauja. [Li] Lin nogalināja un ievainoja vairāk nekā tūkstoš cilvēku, taču viņa karaspēkam beidzās bruņojums un pārtika. [Li] Lin gatavojās atgriezties, bet *sjunnu* viņu ielencā, tādēļ [Li] Lin padevās *sjunnu*. Viņa karaspēks cieta pilnīgu sakāvi, atgriezās tikai četri simti cilvēku. *Čaņju* ar cieņu pieņēma [Li] Lin un apprecināja viņu ar savu meitu.

後二歲復使貳師將軍將六萬騎步兵十萬出朔方疆弩都尉路博德將萬餘人與貳師會游擊將軍說將步騎三萬人出五原因杆將軍敖將萬騎步兵三萬人出鴈門匈奴聞悉遠其累重於余吾水北而單于以十萬騎待水南與貳師將軍接戰貳師乃解而引歸與單于連戰十餘日貳師聞其家以巫蠱族滅因并衆降匈奴得來還千人一兩人耳游擊說無所得因杆敖與左賢王戰不利引歸是歲漢兵之出擊匈奴者不得言功多少功不得御有詔捕太醫令隨但言貳師將軍家室族滅使廣利得降匈奴

Pēc diviem gadiem¹⁶⁴ *erši* karavadonim atkal tika pavēlēts doties uzbrukumā no *Šuofan* [apgabala], stājoties sešdesmit tūkstošu jātnieku un simts tūkstošu kājnieku karaspēka priekšgalā. Lieljaudas arbaletu šāvēju priekšnieks Lu Bode stājās vairāk nekā desmit tūkstošu cilvēku priekšgalā un apvienojās ar *erši* [karavadoņa karaspēku]. Manevrēšanas karaspēka karavadonis [Haņ] Jue devās no *Ujuaņ* [apgabala], stājoties trīsdesmit tūkstošu jātnieku un kājnieku karaspēka priekšgalā. *Jiņju* karavadonis [Gunsuņ] Ao devās no *Jeņmeņ* [apgabala], stājoties desmit tūkstošu jātnieku un trīsdesmit tūkstošu kājnieku karaspēka priekšgalā. *Sjunnu* par to uzzināja un pārvietoja visas savas ģimenes un mantas uz ziemeļiem no *Ju'ušui*¹⁶⁵ [upes], savukārt

čaņju ar simts tūkstošiem jātnieku gaidīja [pretinieku] dienvi-
dos no upes. [Tur viņš] uzsāka kauju ar *erši* karavadoni. *Erši* [ka-
ravadonis] sadalīja karaspēku un sāka atkāpties, nepārtraukti
īstenodams kaujas ar *čaņjuju*, kas ilga vairāk nekā desmit dienu.
Erši [karavadonis], uzzinājis, ka viņa ģimene ir apsūdzēta bur-
vestībā un tai piespriests dzimtas nāvēssods, nekavējoties sa-
pulkēja vienības un padevās *sjunnu*¹⁶⁶. No katra tūkstoša cilvēku
atpakaļ atgriezās viens vai divi cilvēki. Manevrēšanas karaspē-
ka [karavadonis *Haņ*] Jue nespēja nevienu satvert. *Jiņju* [karava-
donis *Gunsun*] Ao karoja pret kreiso gudro valdītāju, bet, cietis
neveiksmi, sāka atkāpšanos. Tajā gadā, kad *Haņ* karaspēks de-
vās uzbrukumā *sjunnu*, viņi nevarēja lepoties ar daudziem va-
roņdarbiem, viņu varoņdarbi nespēja atlīdzināt kopējos izdevu-
mus. Imperators pavēlēja arestēt vecāko ārstu [vārdā] *Sui Daņ*,
kurš paziņoja *erši* karavadonim, ka viņa ģimenei tika piespriests
dzimtas nāvēssods, kā rezultātā [Li] Guanli padevās *sjunnu*.

太史公曰孔氏著春秋隱桓之間則章至定哀之際則微爲其切
當世之文而罔褒忌諱之辭也世俗之言匈奴者患其微一時之
權而務譚納其說以便偏指不參彼己將率席中國廣大氣奮人
主因以決策是以建功不深堯雖賢興事業不成得禹而九州寧
且欲興聖統唯在擇任將相哉唯在擇任將相哉

Lielais rakstvedis¹⁶⁷ saka: „Kad *Kun kungs*¹⁶⁸ rakstīja „Pa-
vasari un rudenī”¹⁶⁹, tad [notikumi] starp [hercoga] *Jiņ* un
[hercoga] *Huaņ*¹⁷⁰ laiku tika izklāstīti skaidri, taču, nonākot
līdz [hercoga] *Din* un [hercoga] *Ai*¹⁷¹ laikmetam, [daudz kas]
tika noslēpts, jo tika saīsināti tālaika notikumi, nav atklāti sla-
vinājumi un vārdi, par kuriem aizliegts runāt. Pasaulīgie ļaudis,
kas spriež par *sjunnu*, rūpējas tikai par savu īslaicīgo varu, sa-
vās runās viņi glaimo un pauž vienpusīgus uzskatus, neņemot
vērā citas puses [stāvokli]. Savukārt karavadoņi, pamatojoties
uz *Vidusvalsts* platumu, pauž lepnumu, bet ļaužu valdnieks¹⁷²,
paļaujoties uz viņiem, kaļ plānus, tāpēc sasniegumi nav lieli.

Lai gan Jao bija gudrs, viņš tomēr nespēja gūt panākumus savos iesāktajos darbos, bet, kad viņš iesaistīja Ju¹⁷³, deviņos apvidos iestājās miers. Vēlme īstenot gudra valdnieka varu ir atkarīga tikai no karavadoņu un galvenā ministra izvēles un iecelšanas amatā. Tikai no karavadoņu un galvenā ministra izvēles un iecelšanas amatā.

2.2. Komentāri

- ¹ *Sjahouši* dzimta – leģendāras *Sja* dinastijas (21. gs.–16. gs. p.m.ē.) valdītāju dzimta, no kuras it kā ir cēlies Čuņ-vei. *Sjahouši* tiek minēta arī „Luņ ju” tekstā kā *Sja* dinastijas sinonīms. [3, 30. lpp.] Tādējādi saskaņā ar Sima Cjeņ versiju *sjunnu* senču izcelsme bija saistīta ar *Sja* dinastijas valdošo eliti.
- ² Tan – ķīniešu tradicionālās vēstures personāžs, viens no t.s. pieciem gudrajiem imperatoriem. Vairāk pazīstams kā imperators Jao, kas viennozīmīgi ir mītiska persona.
- ³ Ju – pēdējais no pieciem leģendārajiem imperatoriem. Vairāk pazīstams kā imperators Šuņ. Abi minētie ķīniešu vēstures personāži rietumu sinoloģijas zinātnē tiek uzskatīti par mīstiskiem. Vairāk par viņu darbiem iespējams lasīt Sima Cjeņ stāsta „Ši dzji” 1. tīstoklī.
- ⁴ Kalnu *žun* (*šāņžun*) – ziemeļu ciltis, kas vēsturiskajā arēnā parādījās „Pavasaru un Rudeņu” periodā (722.–477. g. p.m.ē.). Kalnu *žun* mitinājušies mūsdienu *Hebei* provinces teritorijas ziemeļu daļā. [71, 205. lpp.] Senajos avotos sastopami arī kā ziemeļu *žun* (*beizun*).
- ⁵ *Sjeņjuņ* un *sjunju* – ziemeļu klejotāju ciltis, kas *Džou* (11. gs. vidus–3. gs. p.m.ē.) dinastijas laikā apdzīvoja mūsdienu *Šaansji* provinces teritorijas ziemeļu daļu, kā arī Ordosas zemes. *Sjeņjuņ* tika minēti „Ši dzjin” kanonā „mazajās odās”. [6, 259. lpp.] Ķīnas tradicionālā historiogrāfija identificē tos kā *sjunnu* tautas senčus. Pirms *Džou* laikmeta avotiem šie minētie etnonīmi netika sastapti.
- ⁶ Ziemeļu svešzemnieki (*beimaņ*) jeb ziemeļu *maņ*. Hieroglifs *maņ* *Džou* laikmetā kalpoja kā kopējais jēdziens, apzīmējot dienvidu cilšu grupas. Pamatojoties uz vēsturiskajiem datiem,

- ar absolūtu pārliecību var teikt, ka *beimaṅ* nav kādas tautas vai cilts nosaukums. Sākotnēji pētniekiem varētu šķist nelogiski, ka etnonīms *maṅ*, kurš apzīmēja dienvidu tautas, ar laiku Ķīnā varētu būt saistīts ar ziemeļu svešiniekiem. Tomēr šai parādībai iespējams rast racionālu atbildi. Etnonīms *maṅ*, kurš sākmā apzīmēja dienvidu tautu grupas, jau *Han* laikmetā kļuva par sugas vārdu, no konkrētas tautu grupas apzīmējuma mainoties par abstraktu jēdzienu ar negatīvu nozīmi, runājot par visām svešinieku tautām. Tas pats arī notika ar jēdzienu *ji*. *Džou* laikmeta avotos šis termins apzīmēja austrumu cilšu grupas, savukārt „Ši dzji” jau parādās binoms *beiji*, tulkojumā – ziemeļu *ji*, kas būtībā nozīmē „ziemeļu svešzemnieki”.
- ⁷ Ir domāts divkūpru kameļis (*Camelus bactrianus*).
- ⁸ Tulkojot dzīvnieku nosaukumus, autors vadījās, pamatojoties uz ķīniešu autora Van Bailin piedāvāto interpretāciju. [26, 2. lpp.] Pēc V. S. Taskina tulkojuma, dzīvnieku nosaukumi skan šādi: „No lopiem viņiem lielā daudzumā ir zirgi, ragulopi, aitas, arī retie lopi – kameļi, ēzeļi, mūļi, zirgēzeļi, zema auguma savvaļas zirgi un kulani.” Turklāt pēdējos trīs nosaukumus autors saista ar tjurku terminiem. [10, 117. lpp.]
- ⁹ Tekstā ir aprakstīts klejotāju-lopkopju saimnieciskās darbības veids, kas saistīts ar sezonas pārceļojumiem no vienas teritorijas uz citu. Acīmredzot pirmajā rindkopā tiek aprakstīts *sjunnu* dzīvesveids pirms viņu lielvalsts izveidošanas, jo daži izklāstītie fakti ir pretrunā ar turpmāko tekstu un citiem avotiem.
- ¹⁰ Monarhiskajā Ķīnā bija aizliegts izrunāt tēva vārdu (zināmā mērā tas saglabājies arī mūsdienās), kā arī valdnieka un aristokrātu personvārdus. Šī iemesla dēļ Sima Cjeņ uzsvēra personvārda brīvu lietojumu *sjunnu* sabiedrībā.
- ¹¹ Sk. 1. komentāru.
- ¹² Rietumu *žun* – tas pats, kas *žun*. Ar šo vārdu apzīmēja visas svešzemnieku cilšu grupas, kuras apdzīvoja zemes rietumos no senķīniešu valstu robežām vai dzīvoja tās iekšējās zemēs. Hieroglīfam *žun* *Džou* laikmeta literatūrā bija arī citas nozīmes, kas bija saistītas ar militārām lietām, proti, „ieroči” , „karaspēks”, „karavīri”. [3, 142. lpp.]
- ¹³ *Biņ* zemes atradās mūsdienu *Sjuņji* apriņķa vietā (*Šaansji* provinces teritorijas rietumu daļā). [10, 119. lpp.; 69, 17.–18. lpp.; 71, 2936. lpp.]

- 14 *Žundi* – viens no daudzajiem binomiem. Hieroglifs *žun* jau tika apskatīts iepriekš, savukārt hieroglifs *di* apzīmēja visas svešzemnieku cilšu grupas, kuras apdzīvoja zemes ziemeļos no senķīniešu valstu robežām vai dzīvoja tās iekšējās zemēs. Senķīniešu avotos plaši ir sastopami binomi, kas sastāv no hierogļifiem, kuri apzīmē atšķirīgas cilšu grupas (piem., *žunji*, *maņji*). Amerikāņu sinologs H. G. Krīls apgalvoja, ka šāda veida apvienojumi jeb binomi, visticamāk, arī radīja jēdzienus „ne-ķīnieši”, „svešinieki”, „barbari”. [30, 198. lpp.] Līdzīgu viedokli pauž arī mūsdienu pētnieks Nikolo di Kosmo. [33, 102. lpp.] Sima Cjeņ patvaļīgi veido kombinācijas, izmantojot jēdzienus *ji*, *maņ*, *di*, *žun*, tāpēc šīs kombinācijas nedrīkst uzskatīt par etnonīmiem.
- 15 Lielais valdnieks Daņ-fu bija leģendārā Gun-liu tāls pēctecis. Daņ-fu laikmetu var attiecināt uz aptuveni 12. gs. p.m.ē.
- 16 *Cji* – kalnu nosaukums. *Cji* kalni atradās ziemeļaustrumos no mūsdienu *Cjišaņ* apriņķa (*Šaansji* provinces rietumu daļa). [71, 1270. lpp.] Par valdnieka Daņ-fu pārcelšanu uz *Cji* kalnu pakāji tiek stāstīts arī citos avotos, piemēram, „Ši dzjin” lielajās odās. [6, 414. lpp.]
- 17 Čan – valdnieka Daņ-fu mazdēls, Ķīnas vēsturē vairāk pazīstams kā valdnieks Veņ. Rietumu valdnieks (*Sji bo*) ir viņa tituls.
- 18 *Cjuanji* – viens no *žun* cilšu atzariem, t.i., *cjuanžun*. *Cjuanžun* bija klejotāju ciltis, kas apdzīvoja mūsdienu provinces *Šaansji* vidusdaļu, netālu no *Bīņsjeņ* apriņķa. [71, 368. lpp.]
- 19 Valdnieks U (11. gs. p.m.ē.) – valdnieka Veņ dēls, pirmais *Džou* dinastijas valdnieks. 11. gs. p.m.ē. vidū kaujā pie *Muje* sagrava *Šan* dinastijas armiju.
- 20 Džou Sjiņ (11. gs. p.m.ē.) – pēdējais *Šan* dinastijas valdnieks, kura morālais portrets saskaņā ar tradicionālo ķīniešu historiogrāfiju tiek raksturots ar negatīvām iezīmēm. Pēc tam, kad valdnieks U ar karaspēku ienāca galvaspilsētā, Džou Sjiņ izdarīja pašnāvību. Vairāk par Džou Sjiņ valdīšanas laiku iespējams lasīt Sima Cjeņ stāsta 3. un 4. tīstokli.
- 21 *Luoji* – austrumu galvaspilsēta *Džou* laikmetā. Tās dibināšana jaunajai *Džou* dinastijai bija nepieciešama, vadoties saskaņā ar jaunajiem ģeopolitiskajiem apstākļiem, proti, savas zemes paplašināšanu austrumu virzienā. *Luoji* atradās pie mūsdienu *Luojan* pilsētas (*Henaņ* province). [71, 2804. lpp.; 10, 120. lpp.]

- ²² *Fen* – Džou valsts sena galvaspilsēta. Atradās divdesmit piecu kilometru attālumā uz dienvidrietumiem no mūsdienu *Sjiaņ* pilsētas (*Šaansji* province). [71, 2967. lpp.; 69, 17.–18. lpp.]
- ²³ *Hao* – valdnieka Veņ laikmetā nodibinātā galvaspilsēta, kas, tāpat kā *Fen*, arī atradās netālu no mūsdienu *Sjiaņ* pilsētas. [69, 17.–18. lpp.; 70, 2862. lpp.; 20, 441. lpp.]
- ²⁴ *Dzjin* un *Luo* upes tek cauri mūsdienu *Šaansji* provinces teritorijai (*Dzjin* upe iztek no *Gaņsu* provinces), tās abas ir *Veihe* upes kreisās pietekas.
- ²⁵ Valdnieks Mu (10. gs. p.m.ē.) – piektais Rietumu *Žhou* laikmeta valdnieks. Par valdnieka Mu karagājienu sīkāk tiek stāstīts „Ši dzji” 4. tīstoklī, kā arī agrīnajos ķīniešu avotos, piemēram, „Guo ju” 1. tīstoklī.
- ²⁶ Sk. 18. komentāru.
- ²⁷ Valdnieks Jou (8. gs. p.m.ē.) – pēdējais Rietumu *Džou* laikmeta valdnieks.
- ²⁸ Šeņ-hou bija Šeņ valdījuma valdnieks, kas atradās mūsdienu *Henaņ* provinces dienvidu daļā. Šeņ-hou valdnieka meita bija likumīgā valdnieka Jou sieva, un viņu dzimušais dēls bija likumīgs troņmantnieks. Konflikts radās saistībā ar to, ka valdnieks Jou atņēma viņam šīs tiesības.
- ²⁹ *Lišan* – kalns, kas atrodas aptuveni trīsdesmit piecu kilometru attālumā austrumos no mūsdienu *Sjiaņ* pilsētas. [69, 17.–18. lpp.]
- ³⁰ „Vidusvalsts” jeb *Džunguo* ir vairāk zināms kā Ķīnas nosaukums, bet Austrumu *Džou* laikmetā šim terminam bija nedaudz cita nozīme. Tas apzīmēja tādas centrālās valstis kā *Lu*, *Cji*, *Vei* un citas, pretstatā tādām tālām valstīm kā *Ču*, *Jeņ* vai vispār „pusbarbariskajām” *Šu*, *Ba*.
- ³¹ *Cjin* – stipra valsts Austrumu *Džou* laikmetā, kas vēlāk apvienoja Ķīnu. Atradās rietumos no centrālajām valstīm.
- ³² Valdnieks Pin (8. gs. p.m.ē.) – pirmais Austrumu *Džou* laikmeta valdnieks.
- ³³ *Džuhou* jeb tulkojumā „visa valdošā aristokrātija” ir ļoti svarīgs jēdziens, kas apzīmēja visus titulus, kas bija iekļauti *Džou* laikmeta aristokrātiskajā hierarhijā (t.i., *gun*, *hou*, *bo*, *dzi* un *naņ*).
- ³⁴ *Jeņ* bija liela valsts Austrumu *Džou* laikmetā, kas atradās ziemeļaustrumos. [69, 28. lpp.]
- ³⁵ *Cji* bija stipra valsts austrumos, mūsdienu *Šaņdun* provinces teritorijā. [69, 26.–27. lpp.]

- 36 Valdnieks Sjan (7. gs. p.m.ē. otrā puse) – sestais Austrumu *Džou* laikmeta valdnieks.
- 37 *Džen* valsts bija viena no centrālajām valstīm *Džou* laikmetā.
- 38 Valdniece Di bija kāda svešzemnieku cilts vadoņa meita, kura kļuva par valdnieka Sjan galveno sievu.
- 39 Debesu dēls – augstākais valdnieks.
- 40 *Luhun* zemes atradās mūsdienu *Henaņ* provinces rietumu daļā.
- 41 *Veī* bija viena no centrālajām valstīm *Džou* laikmetā, un tā atradās mūsdienu *Henaņ* provinces ziemeļu daļā. [69, 24.–25. lpp.; 71, 240. lpp.]
- 42 Šīs dziesmas ir no izcilā senķīniešu poēzijas literārā daiļdarba „Ši dzjin” (tulkojumā „Dziesmu kanons”), kurā ir apkopotas tautas dziesmas un rituālu himnas.
- 43 *Dzjiņ* bija stipra valsts 7. un 6. gs. p.m.ē. Tā atradās mūsdienu *Šaņsi* provinces teritorijā. 453. g. p.m.ē. *Dzjiņ* sadalījās trijās atsevišķās valstīs.
- 44 Hercogs Veņ (7. gs. p.m.ē. otrā puse) no *Dzjiņ* valsts, viens no slavenākajiem „Pavasaru un Rudeņu” perioda valdniekiem. Avotos sastopams arī ar vārdu Čun-er.
- 45 *Džou* laikmetā termins *Hesji* („Rietumos no [Dzeltenās] upes”) apzīmēja zemes, kas atrodas mūsdienu *Šaņsi* provinces teritorijas rietumos no Dzeltenās upes. Sākot ar *Haņ* dinastijas laikiem, *Hesji* apzīmē zemes mūsdienu *Gaņsu* provinces austrumos un *Cjinhai* provinces ziemeļaustrumu daļu. [71, 1653. lpp.]
- 46 *Jiņ* upe jeb *Jiņšui* ir sens *Tuveihe* upes nosaukums. [71, 2118. lpp.] *Tuveihe* upe ir Dzeltenās upes labējā pieteka, kas tek *Šaņsi* provinces ziemeļu daļā.
- 47 Hercogs Mu no *Cjiņ* valsts valdīja 7. gs. p.m.ē. otrajā pusē.
- 48 Tekstā minētās ciltis apdzīvoja mūsdienu *Gaņsu* provinces austrumu un dienvidaustrumu daļu.
- 49 *Liņhu* cilts klejoja Ordosas zemes austrumu daļā. *Loufaņ* apdzīvoja *Šaņsi* provinces ziemeļrietumu daļu.
- 50 *Goudžu* kalni atrodas ziemeļrietumos no mūsdienu *Daisjeņ* apriņķa (*Šaņsi* provinces ziemeļrietumu daļā). [10, 125. lpp.; 71, 816. lpp.]
- 51 *Dai* bija viena no ziemeļu valstīm *Džou* laikmetā.
- 52 Vārdi *hu* un *mo* apzīmēja visas svešzemnieku cilšu grupas, kuras apdzīvoja zemes ziemeļos un ziemeļaustrumos no senķīniešu valstu robežām vai dzīvoja to iekšējās zemēs.
- 53 Valdnieks Hui no *Cjiņ* valsts valdīja no 337. g. līdz 311. g. p.m.ē.

- ⁵⁴ Valdnieks Džao no *Cjiņ* valsts valdīja no 306. g. līdz 251. g. p.m.ē.
- ⁵⁵ *Gaņcjuaņ* kalni atrodas mūsdienu *Šaņsji* provinces centrālajā daļā, divdesmit piecus kilometrus no *Čuņhua* apriņķa. [71, 548. lpp.]
- ⁵⁶ *Lunsji* apgabals atradās mūsdienu *Gaņsu* provinces ziemeļaustrumos. *Beidi* apgabals ieņēma mūsdienu *Ninsja-Hui* autonomā rajona teritorijas, kā arī zemes austrumos un ziemeļaustrumos no tā. Savukārt *Šandzjuņ* apgabals atradās mūsdienu *Šaņsji* provinces ziemeļu daļā un Ordosas zemēs. [70, 5.–6. lpp.]
- ⁵⁷ Valdnieks Ulin no *Džao* valsts valdīja no 325. g. līdz 299. g. p.m.ē.
- ⁵⁸ *Jiņšaņ* kalni atrodas Iekšējās Mongolijas autonomā rajona centrālajā daļā, ziemeļos no Dzeltenās upes lielā līkuma.
- ⁵⁹ *Gaocjue* apvidus atradās mūsdienu Iekšējās Mongolijas autonomā rajona teritorijā, rietumos no *Jiņšaņ* kalniem.
- ⁶⁰ Minēti trīs ziemeļu apgabali – *Juņdžun* apgabals atradās mūsdienu Iekšējās Mongolijas a.r. teritorijas zemēs blakus *Šaņsji* provinces ziemeļrietumu daļai. [69, 37.–38. lpp.] *Jeņmeņ* apgabals ieņēma galvenokārt mūsdienu *Šaņsji* provinces teritorijas ziemeļu daļu. [69, 37.–38. lpp.] Savukārt *Daidzjuņ* apgabals atradās mūsdienu *Hebei* provinces teritorijas ziemeļu un ziemeļrietumu daļā, kā arī *Šaņsji* provinces ziemeļaustrumu daļā. [69, 37.–38. lpp.; 71, 759.–760. lpp.]
- ⁶¹ Garuma mērs Ķīnā. Rietumu *Haņ* dinastijas laikā viens *li* apzīmēja aptuveni 410 metrus.
- ⁶² Minētie *Jeņ* valsts apgabali atradās mūsdienu *Hebei* provinces ziemeļu un ziemeļaustrumu daļā, kā arī *Liaonin* provinces teritorijās. [69, 41.–42. lpp.]
- ⁶³ Saskaņā ar ķīniešu komentāriem šis valstis bija *Cjiņ*, *Džao* un *Jeņ*. [7, 2887. lpp.]
- ⁶⁴ *Džao* valsts karavadoņa Li Mu (miris 228. g. p.m.ē.) kari ar *sjunnu* aprakstīti 81. tīstoklī.
- ⁶⁵ T.i., *Cjiņ* Ši-huandi (247.–210. g. p.m.ē.).
- ⁶⁶ Men Tieņ (miris 210. g. p.m.ē.) – *Cjiņ* impērijas karavadonis. Interesanti bija viņa slavenā karagājiena apraksti pret ziemeļu ciltīm, kas norisinājās 215. g. p.m.ē. Pamatojoties uz informāciju, ko var lasīt 110. tīstoklī, iespējams konstatēt, ka viņa karaspēks bija simts tūkstošu karavīru liels, bet 88. tīstokli, kur

- izklāstīta viņa biogrāfija, ir runa par trīssimt tūkstošu lielu armiju. [7, 2565. lpp.]
- 67 *Henan* zemes nozīmēja zemes dienvidos no Dzeltenās upes lielā līkuma.
- 68 Ziemeļu apgabala *Dzjiujuan* centrs atradās netālu no mūsdienu *Baotou* pilsētas (Iekšējās Mongolijas a.r.). [71, 43. lpp.]
- 69 *Juņjan* – senas pils nosaukums, atradās ziemeļrietumos no mūsdienu *Čuņhua* apriņķa, *Gaņcjuanšan* kalnos (*Šaansji* provincē). [71, 321. lpp.]
- 70 *Liņtao* apriņķis atradās mūsdienu *Gaņsu* provinces teritorijas dienvidaustrumu daļā.
- 71 *Janšan* kalni un *Beidzja* apvidus atrodas aiz Dzeltenās upes lielā līkuma.
- 72 Par austrumu *hu* un *juedži* sk. 1. daļu, 1.4.
- 73 Daudzi rietumu pētnieki izmanto citu transkripciju, proti, *Maoduņ*. Autors šajā darbā ir vadījies pēc ķīniešu izmantotās transkripcijas – *Modu*.
- 74 *Jeņdži*, visticamāk, bija termins, ar ko apzīmēja *sjunnu* valdnieka likumīgās sievas.
- 75 *Baijan* bija viena no *sjunnu* radnieciskajām ciltīm, kas apdzīvoja zemes ziemeļos no Dzeltenās upes lielā līkuma.
- 76 *Džaona* – sena apriņķa nosaukums, kurš bija izvietots mūsdienu *Ninsja-Hui* a.r. teritorijā ziemeļaustrumos no *Gujuan* pilsētas. [70, 33.–34. lpp.]
- 77 *Fuši* – arī sena apriņķa nosaukums. Tas bija izvietots mūsdienu *Šaansji* provinces teritorijā, dienvidos no *Juliņ* pilsētas. [70, 17.–18. lpp.; 71, 1619. lpp.]
- 78 Sjan Ju (232.–202. g. p.m.ē.) – pazīstama persona senķīniešu vēsturē. Viņa darbības Sima Cjeņ aprakstīja 7. tīstoklī. Sjan Ju vadīja sacelšanos pret *Cjiņ* dinastiju, bet vēlāk neveiksmīgi cīnījās par imperatora troni.
- 79 „*Haņ šu*” ir teikts, ka *sjunnu* valdnieka dzimtas uzvārds ir *Luandī*. [1, 3751. lpp.]
- 80 *Huimo* bija cilts, kas mitinājās ziemeļaustrumos no Korejas pussalas.
- 81 *Di* ir klejotāju cilšu nosaukums. Viņi apdzīvoja mūsdienu *Šaansji* provinces rietumu daļu un zemes *Gaņsu* provinces austrumu daļā.
- 82 *Či* – garuma mērs Ķīnā. Rietumu *Haņ* dinastijas laikā viens *či* apzīmēja 25 centimetrus. Desmit *či* veidoja vienu *džan*.

- 83 Šis likums, tāpat kā citi aprakstītie *sjunnu* likumi, attiecas tikai uz viņu sabiedrību. A. N. Bernštams pieļāva iespēju, ka šajā gadījumā bija domāta nogalināšana bez iemesla [42, 42. lpp.], t.i., patvaļība, nepamatota agresija.
- 84 „Haņ šu” sniedz citus skaitļus: „Kopā ar nelaiķi apbedīti arī viņa mīļākie kalpi un piegulētājas, viņu daudzums sasniedz desmitus vai simtus.” [1, 3752. lpp.] Ķīnā šī prakse bija izplatīta agrīnās dinastijas laikos.
- 85 Jāpiebilst, ka līdzīga paraža bija arī citiem senajiem klejotājiem. Piemēram, Hērodots (5. gs. p.m.ē.), aprakstot skitu paražas, atzīmēja: „Skitu karavīrs nogalināto ienaidnieku galvas atnes savam valdniekam. Jo tikai tas, kurš atnesis ienaidnieka galvu, var saņemt daļu no laupījuma, citādi – nē [Vēsture, IV: 64].”
- 86 Par *dinlin* un *gekuņ* etnisko vēsturi sk. 1. daļu, 1.4. Pārējos etnonīmus identificēt nav iespējams.
- 87 *Maji* pilsēta atradās mūsdienu *Šaņsji* provinces ziemeļu daļā, blakus *Šuodžou* pilsētai. [70, 17.–18. lpp.; 71, 257. lpp.]
- 88 *Taijuan* apgabals atradās mūsdienu *Šaņsji* provinces centrālajā daļā. [71, 365. lpp.]
- 89 *Dzjiņjan* apriņķis atradās dienvidos no mūsdienu *Taijuan* pilsētas (*Šaņsji* provinces centrālajā daļā). [70, 17.–18. lpp.; 71, 2074. lpp.]
- 90 *Pinčēn* apriņķis atradās ziemeļaustrumos no mūsdienu *Datun* pilsētas (*Šaņsji* provinces ziemeļu daļā). [71, 663. lpp.]
- 91 Gao-dzu – imperators Gao.
- 92 Vēstules saturu iespējams atrast „Haņ šu” 94.a tīstoklī.
- 93 T.i., 177. g. p.m.ē.
- 94 Guan Jin bija imperatora Gao līdzgaitnieks, kas vēlāk ieņēma kaujas ratu un jātnieku karavadoņa amatu.
- 95 *Gaonu* – apriņķa nosaukums, kas atradās mūsdienu *Šaņsji* provinces teritorijā, austrumos no *Jeņan* pilsētas. [71, 2163. lpp.]
- 96 *Loulan* – neliels valstisks veidojums Austrumu Turkestānā, dienvidrietumos no Lobnoras ezera. *Hudzje* bija dienvidu Altaja klejotāju cilts, kas apdzīvoja zemes no Zaisana ezera rietumos un tālāk uz austrumiem gar Melno Jirtišas upes augštecī. [70, 13.–14. lpp.; 71, 1545. lpp.] Par *usuņ* tautu sk. 1. daļu, 1.4.
- 97 Miesassargs (*landžun*) ir ķīniešu termins, kas apzīmēja trešo galma ierēdņu (t.i., zemāku) kategoriju. [72, 301. lpp.]
- 98 *Sjiņvan* – acīmredzot kāda apdzīvota vieta pierobežā.

- ⁹⁹ T.i., 174. g. p.m.ē.
- ¹⁰⁰ *Cuŋ* – garuma mērs Ķīnā. *Haŋ* dinastijas laikos viens *cuŋ* bija aptuveni 2,5 centimetri. 10 *cuŋ* veidoja 1 čī.
- ¹⁰¹ Kupolveidīga telts (*cjunlu*). Šis vārds sastopams arī citā *Haŋ* dinastijas laika avotā, traktātā „Disputi par sāli un dzelzi” (1. gs. p.m.ē.). Šī traktāta 52. nodaļā (9. tīstoklis) iespējams atrast šīs vienkāršās celtnes aprakstu. Saskaņā ar to tās karkass tika uzbūvēts no vītola zariem, bet apsegums bija veidots no tūbas. [8, 542. lpp.] Tādējādi ārēji šī kupolveidīgā telts bija līdzīga jurtai.
- ¹⁰² T.i., 166. g. p.m.ē.
- ¹⁰³ *Sjaoguan* – sens pierobežas posteņa nosaukums, kas atradās dienvidaustrumos no *Gujuan* pilsētas (*Ninsja-Hui* a.r. teritorijā). [71, 2281. lpp.]
- ¹⁰⁴ *Penjan* – sena apriņķa nosaukums, kas atradās austrumos no mūsdienu apriņķa pilsētas *Dženjuan* (*Gaŋsu* province). [70, 33.–34. lpp.]
- ¹⁰⁵ *Huidžun* – *Cjiŋ* dinastiju laikā uzbūvētā pils, atradās ziemeļrietumos no apriņķa pilsētas *Lunsjeŋ* (*Šaansji* provinces rietumu daļā) [71, 985. lpp.].
- ¹⁰⁶ *Jun* – sens apriņķa nosaukums, tas atradās dienvidos no mūsdienu apriņķa pilsētas *Fensjan* (*Šaansji* provinces rietumu daļā). [71, 2712. lpp.]
- ¹⁰⁷ *Čanaŋ* – Ķīnas galvaspilsēta *Haŋ* dinastijas laikmetā, atradās ziemeļos no mūsdienu *Sjiaŋ* pilsētas. [71, 428. lpp.]
- ¹⁰⁸ T.i., 162. g. p.m.ē.
- ¹⁰⁹ Džanni bija *sjunnu* cilvēks, kas vēlāk pārgāja ķīniešu pusē.
- ¹¹⁰ Cenzors (*juši*), ierēdņa amats klasiskajā Ķīnā. Viņa funkcijas bija saistītas ar ierēdņu kontroli un disciplīnas ievērošanu to starpā. [10, 144. lpp.; 72, 592. lpp.]
- ¹¹¹ T.i., 158. g. p.m.ē. Interesanti, ka saskaņā ar „Šan šu” grāmatā pausto informāciju iespējams konstatēt, ka pagāja nedaudz vairāk par gadu kopš čaņjuja Dzjuņčeŋ uzkāpšanas tronī. [1, 3764. lpp.]
- ¹¹² *Feihukou* bija stratēģiski svarīgs punkts, kas atradās kalnu pārejā *Taihanšaŋ* kalnos, blakus mūsdienu apriņķa pilsētai *Jusjeŋ* (*Hebei* provinces rietumos). [71, 247. lpp.]
- ¹¹³ *Dzjimeŋ* pils tika uzbūvēta *Cjiŋ* dinastijas laikmetā. Tāpat kā *Bašan* tā atradās netālu no mūsdienu *Sjiaŋ* pilsētas. [71, 2526. lpp.]

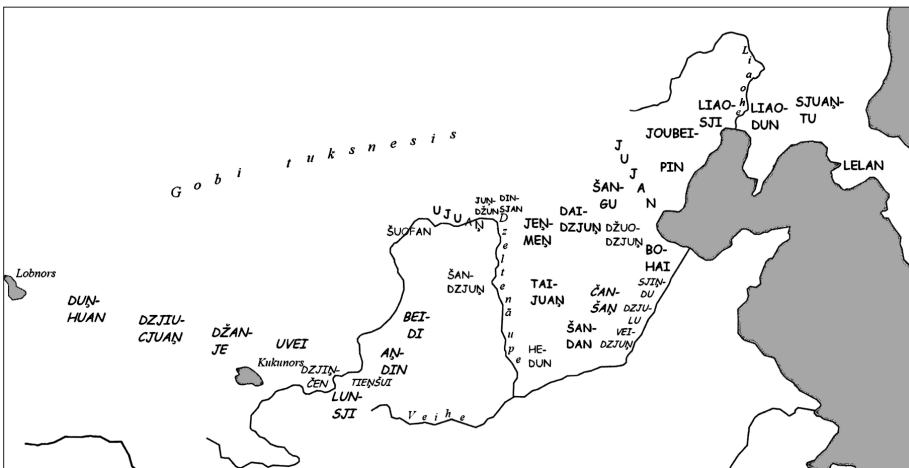

- ¹¹⁴ T.i., imperators U (valdīšanas laiks 140.–87. g. p.m.ē.).
- ¹¹⁵ Nie-ven Ji, ķīniešu komentāros tiek teikts, ka viņa vārds un uzvārds bija Nie Ji, vārds *ven* šajā gadījumā norāda uz gados vecu cilvēku. [7, 2905. lpp.]
- ¹¹⁶ *Udžou* aprīņķis tika nodibināts Rietumu *Haņ* dinastijas laikā, tas bija iekļauts *Jeņmeņ* apgabalā. *Udžou* atradās mūsdienu *Šaņsji* provinces ziemeļu daļā, blakus *Dzuojuņ* aprīņķa pilsētai. [71, 1427. lpp.]
- ¹¹⁷ T.i., 129. g. p.m.ē.
- ¹¹⁸ Vei Cjin (?–106. g. p.m.ē.) nepārprotami bija viens no izcilākajiem karavadoņiem visā Rietumu *Haņ* laikmetā. Viņa biogrāfija ir aprakstīta „Ši dzji” 111. tīstoklī.
- ¹¹⁹ Li Guan (?–119. g. p.m.ē.) – leģendārs ķīniešu karavadonis, kurš kopš 166. g. p.m.ē. līdz pat 119. g. p.m.ē. piedalījās karadarbībā ar *sjunnu* vairāk nekā septiņdesmit reizi. „Lidojošā karavadoņa” biogrāfija ir izklāstīta 109. tīstoklī, tā ir pilna ar dramatiskiem notikumiem un piedzīvojumiem. Pateicoties savam vīrišķīgajam un drosmīgajam raksturam, kļuvis par populāru tēlu *Tan* dinastijas laikmeta dzejā.
- ¹²⁰ T.i., 127. g. p.m.ē.
- ¹²¹ *Dinsjan* apgabals tika nodibināts Rietumu *Haņ* dinastijas laikā. Tas atradās austrumos no Dzeltenās upes lielā likuma teritorijas, kas mūsdienās galvenokārt ietilpst Iekšējās Mongolijas a.r. pie *Šaņsji* provinces robežas. [70, 17.–18. lpp.; 71, 1692. lpp.]
- ¹²² T.i., 124. g. p.m.ē.
- ¹²³ T.i., 121. g. p.m.ē.
- ¹²⁴ Huo Cjubin (140.–117. g. p.m.ē.) – *Haņ* imperatora U laikmeta karavadonis, kas izcēlies ar veiksmīgi īstenotām karadarbībām pret *sjunnu*.
- ¹²⁵ Ķīniešu pētnieks Van Bailin uzskata, ka *Jeņdžišaņ* kalnus var identificēt ar kalniem dienvidaustrumos no *Šaņdaņ* aprīņķa pilsētas mūsdienu provinces *Gaņsu* centrālajā daļā. [26, 48. lpp.; 71, 2274. lpp.]
- ¹²⁶ Zelta cilvēks – daudzi pētnieki apgalvo, ka ar to tiek domāta kāda antropomorfa statuja, kas izgatavota no zelta, vistīcāmāk, tā ir domāta Budas statuja. [10, 147. lpp.] Šo statuju *sjunnu* varēja iegūt no Austrumu Turkestānas pilsētas, kur tajā laikā jau izplatījās budisms.
- ¹²⁷ Hecji-hou ir karavadoņa Gunsuņ Ao tituls.

- ¹²⁸ *Dzjujeņ* ezers atradās Iekšējās Mongolijas a.r. rietumu daļā, mūsdienās kādreizējais lielais ezers sadalījies divas atsevišķos ezeros, proti, Gašūn-nūrs un Sogo-nūrs. [10, 147. lpp.]
- ¹²⁹ Bovan-hou ir slavēna ķīniešu diplomāta Džan Cjeņ (?-103. g. p.m.ē.) tituls.
- ¹³⁰ T.i., 119. g. p.m.ē.
- ¹³¹ *Tieņjeņšaņ* kalni droši vien ir Hangajas grēda (Mongolijā) [26, 49. lpp.] vai tās dienvidaustrumu daļa. Savukārt *Džaošjīčēn* pilsēta acīmredzot ir kāds pilsētai līdzīgs punkts netālu no minētajiem kalniem. Spriežot pēc nosaukuma, tas tika dibināts ķīniešu karavadoņa Džao Sjiņ vadībā.
- ¹³² Šos trīs toponīmus ir grūti identificēt. Van Bailin uzskata, ka *Landzjusjušaņ* kalns atradās austrumos no Ulan-Batora, bet *Gujeņ* kalns atradās ziemeļrietumos no tā. [26, 50. lpp.] Savukārt *Haņhai* ezers, pēc ķīniešu pētnieku domām, ir nekas cits kā Baikāla ezers. [26, 50. lpp.; 71, 2905. lpp.]
- ¹³³ *Lindzju* apriņķis tika nodibināts imperatora U valdīšanas laikā. Tas atradās blakus mūsdienu *Junden* apriņķa pilsētai (*Gaņsu* provinces centrālajā daļā). [26, 50. lpp.; 71, 808. lpp.]
- ¹³⁴ T.i., 114. g. p.m.ē.
- ¹³⁵ Pēc „Haņ šu”: „Kad čaņju Uvei uzkāpa tronī, tad *Haņ* imperators U pirmo reizi devās inspicēt apgabalus un apriņķus.” [1, 3771. lpp.]
- ¹³⁶ Tika domāti divi valstiskie veidojumi dienvidos, proti, Austrumu *Jue* (atradās mūsdienu *Fudzjeņ* provincē) un Dienvidu *Jue* (mūsdienu *Guandun* un *Guansji* provincēs).
- ¹³⁷ *Dzjiujujaņ* apriņķis atradās rietumos no mūsdienu *Baotou* pilsētas (Iekšējās Mongolijas a.r.). [70, 17.-18. lpp.]
- ¹³⁸ Saskaņā ar S.S. Miņajeva viedokli *Fudzjudzjin* ir apvidus Orhonas upes augštecē. [52, 47. lpp.]
- ¹³⁹ Cunpiao-hou ir Džao Ponu bijušais tituls, ko viņš ieguva 119. g. p.m.ē., veiksmīgi cīnoties ar *sjunnu* karavadoņa Huo Cjubin vadībā.
- ¹⁴⁰ „Haņ šu” 94.a tīstoklī šī nezināmā upe tiek dēvēta par *Sjunnuhešui*. [1, 3771. lpp.]
- ¹⁴¹ *Beihai* (tulkojumā „Ziemeļu jūra”) ezers ir nekas cits kā Baikāla ezers. [20, 449. lpp.; 70, 39. lpp.]
- ¹⁴² *Dasja* – sena valsts Centrālajā Āzijā, kas Rietumu literatūrā zināma kā Baktrija.

- ¹⁴³ Vietvārdu *Sjeņlei* identificēt ir visai grūti. Acīmredzot šī vieta atradās Iekšējās Mongolijas a.r. centrālajā daļā.
- ¹⁴⁴ *Žu* skolas grāmatnieks vai, kā pieņemts dēvēt Rietumu literatūrā, „konfuciānisma skolas pārstāvis”.
- ¹⁴⁵ Džuoje-hou ir Džao Ponu karavadoņa tituls.
- ¹⁴⁶ *Čaņju* Er tulkojumā nozīmē „gados jauns čaņju” jeb „čaņju-zēns”.
- ¹⁴⁷ *Juanfen* ir imperatora U sestā valdīšanas devīze (110.–105. g. p.m.ē.).
- ¹⁴⁸ *Duņhuan* apgabals atradās mūsdienu *Gaņsu* provinces teritorijas pašos rietumos. [70, 33.–34. lpp.]
- ¹⁴⁹ Li Guanli (?–88. g. p.m.ē.) – slavens ķīniešu karavadonis. *Erši* karavadoņa amata nosaukums, saistīts ar viņa karagājieniem uz *Dajuāņ* galvaspilsētu *Erši*, kas notika 104. un 102. g. p.m.ē.
- ¹⁵⁰ *Dajuāņ* (jeb citā transkripcijā *Davaņ*) ir ķīniešu Ferganas nosaukums. Karagājiens uz *Dajuāņ* tika organizēts ar mērķi iegūt labākas šķirnes zirgus (*Šaņma*).
- ¹⁵¹ *Šousjančēn* pilsēta (tulkojumā „padevušos pieņemšanas pilsēta”) atradās mūsdienu Iekšējās Mongolijas a.r. teritorijas centrālajā daļā, *Jiņšaņ* kalnu ziemeļu nogāzē. [71, 1618. lpp.]
- ¹⁵² T.i., 103. g. p.m.ē.
- ¹⁵³ *Dzjuņdzjišaņ* kalni, visticamāk, ir Gobi Altajs.
- ¹⁵⁴ T.i., 102. g. p.m.ē.
- ¹⁵⁵ *Ujuāņ* apgabala centrs ieņēma mūsdienu Iekšējās Mongolijas zemes, ziemeļos no Dzeltenās upes lielā līkuma. [70, 17.–18. lpp.]
- ¹⁵⁶ *Lucju* kalnus acīmredzot var identificēt ar *Lanšaņ* kalnu (Iekšējās Mongolijas a.r.) ziemeļu nogāzi.
- ¹⁵⁷ Vei Kan bija slavēna karavadoņa Vei Cjin dēls.
- ¹⁵⁸ *Džanje* apgabals atradās mūsdienu *Gaņsu* provinces teritorijas centrālajā daļā. [70, 33.–34. lpp.; 71, 1378. lpp.]
- ¹⁵⁹ T.i., 101. g. p.m.ē. Pētnieki uzskata, ka turpmākais teksts nepieder Sima Cjeņ, jo ir zināms, ka viņa lielais darbs beidzas ar *Taiču* valdīšanas devīzi.
- ¹⁶⁰ T.i., 99. g. p.m.ē.
- ¹⁶¹ *Tieņšaņ* (tulkojumā „Debesu kalni”) – kalnu sistēma Centrālajā Āzijā.
- ¹⁶² *Sjihe* apgabals bija viens no ziemeļu apgabaliem dienvidos no Dzeltenās upes lielā līkuma. [70, 17.–18. lpp.]
- ¹⁶³ *Džuotušaņ* kalni „Haņ šu” ir dēvēti par *Džuoješaņ* kalniem [1, 3777. lpp.], iespējams, tos var identificēt ar vienu no Gobi Altaja kalnu posmiem.

- 164 T.i., 97. g. p.m.ē.
- 165 *Ju'ušui*, visticamāk, ir Tūlas upe Mongolijā, Orhonas upes labējā pieteka. [20, 500. lpp.; 71, 1289. lpp.]
- 166 „Ši dzji” tekstā ir kļūda, „Haņ šu” ir teikts, ka Li Guanli pārgāja *sjunnu* pusē 90. g. p.m.ē., bet pēc šīs karagājiena viņš atgriezās atpakaļ. [1, 3778. lpp.]
- 167 Lielais rakstvedis ir Sima Cjeņ ieņemamais amats.
- 168 Kun kungs, t.i., Konfūcijs (551.–479. g. p.m.ē.).
- 169 „Pavasari un rudenī” jeb „Čuņ cjiu” ir *Lu* valsts vēsturiska hronika, kas atspoguļo senķīniešu vēstures notikumus no 722. līdz 481. g. p.m.ē. Saskaņā ar tradīciju par hronikas autoru tika uzskatīts Konfūcijs.
- 170 Hercogs Jiņ un hercogs Huan bija *Lu* valsts valdnieki 8. gs. p.m.ē. beigās.
- 171 Hercogs Din un hercogs Ai bija *Lu* valsts valdnieki Konfūcija laikā.
- 172 Ļaužu valdnieks, t.i., imperators U.
- 173 Pamatojoties uz tradicionālajiem ķīniešu vēstures uzskatiem, Ju bija pirmais no *Sja* dinastijas valdniekiem.

3. karte. Rietumu *Haņ* impērijas ziemeļu apgabalu izvietojums.

PIELIKUMI

Vārdu un titulu nosaukumu rādītājs

An, sk. Suņ An	印	
Bao-si	褒姒	39
Bernštams A. N.		95
Bičurins N. J.		10
Bovan-hou, sk. Džan Cjeņ	博望侯	
Cjiņ Kai	秦開	42
Cjiņ Ši-huandi	秦始皇帝	13, 43, 93
Cjiņ Ujan	秦舞陽	42
Cunpiao-hou, sk. Džao Ponu	從驃侯	
Čan-hou, sk. Lu Cjin	昌侯	
Čanpin-hou, sk. Vei Kan	長平侯	
čaņju Dzjudihou	且鞮侯單于	84, 85
čaņju Džuņčēņ	軍臣單于	26, 28, 63, 64, 68, 69, 96
čaņju Er	兒單于	80–83, 99
čaņju Goulihu	响犁湖單于	83, 84
čaņju Huhaņje	呼韓邪單于	34
čaņju Hujeņdi	壺衍鞮單于	33
čaņju Jidžisje	伊稚斜單于	28, 29, 68, 69, 76
čaņju Laošan	老上單于	23–26, 28, 56, 63
čaņju Laošan Dzijju, sk. čaņju Laošan	老上稽粥單于	
čaņju Modu	冒頓單于	16–23, 28, 44–46, 49–52, 56
čaņju Toumaņ	頭曼單于	12, 14, 16, 17, 43–46
čaņju Ušilu, sk. čaņju Er	烏師廬單于	
čaņju Uvei	烏維單于	76, 80, 98
Čen-hou, sk. Dun Či	成侯	
Čeņ Sji	陳豨	51
Čuņ-vei	淳維	37, 46, 88

DaŅ-fu	亶父	39, 90
Diao Cjunaņ	雕渠難	61
Dun Ći	董赤	60
Dunjan-hou, sk. Džan Sjanžu	東陽侯	
Dzi-dai	子帶	40
Dzji Bu	季布	21
Dzjibei-van	濟北王	52
Dzjin Ke	荊軻	42
Džan Cjeņ	張騫	30, 32, 72, 98
Džan Sjanžu	張相如	60
Džan U	張武	60
Džanni	章尼	63, 96
Džao Li	趙利	50, 51
Džao Ponu	趙破奴	76, 80, 82, 85, 98, 99
Džao Sjandzi	趙襄子	41
Džao Sjiņ	趙信	70, 71, 73, 75, 78, 98
Džao-van Sui	趙王遂	64, 65
Dži-bo	智伯	42
Džou Dzao	周竈	60
Džou Sjiņ	紂辛	39, 90
Džou Še	周舍	60
Džu Jin	朱英	70
Džunhan Jue	中行說	23, 24, 56-59, 64
Džuoje-hou, sk. Džao Ponu	泥野侯	
Faņ Kuai	樊噲	51
Gao-dzu, sk. imperators Gao	高祖	
Guaņ Jin	灌嬰	52, 95
Gumiļovs L. N.		11
Gun Jou	恭友	69

Gun-liu	公劉	38, 90
Gunsuņ Ao	公孫敖	67, 71, 72, 81, 85–87, 97
Gunsuņ He	公孫賀	67, 76
Guo Čan	郭昌	80
Guo Dzji	郭吉	77
Guo Dzun	郭縱	82
Haņ Aņguo	韓安國	66–68
Haņ Jue	韓說	83, 86, 87
Haņ Liao	韓遼	61
Haņ-van Sjiņ	韓王信	18, 20, 50, 51
Hecji-hou, sk. Gunsuņ Ao	合騎侯	
hercogs Ai	哀公	87, 100
hercogs Dao	悼公	41
hercogs Din	定公	87, 100
hercogs Huan (no Cji)	桓公	39
hercogs Huan (no Lu)	桓公	87, 100
hercogs Jiņ	隱公	87, 100
hercogs Mu	穆公	41, 92
hercogs Sjan (no Cjiņ)	襄公	39
hercogs Sjan (no Cji)	襄公	84
hercogs Sji	釐公	39
hercogs Veņ	文公	40, 92
Hērodots		95
Houjilu-hou, sk. Nanđzi	後義盧侯	
Hudjakovs J. S.		11
Huņje valdītājs	渾邪王	72
Huo Cjubin	霍去病	28, 29, 71–73, 76, 97, 98
imperatore Gao	高后	21, 52
imperatore Lu, sk. imperatore Gao	呂太后	
imperators Džao	昭帝	33

imperators Gao	高帝	19–21, 50–52, 84, 95
imperators Dzjin, sk. Imperators Sjaodzjin	景帝	
imperators Sjaodzjin	孝景帝	26, 64, 65
imperators Sjaohui	孝惠帝	52
imperators Sjaoveņ	孝文帝	22, 24, 25, 52, 55, 56, 60, 61, 63, 64
imperators Sjuan	宣帝	34
imperators U	武帝	26–28, 30, 32, 33, 97, 100
imperators Veņ, sk. imperators Sjaoveņ	文帝	
Jan Sjiņ	楊信	78, 79
Jao	堯	37, 88
Ji	意	56
Jouju	由余	41
Ju (Sja dinastija)	禹	88, 100
Ju, sk. Šuņ	虞	
Konfūcijs, sk. Kun kungs		
Kradins N. N.		18
Kriļs H. G.		90
Kun kungs	孔氏	87, 100
Latimors O.		9
Li Guan	李廣	67, 72, 97
Li Guanli	李廣利	32, 33, 81, 85, 87, 99, 100
Li Lin	李陵	86
Li Mu	李牧	12, 42, 93
Li Sji	李息	68
Lin Dzjeņ	令肩	56
Lip Gaņ	林幹	34
Liu Dzjin	劉敬	20, 51
Lu Bode	路博德	83, 86
Lu Cjin	盧卿	60

Lu Čunguo	路充國	80, 85
Lu Vaņ	盧綰	21, 51
Lunju-hou, sk. Džou Dzao	隆慮侯	
Maoduņ, sk. Čaņju Modu		
Men Tien	蒙恬	12, 43, 46, 68, 93
Miņajevs S. S.		17, 98
Naņdzi	難氏	53, 55
Nie Ji	聶壹	27, 65, 97
Nie-ven Ji, sk. Nie Ji	聶翁壹	
Nikolo di Kosmo		90
Nin-hou, sk. Vei Su	甯侯	
Pulliblenks E. Dž.		12
Rietumu valdnieks Čan, sk. Valdnieks Veņ	西伯昌	
Sima Cjeņ	司馬遷	9, 10, 12, 16, 18, 19, 21, 24, 26, 29, 33, 37, 88-90, 94, 99, 100
Sjan Ju	項羽	46, 94
Sji-hou, sk. Džao Sjiņ	翁侯	
Sjijucjeņ	係雩淺	54, 55
Sjiuču valdītājs	休屠王	71, 72
Sju Dzivei	徐自爲	83, 84
Su Dzjeņ	蘇建	70
Su U	蘇武	85
Sui Daņ	隨但	87
Suņ An	孫印	60
Šeaņ-hou, sk. Udaņ	涉安侯	
Šeņ-hou	申侯	39, 91
Ši-huandi, sk. Cjiņ Ši-huandi	始皇帝	
Šuņ	舜	37, 88
Tan, sk. Jao	唐	

Taskins V. S		89
Udaņ	於單	69
valdniece – atraitne Sjuan	宣太后	42
valdniece Di	狄后	40, 92
valdniece Hui	惠后	40
valdnieks Džao	昭王	42, 93
valdnieks Hui	惠王	42, 92
valdnieks Jou	幽王	39, 91
valdnieks Mu	穆王	39, 91
valdnieks Pin	平王	39, 91
valdnieks Sjan	襄王	40, 92
valdnieks U	武王	39, 90
valdnieks Ulin	武靈王	42, 93
valdnieks Veņ	文王	39, 90
Van Bailin	王柏靈	89, 97, 98
Van Huan	王黃	50, 51
Van Hui	王恢	66
Van U	王烏	78–80
Vei Cjin	衛青	27–29, 67–70, 73, 97, 99
Vei Dzjan	魏絳	41
Vei Kan	衛伉	83, 99
Vei Su	魏遯	60
Vei Van	維王	82
Žeņ Čan	任敞	75
Žeņ Veņ	任文	84

Ģeogrāfisko nosaukumu rādītājs

Aizbaikāls		29, 30
Altajs		95
Austrumu Jue	東越	98
Austrumu Turkestāna		22, 33, 95, 97
Ba	巴	91
Baiden	白登	19–21, 24, 50
Baikāls		26, 98
Baktrijs		25, 30, 98
Baotou	包頭	94, 98
Bašan	霸上	64, 96
Beidi	北地	42, 60, 64, 71–73, 78, 93
Beidzja	北假	43, 94
Beihai	北海	77, 98
Biņ	邠	39, 89
Biņsjeņ	彬縣	90
Centrālā Āzija		31, 32, 98, 99
Cji (kalni)	岐	39, 41, 90
Cji (upe)	漆	41
Cji (valsts)	齊	39, 84, 91
Cjilienšaņ	祁連山	14, 71
Cjinhai	青海	9, 92
Cjiņ (Džou laikmeta valsts)	秦	39–43, 91–93
Cjiņ (impērija)	秦	12, 13, 16, 18, 20, 28, 43, 46, 68, 93, 94, 96
Cjišaņ	岐山	90
Čanaņ	長安	24, 60, 64, 80, 96
Čaosjeņ	朝鮮	30, 47, 78
Ču (Džou laikmeta valsts)	楚	91

Ču (Haņ laikmeta dalienas valdījums)	楚	64
Čuņhua	淳化	93, 94
Dai	代	41, 42
Daidzjuņ	代郡	42, 47, 50, 51, 61, 64, 66-70, 72-74
Dailiņ	蹕林	48
Daisjeņ	代縣	92
Dajuņ	大宛	30, 32, 81, 84, 99
Dasja	大夏	30, 78, 98
Datun	大同	95
Davaņ, sk. Dajuņ		
Dienvīdu Jue	南越	30, 76, 77, 98
Dinsjan	定襄	69, 70, 73, 84, 97
Duņhuan	燉煌	14, 81, 99
Duņhuan (mūsdienu pilsēta)	敦煌	32
Dzaojan	造陽	42, 68
Dzeltenā upe (Huanhe)		12, 14, 43, 68, 75, 92-94, 97, 99
Dzjaohuo	焦获	39
Dzjimeņ	棘門	64, 96
Dzjin	涇	39, 41, 91
Dzjiņ	晉	40-42, 92
Dzjiņjan	晉陽	19, 50, 95
Dzjiucjuņ	酒泉	78, 81, 84, 85
Dzjiujuņ (apgabals)	九原	43, 94
Dzjiujuņ (apriņķis)	九原	76, 98
Dzjujeņ (apriņķis)	居延	86
Dzjujeņ (ezers)	居延	71, 83, 98
Dzjuņdzjišaņ	浚稽山	82, 99
Dzuojuņ	左雲	97
Džanje	長掖	84, 99

Džao	趙	12, 42, 43
Džaona	趙那	46, 60, 94
Džaosiņčēn	趙信城	74, 98
Džen	鄭	40, 92
Dženjuan	鎮原	96
Džou	周	39, 40, 88–92
Džungārija		14
Džuoješaņ, sk. Džuotušaņ	涿邪山	
Džuotušaņ	涿涂山	86, 99
Erši	貳師	99
Faņji	汜邑	40
Feihukou	飛狐口	64, 96
Fen	豐	39, 91
Fensjan	鳳翔	96
Fergana		30, 99
Fudzjeņ	福建	98
Fudzjudzjin	浮菑井	76, 98
Fuši	膚施	46, 94
Gaņcjuan (kalni)	甘泉	42, 93, 94
Gaņcjuan (pils)	甘泉	24, 60, 64
Gaņsu	甘肅	9, 14, 24, 25, 28, 32, 91–94, 96–99
Gaocjue	高闕	42, 69, 93
Gaonu	高奴	52, 95
Garais mūris	長城	13, 42, 61, 62, 65
Gašūn-nūrs		98
Gobi Altajs		99
Gobi tuksnesis		14, 28, 29
Goudžu	句注	41, 50, 64, 92
Guandun	廣東	98
Guansji	廣西	98

Guapdun	關東	73
Gujeņ	姑衍	74, 98
Gujuaņ	固原	94, 96
Haņ	漢	<i>passim</i>
Haņ (Džou laikmeta valsts)	韓	42
Haņhai	翰海	74, 98
Hao	鄯	39, 91
Hebei	河北	88, 93, 96
Henāņ (Haņ laikmētā teritorijas nosaukums)	河南	43, 46, 52, 68, 69, 73, 94
Henāņ (mūsdienu province)	河南	90–92
Hesji	河西	40, 42, 73, 92
Huanhe, sk. Dzeltenā upe	黃河	
Huidžun	回中	60, 96,
Iekšējās Mongolijas autonomais rajons	內蒙古自治區	9, 22, 93, 94, 97–99
Indija		30
Janšaņ	陽山	43, 94
Jeņ (Džou laikmeta valsts)	燕	39, 41, 42, 91
Jeņ (Haņ laikmeta dalienas valdījums)	燕	51, 56, 68
Jeņaņ	延安	95
Jeņdžišaņ	焉支山	71, 97
Jeņiseja		15
Jeņmeņ	鴈門	42, 51, 66–69, 72, 86, 93, 97
Jiņšaņ	陰山	14, 42, 93, 99
Jiņšui	圍水	41, 92
Joubeipin	右北平	42, 72, 73
Jujan	漁陽	42, 67, 68
Julij	榆林	94
Jun	雍	60, 96

Junden	永登	98
Juņdžun	雲中	42, 47, 51, 61, 64, 67, 68, 81, 84, 93
Juņjan	雲陽	43, 94
Jusjeņ	蔚縣	96
Ju'ušui	余吾水	86, 100
Kandzju	康居	30
Landzjusjušaņ	狼居胥山	74, 98
Lanšaņ	狼山	99
Lianšaņ	梁山	41
Liaodun	遼東	42, 43
Liaonin	遼寧	93
Liaosji	遼西	42, 68
Lielais Hingans		15, 26
Lindzju	令居	75, 76, 98
Liņji	臨沂	24
Liņtao	臨洮	43, 94
Lishaņ	驪山	39, 91
Lobnors		95
Loulaņ	樓蘭	54, 95
Lu	魯	91, 100
Lucju	盧朐	83, 99
Luhuņ	陸渾	40, 92
Lun	隴	41
Lunčen	龍城	48, 67
Lunsjeņ	隴縣	96
Lunsji	隴西	42, 60, 68, 71, 72, 93
Luo	洛	39, 41, 91
Luojan	洛陽	90
Luoji	雒邑	39, 40, 90
Maji	馬邑	18, 27, 50, 65–67, 95

Mandžūrija		9
Melnā Irtiša		95
Mogao	莫高	32
Mongolija		9, 14, 98, 100
Ninsja-Hui autonomais rajons	寧夏回族自治區	9, 93, 94, 96
Ordosa		12, 14, 18, 21, 26–28, 88, 92, 93
Orhona		98, 100
Parta		30
Penjan	彭陽	24, 60, 96
Pinčen	平城	19, 50, 52, 84, 95
Rihthofena grēda		14
Sajāni		15
Sibīrija		15, 18
Sja	夏	38, 88
Sjanpin	襄平	42
Sjaoguan	蕭關	60, 96
Sjeņlei	肱蠡	78, 99
Sjiaņ	西安	13, 91, 96
Sjihe	西河	86, 99
Sjiju	西域	22
Sjiliu	細柳	64
Sjiņcjin	新秦	73
Sjiņdzjan-Uiguru autonomais rajons	新疆維吾爾族自治區	9, 22
Sjiņvan	薪望	54, 95
Sjunhešui	匈河水	76, 98
Sjunnuhešui, sk. Sjunhešui	匈奴河水	
Sjuņji	旬邑	89
Sogo-nūrs		98
Šaapsji	陝西	9, 13, 34, 88–96, 90

Šan	商	90
Šandzjuņ	上郡	42, 47, 52, 60, 64, 69, 93
Šangu	上谷	42, 47, 51, 67, 68, 71
Šaņdaņ	山丹	97
Šaņdun	山東	24, 91,
Šaņsji	山西	18, 92, 93, 95, 97
Šousjančen	受降城	81–84, 99
Šu	蜀	91
Šuodžou	朔州	95
Šuofan	朔方	28, 68, 69, 75, 77, 80, 82, 86
Taihanšaņ	太行山	96
Taijuāņ	太原	40
Taijuāņ (Haņ laikmeta apgabals)	太原	50, 52, 95
Taijuāņ (mūsdienu pilsēta)	太原	95
Tan	唐	32, 97
Tibetas autonomais rajons	西藏自治區	9
Tienjeņšaņ	闐顏山	74, 98
Tienšaņ	天山	26, 85, 99
Tuveihe	秃尾河	92
Tūla		100
U	吳	64
Udžou	武州	66, 97
Ujuāņ	五原	83, 86, 99
Ulan-Bators		98
Vei	衛	40, 91, 92
Vei	魏	42
Veihe	渭河	39, 64, 91
Vidusvalsts	中國	39, 40, 43, 46, 50, 52, 59, 87, 91
Zaisans		95

Etnonīmu un dzimtu rādītājs

austrumu hu (dunhu)	東胡	15–18, 41–43, 45, 46, 94
baijan	白羊	18, 46, 68, 94
baltie di (baidi)	白翟	41
cjan	羌	14, 47, 78
cjuanĵi, sk. cjuanžun	畎夷	
cjuanžun	犬戎	39, 90
cjujeņžun	胸衍戎	41
cjuji	屈射	49
daližun	大荔戎	41
di	氏	47
di	翟	41
dinlin	丁零	15, 18, 33, 49, 95
hu	胡	11, 41, 43, 52, 60, 64, 66–72, 74, 76, 78, 80, 84, 85
huaņžun	獯戎	41
hudzje	呼揭	54, 95
huimo	穢貉	47, 78, 94
Hujeņ dzimta	呼衍氏	47
huņju	渾庾	49
huņņi		9, 11
huņžun	緄戎	41
jidzjužun	義渠戎	41, 42
juedži	月氏	14–16, 18, 22, 24, 25, 30, 43, 44, 46, 47, 53–55, 78, 94
kalnu žun (šaņžun)	山戎	37, 40, 41, 88
kirgīzi		15
Laņ dzimta	蘭氏	47
liņhu	林胡	41, 42, 92
loufaņ	樓煩	18, 41, 42, 46, 68, 92
Luaņdi dzimta	攣鞮	22, 23, 94

mieņdžužun	綿諸戎	41
mo	貉	41
mongoļi		12, 16
rietumu žun (sjižun)	西戎	38, 39, 41, 42, 89
rudie di (čidi)	赤翟	41
saki		25
se	塞	25
Sjahou dzimta	夏后氏	37, 88
sjeņbei	鮮卑	16, 34
sjeņbi, sk. sjeņbei		
sjeņjuņ	獫狁	37, 40, 88
sjiņli	薪犁	49
Sjubu dzimta	須卜氏	47
sjunnu	匈奴	<i>passim</i>
sjuņju	葷粥	37, 88
skiti		14, 95
tibietieši		14
tjurki		12
tohāri		14
udžižun	烏氏戎	41
uhuaņ	烏桓	16, 33
usuņ	烏孫	14, 22, 25, 30, 33, 54, 78, 95
žun, sk. rietumu žun	戎	

Militāro terminu vārdnīca

Hieroglifi	<i>Piņjin</i> transkripcija	Tulkojums
百長	bǎizhǎng	simtnieks
兵	bīng	1) karaspēks; 2) ieroči
兵革	bīnggé	karš
兵謀	bīngmóu	karadarbības plāns
兵事	bīngshì	karadarbība
步兵	bùbīng	kājnieku karaspēks
步騎	bùqí	kājnieki un jātnieki
部	bù	vienība
鎗	chán	īss šķēps ar dzelzs rokturi
長兵	chángbīng	tālās cīņas ieroči
長城	chángchéng	Garais mūris jeb t.s. Lielais Ķīnas mūris
車	chē	kaujas rati
持滿	chímǎn	uzvilktais loks
大將軍	dàjiāngjūn	galvenais kravadonis
大軍	dàjūn	galvenie spēki
刀	dāo	zobens
敵	dí	ienaidnieks
敵國	díguó	spēka ziņā līdzīga valsts
短兵	duǎnbīng	tuvcīņas ieroči
奪	duó	iekarot
伐	fá	doties karagājienā
烽火	fēnghuǒ	signāluguns
弓	gōng	loks
攻	gōng	uzbrukt, uzbrukums
合戰	hézhàn	sākt kauju
候騎	hòuqí	jātnieku izlūki
擊	jī	uzbrukt, uzbrukums
將	jiàng	1) stāties karaspēka priekšgalā; 2) karavadonis

將軍	jiāngjūn	karavadonis
甲騎	jiǎqí	bruņneši
接戰	jiēzhàn	iesākt kauju
精兵	jīngbīng	atlasītais karaspēks
精騎	jīngqí	atlasītie jātnieki
軍	jūn	1) vienība, pulks, armija; 2) kauja
寇	kòu	1) iebrukums; 2) ienaidnieks
困	kùn	ielenkt
勒兵	lèbīng	militārā parāde
糧重	liángzhòng	vezumu rindas ar proviantu
虜	lǚ	saņemt gūstā, gūsteknis
鳴鏑	míngdí	svilpjošās bultas
歐脫	ōutuō	novērošanas posteņi
破	pò	1) sakaut; 2) ciest sakāvi
騎	qí	jātnieki
千長	qiānzhǎng	tūkstošnieks
前將軍	qiánjiāngjūn	priekšējo spēku karavadonis
奇兵	qíbīng	pēkšņa uzbrukuma karaspēks
侵入	qīnrù	iebrukt
刃	rèn	zobens
入	rù	iebrukt, iebrukums
塞	sài	1) nocietināta robeža; 2) pierobežas cietoksnis
射	shè	šaut (no loka), loka šaušana
什長	shízhǎng	desmitnieks
矢	shǐ	bulta
士	shì	1) karavīrs; 2) vīrietis
士卒	shìzú	karavīri
戍	shù	pierobežas garnizoni
戍卒	shùzú	pierobežas garnizonu karavīri
亭	tíng	novērošanas postenis
萬騎	wànqí	desmit tūkstošu jātnieku vadonis

圍	wéi	ielenkt
武節	wǔjié	varenība
襲	xí	pēkšņi vai negaidīti uzbrukt
降	xiáng	padoties
餉	xiǎng	proviantis
翼	yì	flangs
引兵	yǐnbīng	stāties karaspēka priekšgalā
引弓	yǐngōng	savilkt loku
引弓之國	yǐngōng zhī guó	loku savelkošās valstis
引弓之民	yǐngōng zhī mín	loku savelkošās tautas
右將軍	yòujiāngjūn	labā spārna karavadonis
斬	zhǎn	nocirst galvu
戰	zhàn	karot, karš
戰功	zhàngōng	karamākslā
戰攻	zhàngōng	karamākslā
鄣	zhàng	nelieli cietokšņi (pierošanas zemes)
適戍	zhéshù	uz pierobežas garnizoniem pārceltie noziedznieki
質	zhì	kļūt par ķīlnieku, ķīlnieks
輜重	zīzhòng	vezumu rindas
卒	zú	karavīri

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

I. Avoti

1. 班固. 漢書 (全十二册). - 北京: 中華書局, 1980.
2. 班固. 汉书 (简体字本). - 北京: 中华书局, 2007.
3. 論語譯注. / 楊伯峻 译注. - 3 版. - 北京: 中華書局, 2010.
4. 山海经译注 (全二册). / 陈成译注. - 上海: 上海古籍出版社, 2008.
5. 尚书译注. / 李民 王健撰. - 上海: 上海古籍出版社, 2004.
6. 诗经译注. / 程俊英撰. - 上海: 上海古籍出版社, 2004.
7. 司馬遷. 史记 (全十册). - 北京: 中華書局, 1982.
8. 鹽鐵論校注: 定本 (全二册). / 王利器校注. - 北京: 中華書局, 1992.
9. Бичурин Н. Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. Т. I. - Москва, Ленинград: Изд-во РАН СССР, 1950.
10. Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 1. / Пер. и коммент. В. С. Таскина. - Москва: Наука, 1968.
11. Материалы по истории сюнну (по китайским источникам). Вып. 2. / Пер. и коммент. В. С. Таскина. - Москва: Наука, 1973.
12. Материалы по истории древних кочевых народов в Китае в III-V вв. Вып. I: Сюнну. / Пер. и коммент. В. С. Таскина. - Москва: Наука, 1989.
13. Материалы по истории кочевых народов в Китае III-V вв. Вып. 2: Цзе. / Пер. и коммент. В. С. Таскина. - Москва: Наука, 1990.
14. Сыма Цянь. Исторические записки. Т. I. / Пер. и коммент. Р. В. Вяткина и В. С. Таскина. - Москва: Наука, 1972.
15. Сыма Цянь. Исторические записки. Т. II. / Пер. и коммент. Р. В. Вяткина и В. С. Таскина. - Москва: Наука, 1975.
16. Сыма Цянь. Исторические записки. Т. IV. / Пер. и коммент. Р. В. Вяткина. - Москва: Наука, 1986.
17. Сыма Цянь. Исторические записки. Т. V. / Пер. и коммент. Р. В. Вяткина. - Москва: Наука, 1987.
18. Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VI. / Пер. и коммент. Р. В. Вяткина. - Москва: Наука, 1992.
19. Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VII. / Пер. и коммент. Р. В. Вяткина. - Москва: Восточная литература, 1996.
20. Сыма Цянь. Исторические записки. Т. VIII. / Пер. и коммент. Р. В. Вяткина и А. М. Карапетянца. - Москва: Восточная литература, 2002.
21. Хуань Куань. Спор о соли и железе. Т. I-II. / Пер. и коммент. Ю. Л. Кроля. - Москва: Восточная литература, 2001.

II. Sekundārā literatūra

22. 陈序经. 匈奴史稿. - 北京: 中国人民大学出版社, 2007.
23. 林幹. 匈奴史. - 呼和浩特: 内蒙古出版社, 2007.
24. 林剑鸣. 秦汉史. - 上海: 上海人民出版社, 2003.
25. 马长寿. 北狄与匈奴. - 桂林: 广西师范大学出版社, 2006.
26. 王柏灵. 匈奴史话. - 西安: 陕西人民出版社, 2004.
27. Barfield T. *The Perilous Frontier: Nomadic Empires and China, 221 BC to Ad 1757.* - Cambridge, Massachusetts, and Oxford: Blackwell, 1992.
28. *Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 B.C.* / Ed. by M. Loewe and Edward L. Shaughnessy. - Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
29. Creel H.G. *The Role of Horse in the Chinese History.* // *American Historical Review.* Vol. 70, 1965, pp. 647-672.
30. Creel H.G.. *The Origins of Statecraft in China: The Western Chou Empire.* - Chicago: University of Chicago Press, 1970.
31. Crespigny R., de. *Northern Frontier. The Policies and Strategy of the Later Han Empire.* - Canberra: Australian National University Press, 1984.
32. Davydova A., Minyaev S. *The Xiongnu Decorative Bronzes: New Discoveries in Russia.* - St. Petersburg: Publishing House GAMAS, 2008.
33. Di Cosmo N. *Ancient China and Its Enemies: The Rise of Nomadic Power in East Asian History.* - Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
34. Eberhard W. *China's Minorities: Yesterday and Today.* - Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1982.
35. Hulsewe A.F.P. *China in Central Asia, The Early Stage, 125 B.C. - A.D. 23.* - Leiden: E. J. Brill, 1979.
36. Katajs E. *Par ķīniešu rakstu zīmju fonētisko atveidi latviešu valodā.* // *Ceļš.* Nr. 48. - Rīga, 1996, 254.-262. lpp.
37. Lattimore O. *Inner Asian Frontiers of China.* - Boston: Beacon Press, 1962.
38. Staburova J. *Ķīniešu valodas īpašvārdi un to atveide latviešu valodā: Teorētiskie un praktiskie aspekti.* - Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2006.
39. Suzuki Chusei. *China's Relation with Inner Asia: The Hsiung-Nu, Tibet.* // *The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relation.* - Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1968.
40. Watson W. *The Chinese Contribution to Eastern Nomad Culture in the Pre-Han and Early Han Periods.* // *World Archeology,* 1972, Vol. 4, No. 2, pp. 139-149.
41. Yu Ying-shih. *The Hsiung-nu.* // *The Cambridge History of Early Inner Asia.* - Cambridge: Cambridge University Press, 1990, pp. 118-149.

42. Бернштам А. Н. Очерк истории гуннов. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1951.
43. Боровкова Л. А. Царства „Западного края”. – Москва: Крафт+, 2001.
44. Гумилев Л. Н. История народа хунну. Ч. 1. / Сочинения Т. 9., сост. А. И. Куркчи. – Москва: Институт ДИ-ДИК, 1998.
45. Давыдова А. В. Иволгинский комплекс (городище и могильник) – памятник хунну в Забайкалье.– Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1985.
46. Кляшторный С.Г. Памятники древнетюркской письменности и этнокультурная история Центральной Азии. – Санкт-Петербург: Наука, 2002.
47. Крадин Н. Н. Империя хунну. – Москва: Логос, 2002.
48. Крюков М. В. Об этнической картине в древнекитайских письменных памятниках II–I тысячелетия до н.э. // Этнонимы. – Москва: Наука, 1970, с. 34–45.
49. Крюков М. В., Софронов М. В., Чебоксаров Н. Н. Древние китайцы: проблемы этногенеза. – Москва: Наука, 1978.
50. Крюков М. В. Переломов Л. С., Чебоксаров Н. Н. Древние китайцы в эпоху централизованных империй. – Москва: Наука, 1983.
51. Кучера С. Иноплеменные рабы в позднечжоуском Китае. // Страны Дальнего Востока и юго-восточной Азии. – Москва: Наука, 1970, с. 58-73.
52. Миняев С.С. К хронологии сюннских памятников Забайкалья. // Ранние кочевники Средней Азии и Забайкалья. – Ленинград, 1975, с. 47–48.
53. Миняев С. С. Сюнну. // Исчезнувшие народы. – Москва: Наука, 1988, с. 113–125.
54. Миняев С. С. „Сюннулечжуань” и проблема ранней истории Сюнну. // *Общество и государство в Китае*. Вып. XXI. Москва, 1990.
55. Переломов. Л. С. Империя Цинь – первое централизованное государство в Китае (221–202). – Москва: Восточная литература, 1962.
56. Петросянс К. Анимистические представления в верованиях сюнну (по китайским источникам). // Сборник научных трудов „Мировоззрение населения Южной Сибири и Центральной Азии в исторической ретроспективе” (Вып. 3). – Барнаул, 2009, с. 121–124.
57. Пуллибэнк Э. Дж. Язык сюнну. // Зарубежная тюркология. Вып. 1. – Москва: Наука, 1986, с. 29–70.
58. Руденко С. И. Культура хуннов и ноинулинские курганы. – Москва, Ленинград: Изд-во академии наук СССР, 1962.

59. Степугина Т. В. Древний Китай. // Межгосударственные отношения и дипломатия на Древнем Востоке. – Москва: Наука, 1987, с. 214–273.
60. Таскин. В. С. Введение. // Материалы по истории сюнну (по китайским источникам)/ Пер. и коммент. В. С. Таскина. – Москва: Наука, 1968, с. 3–33.
61. Таскин. В. С. Отношения Китая с северными соседями в древности. // *Проблемы Дальнего Востока*. № 3. – Москва, 1975, с. 147–156.
62. Худяков Ю. С. Вооружение средневековых кочевников Южной Сибири и Центральной Азии. – Новосибирск: Наука, 1986.

III. Uzziņu literatūra

63. 古代汉语词典/ 陈复华主编. – 北京: 商务印书馆, 2005.
64. 古汉语大词典/ 徐复等编. – 上海: 上海辞书出版社, 1998.
65. 古代汉语字典/ 编委会编. – 北京: 商务印书馆, 2005.
66. 汉代物质文化资料图说. / 孙机著. – 上海: 上海古籍出版社, 2008.
67. 康熙字典 (標點整理本). – 上海: 上海辞书出版社, 2008.
68. 说文解字 (现代版). – 北京: 社会科学文献出版社, 2005.
69. 中国地图集, 第一册 (全八册). / 杜秀荣, 唐建军主编. – 北京: 中国地图出版社, 2004.
70. 中国地图集, 第二册 (全八册). / 杜秀荣, 唐建军主编. – 北京: 中国地图出版社, 2004.
71. 中国历史地名大辞典 (全二册). / 史为乐主编. – 北京: 中国社会科学出版社, 2005.
72. Hucker C. O. A Dictionary of Officials Titles in Imperial China, By Charles O. Hucker. – Beijing: Beijing Daxue chubanshe, 2008.
73. Lielā ķīniešu-latviešu vārdnīca. / P. Pildegoviča red. – Pekina: The Commercial Press, 2010.
74. Большой китайско-русский словарь. Т. 1–4. / Ред. И. М. Ошанин. – Москва, 1983.

SUMMARY

The sources of an Ancient Chinese historian on the Xiongnu
Petrosyan K.

The goal of this book is to introduce Chinese historical records on the one of the most interesting periods of ancient history of Inner Asia to Latvian readers. This period, lasting from the end of III century BC till the middle of I century AD, was the time of Xiongnu empire domination in this area. In 209 BC Xiongnu established the first steppe empire incorporating many ethnics groups of Inner Asia. Since that time they had become the main object of Chinese foreign policy.

The introduction chapter of the book focuses on brief history of relationships between Xiongnu and China, from the so-called “Golden Age” of Xiongnu (209–133 BC) till the time when Xiongnu empire was divided into North and South Xiongnu in 48 AD.

The most important sources on the history of Xiongnu are Chinese historical records. One of them was written by the ancient Chinese historian Sima Qian (145–87 BC), his book “Shi ji” or “Historical Records”, consisting of 130 chapters, represents a masterpiece of the ancient Chinese historiography. Chapter 110 provides a detailed description of history between Xiongnu and Chinese dynasties (Zhou, Qin and Western Han) till 97 BC. This chapter has already been translated into several European languages (Russian, English, German and French), however, not into Latvian. This book is the full translation of this chapter into the Latvian language. The translation is accompanied by detailed commentaries on a wide range of historical, geographic and cultural terms.

This book is also accompanied by a historical map showing the distribution of tribes and location of states in Central, Inner and East Asia during the middle of II century BC.

Karens Petrosjans
SENĶĪNIEŠU VĒSTURNIEKA SNIEGTĀS ZIŅAS
PAR ĀZIJAS HUŅĻIEM

Izdevējs:
LU Akadēmiskais apgāds
Baznīcas ielā 5, LV-1010
Tālrunis: +371 67034672

Iespiests:
SIA „Drukātava”
Šampētera iela 36, Rīga
Tālrunis: +371 67368188